

ХАНС БАУЕР

**един
живот
за
ескимосите**

ХАНС БАУЕР
ЕДИН ЖИВОТ ЗА
ЕСКИМОСИТЕ
ЖИВОТЪТ НА
ИЗСЛЕДОВАТЕЛЯ КНУД
РАСМУСЕН

Превод: Валентина Сматракалева, Николай Щамлер

chitanka.info

„... и макар че ти престана да говориш, твоето дело никога не ще замлъкне“. Тези на ескимоса, произнесени на гроба на известния датски ескимолог Кнуд Расмусен, са израз на признание и благодарност на арктическите народи за неговата изследователска дейност и другарска помощ. Расмусен беше и остана единственият от дългата върволица заслужили изследователи на Арктика, който виждаше целта на своя живот не в откриването на непознати места и племена, не в изследването на необикновени условия и явления или в разкриването на нови източници за обогатяване и експанзия, а в самоотвержената братска подкрепа на един малък, примитивен народ. За него той пожертвува всичко: удобствата на цивилизацията, осигуреното съществуване, здравето и накрая живота си.

Авторът Ханс Бауер създава жив образ на изключителната личност на изследователя, като го поставя в недружелюбната среда на Далечния Север: сред безбрежната шир на ледовете в Гренландия, в бушуващия ад на снежните вихри, сред самотата на полярната нощ и в жестоката битка за насыщния.

Епизоди от петте големи експедиции, довели Расмусен от Гренландия през Бафинова земя до Аляска, се редуват с вълнуващи сцени из историята на откриването на Гренландия. Оживява пъстрото ескимоско ежедневиe: угощенията в иглуто, заклинанията на духове, придружени от биене на барабани, опасният лов с каяк, шумните танцови забави и необикновените изпитания на храбростта, тайнствените церемонии при лов на тюлени и накрая най-голямото събитие в строгия ритъм на ескимоския живот през годината — пазаруването в най-северния магазин в света, в датската търговска станция Туле, създадена от Расмусен.

Една книга, която не само отдава заслужена почит към един велик изследовател и човек, но буди обич и разбиране към един народ, който сред най-трудните условия на негостоприемния Север намира цел и съдържание на своя живот.

ПРЕДГОВОР

Ескимосите са малък народ — около 40 000 души. Обаче територията, която населяват, е огромна. Тя се простира от източното крайбрежие на Гренландия през Бафинова земя и Лабрадор по цялото северно крайбрежие на Канада и Аляска до полуостров Чукотка в Сибир. Още през миналия век различни изследователи посетили някои племена на този народ. Американският полярен изследовател Пири се свързал предимно с гренландските полярни ескимоси. Той има известни заслуги за изследването на тази страна, но към културата на ескимосите проявил по-малък интерес. Други изследователи са се интересували повече от живота и особеностите им. Но няма нито един измежду тях, който с такава всеотдайност да е посветил целия си живот изключително на изследването на ескимосите, както героят на тази книга, датчанинът Кнуд Расмусен.

Той направил опит да обоснове материалното им съществуване и миросгледа им, проследил целия им външен и вътрешен мир, проучил както методите им на ловуване, така и проявите на тяхното изкуство, техните легенди и митове, техните богове и заклинания. Расмусен е първият, който действително сближил ескимосите с европейците и никой освен него не е проявявал към тях такава топлина и разбиране. При това той не изпаднал в грешката, направена например от известния Фритьоф Нансен, който ги е омаловажавал. Расмусен назовавал открито слабостите им и се стараел да ги обясни с особените условия на живот в Крайния Север и с постоянната заплаха за съществуването им.

Обичта на Расмусен към ескимосите обаче не се изчерпвала само с това, че е потърсил възможност да се запознае с тях и с техния начин на живот, при което неизбежно често пъти изпадал в опасни положения; той им помагал и на дело. Най-яркият пример за това е откриването на търговската станция Туле. След като ескимосите веднъж влезли в допир с европейската цивилизация, те почувствували и необходимостта от определени стоки, без които вече не могли да

минат. Туле трябвало да задоволява тази необходимост, без да се оцеляват ескимосите. Расмусен не е могъл да предвиди какво ще стане в бъдеще с този град. В наши дни този някога забравен от света преден пост към северния полюс бе разтресен от тътена на американските самолети. През Втората световна война, когато Дания бе изцяло откъсната от Гренландия, се сключи договор между тогавашния датски пълномощен министър във Вашингтон — Хенрих де Кауфман, и президента Рузвелт, с който САЩ добиха правото да имат военни бази в Гренландия до края на войната. Войната свърши. Въпреки споразумението и всички обещания обаче американците останаха на острова. Днес Туле израсна като едно от най-големите летища в света. Там сега няма вече мечки и северни гъски, затова пък има повече птици във водите на залива, но те са мъртви, станали жертва на прословутата чума от маслото, на ония замърсявания, които се дължат на изхвърляните от военните кораби остатъци от мазнини и масла, причиняващи слепване на перушината. Преди няколко години вестниците съобщиха, че двама пратеници на ескимосите връчили на датското правителство молба, да им разреши да преместят по на север селото си, в непосредствена близост до което сега били настанени 7000 американски войници.

Малкият Караяк — глетчер на крайбрежието на Гренландия

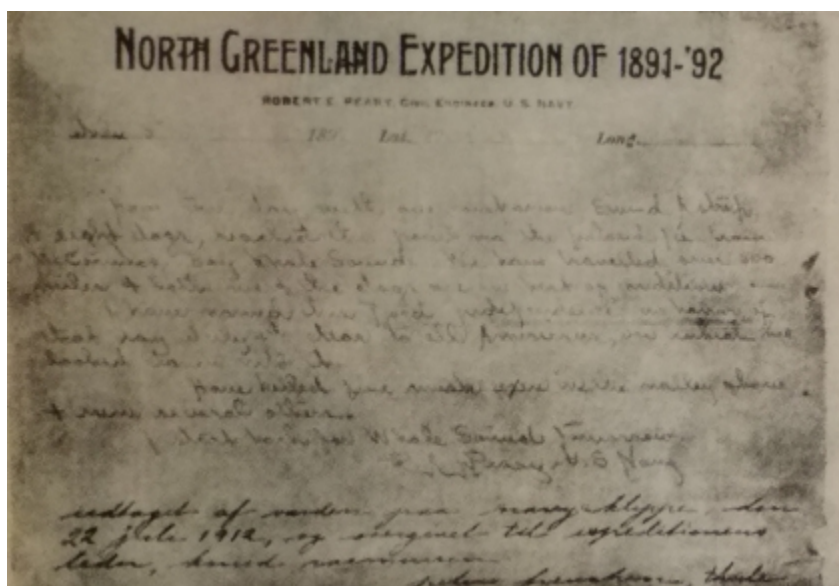
За издадените от датското правителство закони в защита на ескимосите трябва да се благодари също на Расмусен. На чужденци не било позволено да влизат в страната без разрешение. Тази мярка целяла преди всичко да се спре пренасянето на болести в Гренландия и предпазвала ескимосите от експлоататори и безсъвестни спекуланти. Вносът на алкохол и безогледният лов на тюлени, китове и моржове били забранени. Както в стари времена, така и сега само ескимосите имали право да използват тези природни богатства и само на тях било разрешено да ловуват. Корабите имали право да се приближават само на 20 километра до брега и само на участващите в експедициите било позволено по изключение да стрелят по дивеч. Уредена била и постоянна служба от пощенски шейни, които редовно продоволствували ескимосите с брашно, картофи, чай, тютюн и лекарства.

Много е писано досега за Расмусен. Но няма нито един труд на немски език, който да разказва едновременно за живота му и за изследователската му дейност. За източници на настоящата книга послужиха, разбира се, най-напред трудовете на самия Расмусен, преди всичко неговите статии относно най-важното му етнологическо пътешествие, така наречената Пета тулска експедиция, която продължила три години и половина, свързала го с почти всички ескимоски племена и преминала от Западна Гренландия до Тихия океан. Използувани са и трудовете на изследователи, които придружавали Расмусен в пътуванията му и били свързани с него чрез приятелство, например трудовете на Лауге Кох, Теркел Матиассен, Биркет Смит и преди всичко на Петер Фронхен, който безсъмнено като изследовател и учен няма същото значение, както по-горе споменатите, но като писател ги превъзхожда с живия, свеж и изпълнен с хумор език на своите съчинения.

На западния бряг на Гренландия е разположен Якобсхавн, където се е родил Кнуд Расмусен

Сравнително добре е осветлен в тази книга историческият фон, върху който Расмусен развива своята изследователска дейност. Читателят трябва да добие ясна представа какво е било известно за Гренландия и ескимосите преди Расмусен и къде започва неговата дейност. Само така може да се прецени какво в същност ново е разкрил той.

Документи от историята на Гренландия, докладът на Пири за Северногренландската експедиция 1891/92 г. намерен от Расмусен

през 1912 г. в Залива на независимостта

Когато Расмусен влизал за пръв път в допир с членовете на някои ескимоски племена в Канада или Аляска, възможно е отначало те да са се питали с недоверие какво възнамерява този „бял човек“, това е съвсем естествена реакция. Но никъде не е установено, че ескимосите, които са познавали Расмусен, са говорили за него по друг начин освен с тона на високо уважение и почит. Едва ли съществува втори човек, към когото те са хранили същото доверие, както към Расмусен. Той им бил приятел и когато през последната година от живота си отново посетил Източна Гренландия, тук навсякъде, където се появявал, пламвали огньовете и еквали за поздрав барабани. Както сред ескимосите, така и сред своите спътници-европейци Расмусен се радвал на особено уважение. Участниците в неговите дълги пътешествия били сурови мъже, чужди на всякакви екзалтации в чувствата. Но всеки признавал, че Расмусен със своите прекрасни черти на характера, със своите постъпки, с издръжливостта си, със своите познания за Арктика и със своя изключителен талант печелел добри приятели сред ескимосите, бил призван да бъде първенец между равните си. Той бил твърдата скала, на която всичко се опирало.

Най-старият портрет на западногренландски ескимоси

„Годините минават, писа някога Расмусен, нови времена ще настъпят и ще разкрият нови цели за пътешествениците.“ Нови времена настъпиха. Героичната песен на полярните земи звучи днес по-иначе от някога. Шейната и кучетата не са вече олицетворение на арктическите и антарктическите проучвания. Съветските изследователи, които тръгнаха в края на 1958 г. за географския южен полюс и останаха на него три дни, го достигнаха с „Харковчанка“ — гъсеничен влекач, на който между другото има мощна радиостанция, кухня, помещение за научна апаратура, сушилня за дрехи, спалня за

шест души, работно помещение, отоплителна инсталация и тоалетна. Тяхното пътуване също не беше разходка, но то протече при условия, създадени от съвременната техника.

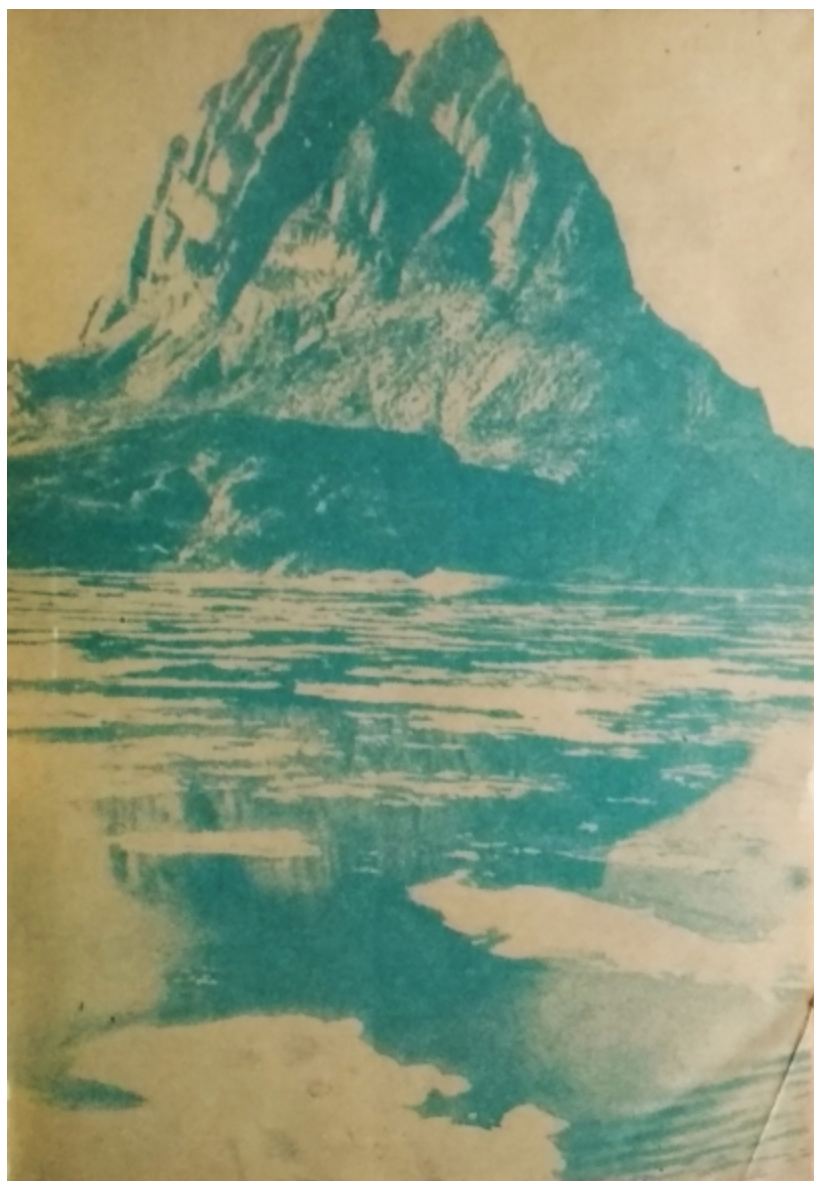
Остана обаче онова, което Расмусен каза въпреки всички предвиждания за „новото време“: „Докато се раждат и умират хора, ще ни говори с дълбоката сериозност на огромната пустош сагата, заровена в безплодните скалисти брегове на тази страна.“

Днес Расмусен сам се е превърнал в нещо подобно на гренландска сага. Едва ли на този най-голям остров на земното кълбо има къща или землянка, в която да не виси неговият портрет. Той продължава да живее в приказките и песните на ескимосите като герой от прастари времена.

Расмусен заслужава споменът за него да остане жив и в Германия. Когато го спускали в гроба, един ескимос изказал благодарност, най-сърдечна благодарност за всичко, което той направил за ескимосите.

И „белите хора“ дължат благодарност на Расмусен. Много от онези, които са тръгвали да потърсят връзка с първобитни народи, са оставили лоши спомени след себе си и са опетнили представата за европейците, Расмусен ги представи достойно. Той бе не само велик изследовател, но и велик човек.

ДЕТСТВО В ГРЕНЛАНДИЯ

В ЯКОБСХАВН

През 1873 г. датският свещеник Кристиан Расмусен, потомък на селяни от Шеллан, главния остров на Дания между Категат и Балтийско море, се заселил в Якобсхавн — Гренландия, като мисионер, което означавало, че трябвало да се грижи за всички духовни и материални нужди на местното население и да им помага, където може. Енорията му, която обхождал от време на време, обикновено един път годишно, обхваща една ивица край морето, дълга осемстотин километра.

Кристиан Расмусен има благороден, добър характер. Негова страст е античността, която познава отлично. Съвършено владее гренландски език. Съставил е дори гренландска граматика и датско-гренландски речник.

След двегодишен престой в Якобсхавн Кристиан Расмусен се оженва за Луиза София Флайшер, която произхождала от знатно семейство. Баща ѝ бил женен за гренландка, в чиито вени течала една четвърт ескимоска кръв.

Изминават три години. На 7 юни 1879 г. жената на датския свещеник му дарява дете, първото от трите, което наричат Кнуд. По онова време Гренландия притежава — с изключение на Ета, седалището на изолираните полярни ескимоси, и на Ангмагсалик, единственото селище по източното крайбрежие — шестдесет и две общини, обхванати в дванадесет окръга; едно от тях е Якобсхавн. Селището е разположено на 69° северна ширина, т.е. отвъд полярния кръг. През февруари температурата може да спадне до 40 градуса под нулата, а през лятото рядко надвишава +8°. През годината има повече от двеста и петдесет мразовити дни. Характерно за околността на Якобсхавн е величествената природа, която се наблюдава във фиорда: тук непрекъснато се свличат във водата безбройни ледени блокове и започват самостоятелното си съществуване, блъскат се и се притискат подобно на живи същества, от които всяко с нетърпение желае да достигне откритото море. Няма посетител в Якобсхавн, на който да е убягнала тази неповторима гледка и който да не е бил завладян от нея.

Якобсхавн е само едно малко селище с не повече от четиристотин жители, но истинският дух на Гренландия се чувства тук, както никъде другаде.

Участниците в гренландската експедиция през 1925 г.: Хелге Бангшет, Теркел Матиассен, Кай Биркет-Смит (от ляво на дясно), Петер Фройхен, Кнуд Расмусен, капитан М. Детермен, Якоб Олсен (долу)

Като дете Кнуд играе заедно с гренландските деца. Ежедневно общува с гренландци. Чува гласовете им, научава езика им, а това е от голямо значение за задачата, която си поставя по-късно: да вникне в същността на ескимосите, в техните чувства, да разбере мислите им. За много други изследователи на Арктика езикът на ескимосите е представлявал пречка, която не са могли да преодолеят. В най добрия случай те го научавали слабо. Кнуд го всмуква в себе си още в детството си, в игрите. Наред с датския език гренландският става негов матерен език.

Той обикновено превъзхожда своите връстници. Стреля по-добре с лък, отколкото те, може по-сигурно да хвърли харпуна, по-бърз е в бягането и е по-силен при теглене с ръце.

Понякога, когато пътува по служба, Кристиан Расмусен взема със себе си малкия Кнуд, като по този начин го запознава с околната природа. Освен това понякога Кнуд посещава с майка си забавите при

вдовицата Кулапак. Тази жена-ескимоска е преживяла няколко удара на съдбата. На младини тя била много ухажвана. Силният, добродушен мъж, за когото се омъжила, бил премазан в каяка си от откъртила се ледена планина, вторият ѝ мъж се преобърнал с лодката си, когато се борил с морски животни, паднал във водата и умрял след тава от възпаление на белите дробове, третият замръзнал, когато бил на лов, четвъртият паднал мъртъв на земята, когато се опитвал да вдигне едно извънредно тежко парче, месо от морж. Сега Кулапак е остаряла, много остаряла, и цялата ѝ някогашна красота е изчезнала, но ѝ е останало удоволствието от празненствата.

Изградената отчасти от каменни, отчасти от снежни блокове колиба, в която тя живее, е мизерна и мръсна, но когато тя кани, посетителите са много, защото всеки знае, че ще се забавлява добре. Често гостите са повече, отколкото местата по пейките. Разбира се, има много за ядене. Старицата е крайно бедна, собствен лов тя не може да предложи, но е обичана и получава големи дялове от добри ловци.

Богатите угощения в Гренландия заместват поради липса на алкохол пиенето, характерно за други места. Поднася се, разбира се, само месо: от съомга, мечка, диви гъски, от син кит, от тюлен. Откъде ли се взема растителна храна в тази страна, където лятото е кратко и слънцето едва има сила да накара да узреят ягодите по тясната брегова ивица в някои защитени от ветровете заливи! Докато възрастните танцуват и пеят поотделно или редувайки се, децата, доведени от майките, играят или се боричкат. Цялото това живописно представление става под трепкащата светлина на маслените лампи, които едва горят в този замърсен въздух. Незабравими са впечатленията, които Кнуд добива тук.

Пристига кораб от Дания

НА УЧЕНИЕ ПРИ ИНОРАЮК

Семейството на Расмусен се преселва от Якобсхавн в разположения по-на юг Готхоб, където бащата построява къща от камъни и дъски високо над брега под защитата на огромна скала. Готхоб няма повече жители от Якобсхавн, но е по-оживен. Нерядко покрай църквата минават експедиции и обикновено се отбиват в къщата на свещеника.

Колиби от сняг и пръст са традиционните жилища на ескимосите, но в крайбрежните селища те често отстъпват на нови дървени къщи

И в Готхоб Кристиан Расмусен посвещава ескимосите в светските и духовните дела. Към учениците му се числи и собственият му син Кнуд. Момчето изучава наравно датския и гренландския език. Но той научава и други неща, които не са писани в учебниците. На шест години той се качил на един каяк, оставен без наблюдение на брега, поплувал с него и се върнал невредим на същото място. На седем години получил подарък от баща си шейна и впряг кучета. Този подарък представлява за него нещо повече от играчка. Той олицетворява средството, с което по-късно Кнуд ще осъществи целта на своя живот. Когато бил на 11 години един ден изпаднал в много опасно положение. Един ловец завел веднъж Кнуд на лов за тюлени и

го оставил за няколко минути сам в шейната. Изведнъж момчето видяло една бяла мечка да се приближава към него. То изпаднало в смъртна опасност. Огромният звяр се приближил вече на около седемдесет метра. Тогава Кнуд грабнал пушката на ловеца, прицелил се и гръмнал. Животното било улучено, но не смъртоносно. Болката увеличила яростта му. Кнуд стрелял втори път и го улучил в лявото око. На десет метра от него хищникът паднал.

Доста приятели има Кнуд между възрастните гренландци. Такъв е Инораюк, който го снабдява отлично с всички необходими неща за игра с момчетата: с еластичен лък, остри стрели, удобни харпуни. Той го учи обаче и на неща, които като възрастен ще може добре да използва. Той му показва как се строят снежни колиби и го научава на всички тънкости, които той като притежател на един впряг кучета трябва да съблюдава при общуването си с тях. В тази страна ескимоското куче (*Canis familiaris groenlandicus*, Walter 1817, както гласи официалното научно название) не е приятно допълнение към бита, а непосредствена предпоставка за живот. Човек не може да се откаже от него и не може с нищо да го замени. Дори и в наши дни при най-модерната техника не е загубила значение мисълта, „че земите около северния полюс биха били за дълго необитаеми, ако нямаше кучета“. Даже самолетите, които летят към полюса, носят кучета със себе си за да ги използват в случай на принудително кацане. Инораюк знае от какво голямо значение е човек да бъде запознат с всички особености на ескимоското куче. Той учи Кнуд, че най-рационалната храна за кучетата са дебелиите жилави кожи от моржове, по които остават малки парчета сланина. Кожите се смилат бавно и държат ситост дълго време. Особено целесъобразно е според мнението на Инораюк кучетата във впряга да се хранят едновременно. Тогава те се стремят колкото се може повече да изядат и да оставят колкото се може по-малко на „конкуренцията“. Като резултат на това те бързо нагълтват парчетата. Колкото по-лошо обаче е сдъвкана храната толкова по-дълго се задържа тя в стомаха.

Инораюк учи Кнуд още как се впрягат животните. Понякога, когато пред тях се простира широка равнина, е полезно да се избере формата на ветрило. Ако пък пътят минава през местност с трудна видимост и през гора, тогава разумно е кучетата да се впрегнат едно зад друго. Едно много важно за по-късната практика умение, което

Расмусен научава от Инораюк, е да оправя преплетените поводи. При пътуване животните постоянно разменят местата си и все повече се объркват; вероятно те имат този навик, защото искат от време на време да прехвърлят тежестта от едната на другата си страна. Вследствие на това постоянно тичане насам-натам, придружено често от боричкане, въжетата така се оплитат, че накрая образуват само едно многократно омотано въже, замърсено с изпражнения и урина. Може да се разплете само с голи ръце и тъй като тази работа се върши понякога три минус 30 или 40 градуса студ, много е важно да се познават точно необходимите движения и да се работи много бързо. Изследователи, които са отказвали да се занимават с един такъв наглед второстепенен въпрос като този за разплитане на поводите, са бивали поставяни понякога пред почти неразрешим проблем.

Расмусен научава също как трябва да си служи с бича който е необходимо рядко да се използва, но от който не може напълно да се откаже. Истинският ескимос улучва точно кучето, което има пред вид, като насочва върха на бича да падне точно върху тази част на тялото, която иска да удари. Расмусен вижда освен това как се строи каяк. Инораюк сглобява дървено скеле от дълги вити летви и от няколко напречни къси летви. Широкото празно място между всеки две ребра покрива с кожа от тюлен, най-добре от угссук, най-едрия вид тюлен. Каякът е толкова лек, че Инораюк може да го носи на ръка или да го сложи на главата си. Необходимо е да е лек, защото при случай трябва да бъде пренасян дълго по сушата. Кнуд научава всичко, което трябва да знае истинският водач на каяк: преди всичко в каяка трябва винаги да има известно количество сланина от тюлен която се използва по различен начин. С нея може да утолява глада си, да си натрие ръцете, когато са замръзнали, да запуши дупките, които евентуално биха се появили. А ако един лодкар се обърне с лодката си, какво става тогава? „Най-важното е, казва Инораюк, да вдигне ръце нагоре, за да застане отново в изправено положение.“

ЗАПЛЕНЕН ОТ РАЗКАЗИТЕ НА МИКРО

Кнуд чете с голямо въодушевление най-любимото си четиво — „Атуагагдлютит“ („Забавни страници“) алманах, който започнал да излиза през 1861 г., издаван от Ларс Мьолер, редактор на „Гренландски вестник“, и който представлява единственото издание на чисто гренландска литература. Разказите, отпечатани в него, изобразяват действителния гренландски живот и са написани изключително от гренландци, но не писатели по професия, а хора, взели перото, за да опишат от сърце една случка. Много от тях започват приблизително така: „Тъй като е толкова забавно да четеш «Атуагагдлютит», то и аз искам веднъж да изляза с един разказ.“ В „Атуагагдлютит“ се описват главно приключения, изживени от лодкари. Един лодкар загубва власт над каяка по време на снежна буря, която така пречила на видимостта, че не се виждало по-далеч от края на греблата. Друг ескимос вижда върху плаващ леден блок да лежи тюлен, прехвърля се от каяка на друг лед, който се намирал на такова разстояние, че можел да стреля оттам. Но водата отнесла каяка и на него не му оставало нищо друго, освен да скочи и да се опита да го настигне чрез плуване. В друга една история пък се описва как гренландец убива с щик една мечка, която се навъртала около къщата му. „Забавно за четене“. Но Кнуд не само се забавлява. Той е омаян от тези приключения, напрежението и възбудата не намаляват дори и когато чете една история за втори или трети път и знае предварително как завършва всичко, а то най-често завършва добре.

Не по-малко обаятелни от историите в алманаха са разказите на старата Микро с набръчканото лице, която помага на майка му в домакинството и е неизчерпаем извор на легенди. По документи Микро е християнка. Но тя, както повечето гренландци, които минават за „покръстени“, е такава само по име. Старото минало още живее в нея и това е съвсем понятно всред тази поразителна природа, в която морето, скалите, глетчерите и потискащата полярна нощ извикват видения. Възбудената фантазия празнува оргии и картините на тази фантазия, в които витаят гномове и великани, се възприемат като

пратеници и вестители на свят изграден отвъд реалните неща, загадъчен и непонятен. Християнството, което изповядва Расмусен, е еднакво далеч от законите за познанието, както и от вярата на ескимосите в духове, но особенният мистицизъм на християнството също не „допада“ на ескимосите и те го посрещат резервирано с понятни и разумни възражения. Съвсем не е така лесно да им се изясни за какво именно става дума и въпросите им понякога поставят Кристиан в много неловко положение. Какво да отговори, когато ескимосът иска да знае защо господ, който прозира всички неща и за когото нищо не остава скрито, въобще допуска хората да грешат? Как да смекчи учудването им, че една ябълка е могла да стане причина за престъпление с такива огромни и печални последици? А какво да каже за Адам, когото те смятат за глупав, че се е впуснал в дискусия с една змия, т.е. с едно животно? Досадни въпроси, подхвърляни от хора, които имат да се справят със съвсем различна среда от онази, в която са живели, авторите на библията.

Готхоб на западния бряг

Микро разказвала за Навагиаг, способен ловец на тюлени и добър човек, който раздавал месо на ония, които нямали, и затова бил почитан и уважаван от всички. След неговата смърт душата му странствувала през всички животни докато намерила убежище отново

у човек. Тя разказвала за мъжа, който се оженил за лисица, и за жената, която се омъжила за рак, за добрия дух Торнарссук и за духа на планинското езеро, който имал образ на мечка.

Главното предназначение на такива легенди е да прогонят скуката, особено през полярната нощ, когато денонощията са дълги. Легендите помагат да се скъси чакането през зимата, а това е полезно. Понякога разказът завършва съвсем официално със заключителното изречение „Така, сега разказът свърши, а зимата е станала малко по-къса“. Най-голямата похвала, която може да се изкаже за един разказ, не е тази, че е увлекателен и напрегнат, а че приспива слушателите.

Понякога легендите на Микро не разказват за ескимосите по алегоричен път чрез духове и вампири, а направо разкриват същността на тези хора. В един от най-хубавите разкази от този вид се говори за един ловец на тюлени, който живеел на остров Алук на източния бряг на Гренландия. Над всичко той обичал родината си и ден след ден гледал как изгрява слънцето от морето. Синът му успял да го накара да предприеме едно пътуване на запад. Когато двамата стигнали толкова далеч, че слънцето вече не изгрявало над морето, а над сушата, ловецът на тюлени почувствувал неудържимо влечение назад към своя остров. Той се върнал там и на следващата сутрин преди изгрев слънце излязъл сам на брега. Близките му чували от време на време неговия глас, но когато след изгрев слънце отишли край морето, намерили стария мъртъв. Безпределната радост от това, че отново се намира на мястото, където слънцето се издигало сутрин от морето, станала причина сърцето му да спре.

Момчето е много привързано към разказите на Микро. То не ги слуша само защото няма какво друго по-интересно да върши и защото с тях времето минава по-бързо, то е пленено и от съдържанието им и проявява удивителен талант, когато преразказва една история дори и когато я е чуло само един-единствен път. То разполага вече с цял репертоар. Най-силно го завладяла обаче историята на онзи народ, който живеел далеч на север, на края на света, обличал се в мечи кожи и се хранил със сурово месо. Онези страна била по всяко време обкръжена от лед и в нея царувала вечна тъмнина. Микро нарича хората, които живеят там, „новите хора“. Който искал да ги посети, трябвало да върви по посока на южния вятър, докато стигне до „господаря на северния вятър“.

„Новите хора“ не напускат вече мислите на момчето. То се опитва да си създаде представа за тях. Сигурно изглеждат съвсем различни от хората около него. Когато един ден порасне, първото нещо, което ще направи, е да замине при тях. То иска да види „новите хора“ със собствените си очи, да ги опознае, за та може после не само с думите на Микро, но и от лично наблюдение да разкаже за тях на познати и приятели — може би дори и на целия свят. Междувременно Кнуд се обогатява с колкото е възможно повече разкази и легенди. Това, което Микро знае да разкаже, е твърде малко за него. Той посещава колибите на гренландците, носи им чер хляб, кафе, чай, захар и в замяна слуша все нови и нови разкази и митове.

МЪЖЪТ, КОИТО ПРЕВЪЗМОГНА „ГОЛЕМИЯ ЛЕД“

През 1888 г. в дома на свещеника настанали забележителни дни. Там се подслонил за известно време с приятелите си един мъж, който бил извършил нещо велико и чиято слава завладяла целия Готхоб. Той превъзмогнал „големия лед“, т.е. вътрешните области на Гренландия. Мечтата да се прекоси Гренландия била стара. За пръв път в края на осемнадесети век замислили да я осъществят. По онова време първите балони вече летели. Не биха ли могли те да се използват за летене пряко над „щита“? Но „реалистите“ отхвърлили тази мисъл. „Предложение на глупци и фантазори, казвали те, е да се вярва, че с помощта на новото откритие, колкото и да е голямо то, ще може да се осъществи невъзможното.“

След това през деветнадесети век имало няколко нерешителни опита за навлизане във вътрешността на Гренландия. През 1830 г. ловецът на китове Килзен, който живеел близо до Холстенсберг, навлязъл около стотина километра навътре в страната. Гренландците, които го придружавали, се върнали по-рано. Те били обхванати от панически страх при вида на безкрайната ледена равнина. По-късно други мъже, като пътешествениците Хайес и Рас и покорителя на Матерхорн Едуард Уимпер, направили няколко несполучливи опита да разбулят тайната на леда от вътрешността.

Най-дълбоко в „щита“, на 130 км, през 1870 г. навлязъл шведският природоизпитател Норденшьолд, който през 1878–1879 г. с кораба „Вега“ достигнал североизточния проход. Той бил тръгнал от дълбокия фиорд Аулейтсивик, недалеч от Егедисминде. Не открил нищо освен сняг и лед, но не бил сигурен дали по-навътре не ще срещне и друго нещо, а именно скални масиви без сняг. Във всеки случай и Норденшьолд не опровергал широко разпространеното мнение, че вътрешният лед може би е само един пояс, в който се намирали места без сняг и лед, може би дори долини, обрасли с гори, и че Гренландия се състояла от различни острови, свързани помежду си само чрез обща ледена покривка.

Осем години след Норденшюлд датският флотски лейтенант Йенсен „загризал“ още веднъж континенталния лед на Гренландия. Пътят му минавал далеч на юг. Пътуването, по време на което той и неговият ескимос Хабакук срещнали само три живи същества — две малки птици и един паяк, продължило двадесет и три дни и било все пак за времето си най-дългото пътешествие, което някой до този момент бил предприемал по континенталния лед.

Сега норвежецът, чието име през 1888 г. се носело от уста на уста, бил силно завладян от проблема, който нито Норденшюлд, нито Йенсен могли да разрешат. Още през 1883 г. той бил твърдо решил сам с шейна, кучета и ски да издържи голямото изпитание и да прекоси Гренландия от единия бряг до другия. Вестниците окачествили този план като „глупаво дързък“, като „лудост“, като „безумие“. Норвежецът не се оставил да го разубедят. От Исландия, минавайки по плаващия лед, той стигнал източния бряг при 66 градуса северна ширина и заедно с петима придружители поел пътя от Гилденльовефиорд през вътрешността и стигнал при Готхоб на западния бряг.

Името на норвежеца било Фритьоф Нансен — сътрудник при музея в Берген.

Татко Расмусен бил особено щастлив от посещението и не можел да се насити да слуша подробности от пътешествието. Нансен разказвал главно за това, колко душевни усилия му коствало пътешествието. „На двадесет и втори август, разказвал той, тръгнахме от източния бряг и започнахме пътуването. Спомних си за Кортес в Мексико, който изгорил своите кораби на брега на чуждата страна, за да не може нищо да го отклони от намерението му. И на мен ми бе ясно, че трябваше да счупя всички мостове и да не оставя никаква връзка, ако искам да постигна целта си.“ На Кнуд било разрешено да присъствува, когато разказвал прочутият мъж, и за него всяка дума била едно откровение.

Нансен добива в Готхоб нови впечатления за живота на гренландците и се запознава с каяка, за който дотогава нищо не е знаел. За гренландците пък били непознати ските, които Нансен използвал за своето дълго и трудно пътуване. Дотогава те познавали само шините, които предпазвали от потъване в снега, но не ускорявали движението. На Кнуд особено му харесвали ските. В Готхоб дървеният

материал е не по-малко оскъден, отколкото в останалата част на Гренландия, но на брега понякога има изхвърлени парчета дърво и стари дъги от бъчви, от които може да се изработи нещо, подобно на ски. Момчето хвърчи върху направените от него ски по склоновете около Готхоб и в скоро време го последват и приятелите му. Решили, че който може да кара най-бързо, ще получи почетното име Нансен, и никой не се учудил, когато Кнуд си извоювал тази „титла“.

СТУДЕНТ В КОПЕНХАГЕН

Колкото и добре да се е чувствувал Кнуд в Готхоб и колкото и да се е сраснал с живота и хората в Гренландия, той е трябвало да се сбогува с тази страна за няколко години. Необходими му са били по-обширни и по-задълбочени познания от тези, които баща му би могъл да му даде.

Кнуд постъпва в гимназия в Копенхаген. Раздялата с Готхоб не е лека. „Не можем ли най-малко кучетата да вземем“ пита той баща си. „Не, не“, отговарят му. „На кучетата е необходим сняг и лед. Те биха се чувствували смъртно нещастни всред морето от къщи в Копенхаген и накрая биха загинали.“

Отначало в гимназията Кнуд бил третиран от съучениците си като особняк заради черната му като смола коса. „Ескимос, ескимос“, дразнят го те. Младежът обаче е достатъчно силен, за да не позволява да го притискат до стената. Мускулите му внушават респект. С него не бива да се прекалява в закачките. Но да имаш съученик, който е израснал между ескимосите, е не само чудо, но и много интересно, защото този, комуто е отредено това, знае и да разкаже много интересни неща, а Кнуд разказва добре. С течение на времето съучениците му все по-малко виждат в него другаря, който не прилича на тях, и виждат все повече приятеля, който е преживял повече от тях и има какво повече да разкаже.

Кнуд постъпва в университета и изучава много специалности, които по-късно ще му бъдат от полза. Той слуша лекции по география, геология, етнология, езикознание, история, ботаника, зоология, метеорология, морезнание и се занимава интензивно с пътешествията на великите полярни изследователи, особено с тия на Баренц, Ууд, Флоус, Беринг, Рос, Франклин, Мак Клур, Норденшьолд, Нансен. Към неговите герои принадлежи естествено и Егеде.

Младият мъж не страни от радостите на живота. Обича да седи в платноходка и да плува покрай бреговете на Шеллан, в залива Кьоге или към протока Йоресун, където от хоризонта на изток поздравяват бреговете на Швеция. Често се разхожда през широколистните гори до

стария град на Хамлет — Хелзингбор, и търси отмора в Тиволи — големия увеселителен парк на Копенхаген.

Най-ценното познанство, което прави Кнуд по това време в Копенхаген, е това с д-р Хенри Ринк, основателя на модерната наука за ескимосите, която замени измислиците върху праисторията и живота на ескимосите с точни научни познания за техния фолклор, език и странствувания. Първоначално той дошъл в Гренландия като геолог, по-късно станал чиновник в администрацията и работил неуморно за доброто на местното население. Той прекарал много лета и зими в Гренландия и по брега на Дейвисовия проток, изучил езика на ескимосите и събирал техни легенди и разкази, разработил архивни книжа, които говорили за историята на норманските селища в Гренландия, и направил проучвания върху естеството на континенталния лед в Гренландия. Когато Кнуд се запознава с него, той е директор на Гренландската търговска служба в Копенхаген.

Ако Кнуд би имал нужда от още един подтик, за да постави като задача на своя живот изучаването на ескимоските племена и на гренландската природа, Ринк би му го дал. Но тази работа не може да се извърши в Дания. Не в атмосферата на Копенхаген би желал младежът да прекара своя живот. През лятото на 1900 г. той участва в едно научно пътуване в Исландия. Скоро след това прекосява Лапландия на ски, изучава тук развъждането на елени и живее с мисълта да ги пренесе в Гренландия, където още били непознати. Еленовите лапландци са номади, но тъкмо това скитане е по вкуса на Кнуд. В една малка книжка, написана от него за Лапландия, той се обявява против заседналия живот не само в Лапландия, не, в целия свят той иска да бъде номад. Исландия и Лапландия са само спирки. Сърцето му принадлежи на Гренландия и в 1902 г. той се завръща там.

ИЗ ИСТОРИЯТА НА ГРЕНЛАНДИЯ

ПОХОДЪТ НА НОРМАНИТЕ НА ЗАПАД

Гренландия — родната страна на Расмусен, неговата родина по избор. За миналото на острова той е слушал много от баща си — страстен историк. После сам изучил историята му в университета и разговарял много пъти с Ринк за него в Копенхаген. Той искал да научи всичко, което било известно за най-ранните преселници, кога е станала първата среща между европейци и ескимоси и как се е развил по-нататъшният им съвместен живот. Преди да проследим живота и пътя на Расмусен като изследовател, нека се обърнем и ние с лице към тези въпроси.

През последната четвърт на десетия век в областта около днешния пристанищен град Ставаргер в Югозападна Норвегия живял синът на селянин — Ерик, наричан „червеният“ поради цвета на косата му. Той имал властен характер, склонен към кавги и насилие. Веднъж Ерик извършил убийство и бил принуден да напусне дома си. Избрал Исландия за своя родина и се настанил в най-плодородната ѝ област. Но и тук бунтарът не могъл да живее в мир с окръжаващите го хора. Стигнал до кървава разпра със съседа си Енолф Заур, която коствала живота на противника му — един от най-властните господари на Исландия, и на един от неговите слуги.

Престъплението, разгледано в едно събрание на Тинга^[1], било наказано с три години изгнание. В 982 г. обявеният за „размирник“ тридесетгодишен мъж трябвало за втори път да напусне дома си. Но накъде да се отпрати, тъй като Норвегия и Исландия били затворени за него?

В Исландия разправят, че на запад съществувала голяма, непозната земя. За нея говорил съотечественикът на Ерик, мореплавателят Гунбьорн, които веднъж бил отнесен от буря близо до тази земя: както днес знаем, той вероятно е видял през 900 г. източния бряг на Гренландия близо до днешното селище Ангмагсалик. Ерик пожелал да се приюти в тази непозната земя. Той екипирал един платноход, тръгнал на запад и стигнал един бряг — днешния източен

бряг на Гренландия, отправил се на юг, обиколил южния нос, поел курс на север и стигнал до днешния Дейвисов проток.

Някога Гунбьорн бе открил тази земя. Ерик проучил системно фиордите и си задал въпроса, кои области са благоприятни за заселване, и дал на страната име: нарекъл я Гренландия. Днес това наименование не изглежда толкова подходящо. Нашата представа за страната на ескимосите не е свързана с плодородна почва и хубав климат.

Но трябва да помислим, че Южна Гренландия се намира приблизително на същата ширина с Южна Норвегия и следователно няма да е лишена от растителност. Освен това климатът може да се изменя. Знаем с положителност, че по времето на норманите, т.е. жителите на Скандинавия и Дания, които от осми до девети век нападали като пирати или завоеватели бреговете на Европа, Гренландия е била по крайбрежието наистина зелена страна. Грамадните ледникови маси от вътрешността тогава напредвали много по-бавно към брега, отколкото днес. Значително влошаване на климата настъпило едва през петнадесетия и шестнадесетия век. Ако, разбира се, наименованието „Зелена земя“ е било прието, то все пак не е могло да бъде смятано за единствено подходящо, тъй като изследваната от Ерик земя не е била много плодородна. Но това оптимистично име било избрано съзнателно, защото Ерик се нуждаел от преселници и той намирал наименованието твърде привлекателно. След като изтекло наказанието му, той се върнал в Исландия и разказал за своите преживелици. Исландците слушали разказите му и пожелали сами да опознаят „Зелената земя“. През 985 г. били екипирани двадесет и пет кораба. Всеки имал около петдесет души екипаж. Една част от тях станали жертва на бурите, друга част били принудени да се върнат. Четиринадесет кораба обаче достигнали целта и от техните екипажи произхождат първите заселници, които привлекли по-късно и други. Най-ранните селища били Ейстрибигд (източно селище) близо до днешното Юлианехоб и Вестрибигд (западно селище) до Готхоб.

[1] Тинг (сканд и старогерм. Thing) — събрание на свободните, боеспособни мъже на племето, което решавало въпросите на мира и войната и издавало присъди за тежки престъпления. — Б.пр. ↑

НАЙ-РАННИТЕ ЗАСЕЛНИЦИ

Норманите се заселили следователно по югозападното крайбрежие на Гренландия. Но какво се разбирало по онова време под понятието „заселване“? Това означавало, че няколко господари, както например Ерик, очертавали с огньовете парче земя, обикновено до някой фиорд, и го обявявали за своя собственост. Те разрешавали на васали да се настанят в тази земя срещу известни задължения. Заселниците в Гренландия, главно исландци, построили къщи от камък и от сух торф, нарязан на чимове. Близко до сравнително обширните жилища се намирали оборите и хамбарите. Занимавали се главно със скотовъдство, най-вече отглеждали кози и овце, затова националното ястие било „скир“, вид сирене, приготвено от мляко. Важно икономическо значение имал и ловът на тюлени. Житни растения почти не отглеждали, тъй като житото трудно зреело. Превозът на стоките обикновено ставал по вода с дървени лодки, но като превозно средство при по-дълги пътувания по суша се използвали и коне. Връзката с Исландия, старата им родина, не била прекъсната. Кораби пътували дотам и обратно. Внасяли желязо, строителен материал, жито и доставяли кожи и зъби от моржове. Естествено, че и законите били пренесени от Исландия.

Какво юридическо положение имали населените места? Въпрос, който не е от второстепенно значение. По-късно по понятни причини и с голяма прозорливост бил направен опит да се възстанови това, което е станало почти преди хиляда години. Съществуват три различни аспекта на този проблем: един норвежки, един исландски и едни датски. Първият иска да докаже, че Ерик е населил и завладял Гренландия и 985 г. за Норвегия, вторият вижда в Ерик исландец, който е установил исландско колониално владение над гренландските земи. И накрая датското гледище, което твърди, че преселниците са създали самостоятелна гренландска държава. Ерик, така се обосновават те, бил по рождение норвежец, а колонистите, които го придружавали, били исландци. Но безспорно е, че Ерик и придружаващите го не били завладели Гренландия нито за Норвегия,

нито за Исландия а за себе си. Датските претенции произлизали от по-късното политическо развитие.

Холицайнборг

През 1933 г. по повод на един датско-норвежки спор бе възкресено пред арбитражния съд в Хага прастарото норманско минало и той стигна до решението, че селищата образували вероятно една „независима държава“. Първите заселници почитали още старите богове. За Ерик това може да се каже с положителност. В десетия век започнало проникването на християнството. Не би било правилно да се погледне мимоходом на всичко това. Трябва да се видят тогавашните взаимоотношения и да се помисли, че в единадесетия век църквата все повече излиза на преден план, започва да насочва в своя полза борбата

за политическо господство над Западна Европа и накрая стига до върха на феодалната йерархия. Докато преди това владетелите избирали папата по тяхно осмтрение из редовете на подчинените им епископи, сега дошло времето, когато папите възцарявали и сваляли владетелите. Създал се изразът: „Всички народи трябва да целуват краката на папата.“ Също и в далечната, студена, рядко населена Гренландия се почувствувала твърдата власт на църквата, най-силния крепител на разслоението на обществото. Особено активно провеждал покръстването Лейфър, син на Ерик, който впрочем при едно свое пътуване бил отклонен от бурята на запад и видял американския матрик петстотин години преди стъпването на Колумб в Гуанакани.

Какво било отношението на преселниците към новото учение? В Норвегия е трябвало да се предприемат жестоки мерки, за да се откъсне народът от старите му религиозни представи. В Гренландия нещата стоели по-иначе. Преселниците били обикновено хора, които били пътували надалеч, били видели и чули много неща и били влизали в досег с християнството. Те вероятно не са били очаровани от него, но в християнството се изявявала тогава една непоклатима мощ. Разумно било човек да не остане извън него. Преселниците започнали да се наричат християни. Но сведенията говорят, че това било само формално. Въпреки покръстването си, преди да вземат важни решения, те се обръщали към боговете Тор или Вотан. В много останки от тогавашни сгради кръстът и чукът на Тор се намират един до друг. Понякога вярата разделяла членовете дори на едно семейство, така било и със семейството на Ерик. Лично той, своеволният, всемогъщ човек господар, не искал и да знае за покръстването, наречено от Лейфър своя плът и кръв. Жена му обаче, обладана от новата вяра, поставяла споделянето на брачното легло в зависимост от светогледа. Все пак, изглежда, че Ерик е оказвал толкова малко съпротива на християнството, колкото и всеки един от другите преселници. Вероятно се е задоволявал да „мърмори“. Дали е останал до края на живота си пасивен, в същност не се знае.

Създават се много манастири, църкви, игуменства. Църквите обикновено не са имали собствен свещеник и ако са имали такъв, той упражнявал духовната си дейност само между другото. Главната му професия била земеделието.

В дванадесети век в Гренландия била основана епископия и първият носител на епископския сан се наричал Арналд. Той бил назначен на този пост през 1121 г. и резиденцията му била в Гардар. Известно време гренландският епископ плащал „папски данък“ на папския престол в Рим. От документи, датиращи от 1327 г., се вижда, че този данък бил изплатен тогава „In dentinus Roardo“ т.е. със зъби от моржове, които били равностойни на слоновата кост. Сумата възлизала на 400 центнера. По онова време епископът управлявал като крал, но в Гренландия работите не стоели така. Властта била съсредоточена в ръцете на вождовете. Известни са шестнадесет наследници на Арналд.

През 1389 г. двама граждани от Венеция, братята Николо и Антонио Цено, посетили Гренландия. Те дават следното описание на селищата Ейстрибигд и Вестрибигд — двеста осемдесет стопанства, една катедрала, петнадесет църкви и три манастира. Най-близката дата, за която има църковни документи, е 1409 г.

Къде са били тогава коренните жители на страната — ескимосите? Те не живеели на юг, където се били заселили норманите, а на север. Може би това изглежда чудно. Не е ли Северът далеч по-негостоприемлив от южните ширини? Въпрос понятен, но трябва да го отречем. През лятото „горе“ е толкова топло, колкото и „долу“, а оскъдните растения, които въобще виреят в Гренландия и са полезни, растат и там не по-лошо, отколкото тук. През зимата в областта около залива Мелвил и около протока Смит, населена с ескимоси, е действително по-студено, отколкото в Якобсхавн, но времето е по-спокойно и по-сухо, отколкото в суровия и влажен юг. От гледна точка на ескимосите следователно Северът не е по-непригоден за заселване от Юга.

Интересен е сега въпросът, дали норманите са се срещнали с първобитните жители и как са станали тези срещи. За съжаление за това има много оскъдни данни. В „Islendigasogur“ „Исландската сага“, която съдържа многобройни сведения за Гренландия, нито дума не се споменава за ескимосите. Ние се осланяме само на единични бележки. В едно случайно описание се казва, че през първите години на изследването на фиордите в Югозападна Гренландия норманите все откривали следи от селища, останки от лодки и обработени камъни, което подсказва, че някога в тези области са живели хора, но явно са се изселили на север. През дванадесети век при походи норманите са се

срещали от време на време с ескимоси. Малко се знае за техните походи на север. Все пак един надпис на камък в Руни, който датира от 1135 г., говори, че норманите са стигнали до днешния Упернивик. Естествено, както свидетелствува и издигането на този паметник, изглежда, че тава пътуване е излизало извън рамките на обикновените походи и е било нещо необичайно. Най-ранното сведение за среща с ескимосите е дадено във Фламандската сага. Трябва да се има предвид, че северните саги не са като нашите легенди, а са исторически разкази. Научаваме, че преселникът Торгил Орабайнсфостре е видял две „вещици“ до един умрял кит, явно жени на ескимоси. Той се затичал към тях и поискал да ги хване, но те избягали. В друго сведение се казва, че пражителите са живеели в дупки в земята и са използвали шейни, теглени от малки космати кучета. Понякога оскъдните географски и етнографски бележки за ескимосите са преплетени с митове и легенди. И в преданията на ескимосите съвсем рядко и случайно се срещат данни за срещи с нормани, но все пак те не липсват напълно.

Във връзка с това нека дадем тук едно етимологическо изследване. Ако пражителите на Гренландия са наречени в тази книга „ескимоси“ (Eskimo), това не значи, че още норманите са ги назовавали така. Те употребяват названието „Skralingar“, едно преобразование по фонетическите закони на езика на ескимосите на северния израз „Skraling“ което значи „джудже“ или „пигмей“. Самите пражители се наричали и се наричат и днес „Innuït“ — форма за множествено число на думата „Innuik“ — човек.

Думата „eskimo“ произхожда от индианската дума „eskimatsie“ което означава „човек, който употребява сурова храна“, тъй като всички ядели месото и рибата сурови. Французите, които през шестнадесети век завладели Канада, направили от нея „esquimaux“, дума, която по-късно датчаните трансформирали в eskimo. Ескимо представлява следователно множествено число, поради което на немски език се изпуска окончанието за множествено число „S“.

Нека да припомним като курioз, че в началото на седемнадесети век френският мисионер, езуитът Биар, който посетил ескимосите в Нова Франция^[1], разбрал неправилно индианската дума „eskimatsie“ и я изопачил в „Excomminqui“ — „Отлъчените“, формулировка, която

искала да каже, че ескимосите са се показали невъзприемчиви за християнското учение.

[1] Нова Франция — така се наричали колониалните владения на Франция в Северна Америка от 1608 г., които преминали в 1763 г. към Великобритания и Испания — Б.пр. ↑

КОГАТО ПЪТУВАЛ ГРЕНЛАНДСКИЯТ „КНАР“...

Две столетия норманските преселници на гренландска земя живели политически независими. През 1261 г. норвежкият крал Хакон Хаконсзон, който бил покорил исландците, посегнал към тази страна и изявил претенции за върховно господство. Гренландците не се противопоставили. Те се задължили да плащат данък и откуп на краля, а той се грижил за корабоплаването. Изходно пристанище за трафика с Гренландия станал Берген, един от най-важните търговски центрове по онова време.

„Гренландкнар“, както се наричал корабът който поддържал връзката с острова, пътувал един път в годината. Но редица фактори съдействували за нередовното провеждане на рейса и така връзките ставали все по-слаби. Случвало се често „Кнар“ да катастрофира, да не стигне до целта си или да потъне. През 1350 г. в Берген върлувала чума, която създала големи грижи на населението, затова по-малко се мислело за Гренландия, а и войните изтласкали интереса към тази страна на по-заден план.

Самите гренландци пътували с малки кораби покрай брега, и то далеч отвъд границите на населената земя, занимавали се с риболов и преди всичко събирали плаващи дървета. Политическите отношения ставали все по-объркани и по-усложнени. През 1380 г. Норвегия сключила съюз с Дания. Кралят на Дания станал едновременно и владетел на Норвегия. Приблизително по същото време в Берген се създала кантора на Ханзата за чужбина, която по-късно се превърнала в световноизвестната „Германска кантора“ („Deutschen Cuntors“). Тя ставала все по-могъща и по-самонадеяна. Ханзейците, зад които стоели седемдесет германски града, укрепили своя квартал, който владеел пристанището, тиранизирали населението, образували държава в държавата и си създали дори собствено правосъдие.

Въпреки суверенното право на датските крале над Норвегия и въпреки икономическата мощ на кантората формалното право за търговия с Гренландия не принадлежало нито на едните, нито на другите, а на норвежкия държавен съвет. Но този институт бил слаб,

неговата компетентност едва успявала да запази формално монопола и да бди ревностно да не му се изплъзне от ръцете. Макар фактически това право да не е било използвано, никой нямал право да го наруши.

ЗАВЕСАТА ПАДА...

Между норманските развалини от гренландската епоха най-добре запазени са останките на църквата от Хвалзей от днешния Квакортог. През 1408 г. в тази църква станала венчавка, в която взели участие предимно исландци. Те напуснали Норвегия, за да се върнат в Исландия, но отклонени от пътя си, били изхвърлени в Гренландия. Те не бързали да се върнат. Там останали четири зими. В Исландия никой не вярвал вече, че ще се върнат някога, и ги смятали за изчезнали. Когато по-късно се върнали, те разказвали не само приключенията си, но дали и обстоятелни описания на събитията, на които станали свидетели в Хвалзей.

Привечер на приказка

Една незначителна случка била венчавката в църквата Хвалзей. Но сведението за нея представлява все пак едно начало в историята на европейското проучване на Гренландия. За около две столетия това е последната вест, дошла от тази страна. После веригата се прекъсва. Оттук започва тайната. За европейските уши и очи островът потъва в мрак. Преди всичко загубили се следите на хората, дошли от Европа и заселили се в тази страна — следите на норманите. Завесата пада... Какво се разиграва през това време на сцената? Не знаем. Когато се вдига отново, картината била друга. От потомците на някогашните заселници нямало и следа. Какво е станало с тях? Съществуват няколко предположения. Те може би са се изселили или са измрели. Може би са загинали във войни, водени с ескимосите, някои сведения говорят, че норманите и първите обитатели не винаги са водели мирен съвместен живот. В една исландска хроника от 1379 г. се казва, че гренландците (т.е. норманите) били нападнати от „скрелинги“ и че осемнадесет мъже били убити. А в легендите на ескимосите се споменава, че последните нормани били унищожени при Хвалзей, споменати са дори имената на водачите им. Те са се казвали Унготок и Уларик (Ингвар и Олаф). Освен това и някои имена на населени места напомнят за борбите.

Против предположението, че норманите са били унищожени по време на войни, говори фактът, че ескимосите по характер са миролюбив народ. Аргумент, който не е напълно убедителен. Днешните ескимоси не са склонни да извършват насилия в колектива, но в миналото отношенията им са били може би други. Въобще „миролюбив“ е доста мъгляво понятие. Убийството не е съвсем рядко явление при ескимосите. Често то е причинено от недостатъчно самообладание. Против насилствени разпри би могъл да говори по-скоро фактът, че са липсвали причини за раздори. Не може да се разбере дали икономическите отношения в Гренландия не са могли някога да доведат до враждебни разрешения. Най-после може да се предполага, че изчезването на норманите се дължи на смесването им с ескимосите, които са били по-добре приспособени към природата на страната и в които са се претопили.

Днес преобладава схващането, че последната теза е най-близка до историческата истина. Във всеки случай норманските селища в Гренландия изчезнали и всички старания в по-ново време да се изясня

„защо“ са изчезнали не могли да стигнат до състоятелен, обоснован отговор, така че ние разчитаме само на предположения.

ОТНОВО ОТКРИТА

В Дания през шестнадесети век споменът за Гренландия оживял с нова сила. Ейстрибигд и Вестрибигд добили романтичен блясък. За тези две селища се говорело, както по времето на Шлиман се говорело за Троя.

Гренландските епископи били дошли някога от Норвегия и били подчинени на архиепископа от Тронхайм. В началото на шестнадесети век тогавашният архиепископ на тази област — Валкендорп, пожелал да потърси изчезналата епархия, но не можал да осъществи плана, защото се скарал с Кристиан II, краля на Норвегия. По-късно наследникът на Кристиан замислил да открие отново старата норвежка „страна, която плащала контрибуции“, но не постигнал успех. Доколкото било възможно да си пробият път през струпаните край бреговете ледени блокове и айсберги, те слизали на сушата, но не откривали там нито следа от хора или жилища. Известна роля при тези опити играл около 1570 г. един руски рибар на име Нихец, който твърдял, че познава добре пътя към Гренландия. Водени били преговори с него, но не е известно дали пътешествието се е състояло и какви са били резултатите.

От време на време към страната се отправяли експедиции, идващи от други части на земното кълбо, например една португалска експедиция, която пътувала покрай източния бряг и за първи път го картографирала. Но нито една експедиция не била завладяна от амбицията да открива и да проучва. Животът на ескимосите не представлявал интерес. Случайно били пленени неколцина ескимоси и отвлечени в Европа, където ги показвали като рядкост.

През 1578 г. по време на третата си изследователска експедиция английският мореплавател Мартин Фробишър слязъл на брега на Гренландия в областта на днешния Юлианехоб. Той обаче не отдавал голямо значение на това събитие. От брега навлязъл малко навътре в страната и срещнал ескимоси в няколко лагера. Присъствието на тези хора не го изненадало. Той бил срещал тия „диваци“, както сам ги наричал, още по време на първото си пътешествие на Бафинова земя,

дори бил хванал един ескимос и го откарал в Англия. Въобще той наричал Гренландия „Западна Фризландия“. Интересували го съвсем други неща, а не Гренландия. Той искал да осъществи великата идея, подхвърлена на света от венецианеца Себастиан Кабот да открие „Северозападния пасаж“ — морския път, който води от северната част на Атлантическия океан през Арктическите острови на Северна Америка, покрай северния бряг на континента, през Северния Ледовит океан и Беринговия проток до Тихи океан.

АПОСТОЛЪТ НА ГРЕНЛАНДЦИТЕ

Големият прелом, който настъпил в изследването на Гренландия, е свързан завинаги с името на Ханс Егеде. Той е първият, за когото гренландците, не са били само сензация, а хора, които заслужавали да се заинтересуваш от техните обичаи и нрави.

Егеде е роден в Норвегия, израсъл при съвсем обикновени условия, след това учил теология в Копенхаген и на двадесет и една годишна възраст станал лутерански проповедник. Веднъж прочел в едно старо описание на Гренландия, че там имало колонии с християнски манастири и църкви. Той пожелал да разбере по-подробно как са се развивали междувременно нещата. Но кой би могъл да го осведоми? Спомнил си, че някакъв негов роднина, който живеел в Берген, бил пътувал веднъж покрай бреговете на Гренландия. Какво ли е видял? Написал му писмо, но не получил задоволителен отговор. Въпросният роднина не бил видял нито един жител. Само бил чул, че на юг имало „диваци“. Но кой би могъл да каже как живеят, в какво вярват?

Тъй като нямало никой, който би могъл да информира Егеде как изглежда животът в гренландските колонии на норманите, той пожелал сам да замине за Гренландия, да наблюдава и да работи в чуждата страна като мисионер. Планът бил изработен, но все нови и нови трудности пречели на неговото осъществяване. През май 1721 г., корабът „Надежда“ го отнася заедно с още четиридесет и шест души към страната на неговите мечти. В началото на юли той стига до така наречената област Балсревир. Там Егеде се запознал с първите гренландци. Те го посрещнали с малките си лодки и му помогнали кой с каквото можел. Най-напред се установил близо до днешната колония Готхоб, на „Naabets O e“ — Острова на надеждата. Построили къщи от торф и камък. Туземците пак се притекли в помощ на норвежците, особено при набавянето на строителни материали. По-късно селището било преместено във вътрешността.

Един етнограф би се зарадвал да срещне в Гренландия непознат и своеобразен народ. Но духовникът Егеде не бил тръгнал да опознава

ескимосите. Той се интересува главно от потомците на норманите. Искан да узнае как стои въпросът с тяхната вяра, да стане техен духовен водач. Но къде се били дянали те? Никаква следа! И ескимосите не знаели нищо за тях. Може би са били изтласкани към източното крайбрежие на острова!

Следвайки западния бряг около нос Фаруел, Егеде се опитал да проникне на изток. Но не отишъл много далеч. Когато пристигнал на остров Ненорталик, придружаващите го се разбунтували при вида на безотрадния пейзаж и той бил принуден да се върне, без да е срещнал хора.

Егеде не е бил нито колонизатор, нито подтисник, а вярващ фанатик. Това го правело нетърпелив и избухлив. Колкото по-добре опознавал живота в Гренландия, толкова по-естествено му се струвало белият да стане господар на туземците. В гренландците той виждал „нещастни хора“, но не защото живеели оскъдно или изглеждали зле, а защото „били толкова далече от познаването на бога“. Изисквайки от тях сляпа вяра, той, разбира се, срещал понякога съпротива. Веднъж го посетил един ловец. Егеде дълго му говорил, за да го спечели за християнството. Ескимосът слушал с голямо търпение усърдния пастор, но когато този свършил разказа си, започнал той да разказва: „Бях високо горе в ледовете, стигнах до един голям фиорд и срещнах мечка, толкова голяма, че ѝ растеше вечен лед на гърба.“ Егеде не разбрал какво целят тези думи, ядосал се и наругал злобно човека, но този отвърнал „Ти искаш да ти вярвам. Добре, вярвай ми и ти.“ И се сбогувал.

В същност ескимосите не могли да разберат християнското учение, създадено при съвсем други обществени и природни условия, по-добре отколкото индианците по-късно, за които един средновековен духовник пише: „Те приеха покръстването като един вид свят, приятелски съюз с французите. Колкото за Исуса, църквата, вярата и символите на бога и светото причастие, те не знаеха почти нищо. Те си запазиха непроменени обичаите, традициите и начина на живот. Техните танци, ритуали, песни и магии си останаха същите, както всички останали обичаи.“

Естествено не само европейците проучвали гренландците, а и обратното — гренландците разсъждавали върху същността на „белите хора“ и не винаги се съгласявали с техните деяния. Моряците,

доведени от Егеде, били свикнали да се карат и бият. Гренландците не могли да разберат това. „Те забравят, казвали те, че са хора.“

Един ден в колонията пристигнали като мисионери по поръчение на норвежкия крал Кристиан трима членове на Братството на хернхутерите (привърженици на протестантско религиозно братство от XVIII в.). Недалеч от Готхоб издигнали сграда на мисионерството. Нямало и съмнение, че те били напълно отдадени на вярата. За практическата работа не стигало обаче само да се служи на бога. Те не били в състояние да научат гренландски език. Езикът на ескимосите съдържа доста трудности. Думите са дълги и многосрични. Няма съществени граници между съществителни имена и глаголи. При случаи, в които европейецът се нуждае от повече изречения, ескимосът се справя с една единствена дума. Подобно на химическите формули те построяват огромни комплекси върху тясна основа. Езикът на ескимосите не може да има буквален превод. Мисълта трябва предварително да се преобрази. „Жената вижда кучето“ например не може да се предаде, както е у нас. Изречението би звучало така: „апар қіngmeq takura“, което при превод би означавало: „Относно жената — кучето — явяването му пред нея.“

Иначе езикът не е беден. Естествено има голям брой предмети, които играят голяма роля в живота на европейците и са непознати на ескимосите. За тях няма и думи. От друга страна, езикът на ескимосите обилно разполага с изрази за неща, важни за Далечния Север. Снегът например има различни имена според това, дали пада спокойно или при буря, дали лежи на земята, дали е твърд или мек, дали е подходящ или не за строеж на колиба.

Егеде работил в Гренландия цели петнадесет години. След това се установил в Копенхаген като преподавател по гренландски език.

Мисията на Егеде не е била само мисия на духовник. Той имал и планове от икономически характер, но не е могъл да ги осъществи. Търговията не напреднала, както трябва. Често срещал трудности с продоволствието и моряците, които не разбирали от шега, когато ставало въпрос за стомаха, заплашвали с бунт. Често в колонията настъпвал глад.

Към средата на XVIII в. датската търговия с Гренландия попаднала в ръцете на един капиталист — търговеца Северин. Създали се многобройни търговски кантори, като Христиансхоб, Якобсхавн,

Фредериксхоб. По-късно търговските връзки били осъществявани от едно „Общо търговско дружество“ и след неговия провал те преминали в ръцете на датското правителство.

ПРИ СЪСЕДИТЕ НА СЕВЕРНИЯ ПОЛЮС

ПЪРВИТЕ СРЕЩИ

Нансен бил прекосил вече гренландския леден щит. Някога в Гренландия малкият Кнуд бил слушал с голям интерес за това пътуване. Но пътят на норвежеца и другарите му водел през безлюдни области, той се борел с леда, снега и мъртвата природа и не срещнал „новите хора“, които според някогашните разкази на Микро водели призрачен живот.

Разказите на Микро не отговаряли на пълната истина. Те почивали на устни предания, били изпълнени с неточности и грешки, но все пак в тях имало и реални факти. Не бихме могли да приемем „новите хора“ само като плод на въображението. Няма съмнение, че те са съществували и са живели около залива Мелвил.

Расмусен, сега на двадесет и четири години, още като юноша се занимавал със сериозни исторически проучвания. Той познавал историята на Гренландия и бил осведомен и за срещите между „белите хора“ и полярните ескимоси.

Първият, който дал сведения за страната на полярните ескимоси, е англичанинът Уилям Бафин, най-ученият мореплавател на времето си. През 1615 и 1616 г. той се опитал да мине по морски път около Северна Америка, като при това смятал, че пътят трябва да се търси само като продължение на Дейвисовия проток, а не по посока на Хъдсъновия проток. По крайбрежието на Гренландия той стигнал до съвсем непознатата по онова време област на днешните селища Туле и Ета. Видял обаче само земя, но не и хора.

Първият, който успял да се свърже с полярните ескимоси, бил друг британски мореплавател — Джон Рос. Двеста години след Бафин той бил изпратен с два кораба към Бафиновия проток, за да открие „протока“. Той навлязъл в протока Ланкастър, но се върнал преждевременно, защото го сметнал за затворен. При това пътуване направил рядко откритие: При Кап Йорк от кораба забелязал хора, облечени в кожи от животни, които вървели край шейни с кучета. От своя страна те също видели кораба, но не го възприели като нещо необикновено. След известно време те преодолели недоверието и

боязливостта си и бавно и предпазливо се приближили. Изведнъж обаче се обърнали, обхванати от ужас, и избягали към вътрешността на страната. Рос предположил на какво се дължал ужасът им — на една маневра с голямото бяло платно. Гледката на раздвижилото се, проблясващо платно разрушила с един удар създалото се доверие. Последвала паника. Рос се отчаял. Как би могъл да обясни на ескимосите, че желае да се срещне с тях и че има мирни намерения? Той наредил върху един айсберг между парахода и брега да се постави висок прът и на върха му да се прикрепят знаме. Освен това поръчал да закачат на него и торба с подаръци. Но и този опит за осъществяване на контакт с ескимосите претърпял неуспех. Тогава един гренландец на име Сахеус, който се намирал на кораба като член на експедицията, сметнал, че ще намери начин — „Аз отивам при моите сънародници и ще говоря с тях, предложил той на Рос. Но трябва да отида сам и да не нося оръжие със себе си.“

Рос се съгласил на това предложение. Сахеус отишъл и имал успех. Удало му се да разговаря с ескимосите. Естествено те не се доверявали напълно. Явили се пред пратеника там, където една широка ивица лед образувала естествена преграда между двете страни. При опасност можело да се избяга. Разговорът не вървял леко. И двете страни говорили гренландски, но на различни диалекти. Въпреки това те се разбрали. Сахеус научил защо избягали ескимосите. Те сметнали кораба за огромна птица, а платното, с което маневрирали — за огромно крило. Необикновен им изглеждал най-вече огромният прът. Все пак Сахеус успял да убеди ескимосите да посетят кораба. Посрещането, което им устроили, било с най-добри намерения, но европейците не се държали, както трябва. Увеличителното огледало, в което гостите се огледали, и фокусникът, който им показал изкуството си, не помогнали за преодоляване на боязливостта им спрямо „белите мъже“. И обядът, на който били поканени, съвсем не се оказал по вкуса им. Те опитвали това или онова ядене, но веднага изплювали хапките си. Накрая се задоволили със собствените си провизии от сурово месо.

Първа среща на европейци с полярни ескимоси... Първа връзка на полярни ескимоси с мъже, които не са гренландци...

По-късно от време на време по северните брегове на Гренландия са се явявали ловци на китове. Те обаче не са се занимавали с проучвания и не са мислели да запознават ескимосите с европейската

цивилизация. Съвсем случайно те са стигали до тези области и са използвали случая, за да направят някои търговски сделки, често съвсем измамнически, и да спечелят благоразположението на ескимоските жени.

А след това дошъл Пири, американският изследовател на Арктика: и от този момент започнал чувствителен материален напредък, който се разпространил дори до Далечния Север на Гренландия. Дотогава ескимосите ловували на сушата със стрела и лък, във водата — с харпун, ножовете им били от метеоритен камък, а шините на шейните — от китови кости. За късо време те направили огромна крачка напред. Огнестрелното оръжие влязло в ръцете им. Получили и ножове от стомана. Шейните започнали да правят от ясен и дъб.

И Рос, и ловците на китове, и Пири били дошли с кораби и стигнали до ескимосите откъм брега. В миналото може би са съществували връзки между Южна и Северна Гренландия и по суша, но следите им изчезнали.

„ЛИТЕРАТУРНА ЕКСПЕДИЦИЯ“

След завършване на образованието му за Расмусен настъпило осъществяването на горещите мечти от детските години, прекарани в Якобсхавн и Готхоб: да пътува далеч нагоре в Гренландия и да се срещне лице с лице с „новите хора“. Той успял да се присъедини към „литературната експедиция“, ръководена от датския полярен изследовател Милиус-Ериксен. Тя трябвало да стигне до областта Кап Йорк, която се простира по северозападния бряг на Гренландия от седемдесет и шест градуса до осемдесет градуса северна ширина до така наречения Хумболдов ледник. Експедицията имала двойка цел. Първо, те искали да проучат дали племето, което живеело в Далечния Север, е преминало в Северозападна Гренландия през протока Смит, разпространило се там и достигнало по продължение на западния бряг на юг през Упернивик и около Фаруел до източния бряг, и, второ, да направят опит за осъществяване на постоянна връзка между гренландците от Юга и Севера.

Освен Милиус-Ериксен и Расмусен в експедицията участвували Елиас Елиасен и Габриел Олезен, двама ловци от датска Западна Гренландия, граф Харалд Молтке, датски художник, който трябвало да рисува ландшафта, хората и животните, които ще срещнат, и Йорген Брьонлунд, католик — учител по вероучение. С Брьонлунд, с когото се бил запознал някога в Готхоб, Расмусен установил през време на експедицията съвсем тесен контакт, тъй като често пъти правел разузнавания сам с него. Той се оказал съвсем надежден другар. Но въпреки че при суровите условия, в които попадат изследователите в негостоприемните ширини на Далечния Север на Гренландия, делата са неизмеримо по-ценни от жеста, Брьонлунд, все пак бил човек, който излъчвал много малко вътрешна топлина. Той не бил любезен, бил властен по характер, студен като заобикалящата го природа. Дори Расмусен не намерил контакт с него. Но на Брьонлунд било съдено да живее малко. Посмъртната му слава обаче е голяма. Два паметника напомнят днес за него: един в Готхоб и друг в Копенхаген.

Експедицията напуснала Копенхаген през лятото на 1902 г., спряла за известно време в Южна Гренландия и се установила на края на остров Упернивик. Това най-северно селище на датските гренландци, където в продължение на седемдесет и девет дни слънцето не грее, има същата пуста дива природа, както повечето гренландски местности. То е в открито море и е изложено всякога на бурите и лошото време. И през април температурите могат да спаднат до двадесет градуса под нулата, а понякога вали сняг дори и през юли. В западната част на острова се издига най-голямата „Птича планина“ в Северна Гренландия. Огромен брой птици вият гнездата си там и всяка година може да се съберат хиляди яйца. Расмусен се интересува и за стопанското състояние на колонията. Той узнава, че там произвеждат годишно около хиляда тона сланина, пет хиляди кожи от тюлени, хиляда кожи от елени, тридесет от мечки и петдесет до сто килограма пух, стоки общо на стойност от двадесет хиляди датски талера.

През март 1903 г. те се пристрашили да излязат на лов до големите, открити долини, по обширните арктически брегове, които почват от залива Мелвил. Скъсват всички връзки с цивилизования свят и тръгват на север с шест шейни, теглени от кучета, за да търсят полярни ескимоси на едно разстояние от около хиляда километра от Упернивик.

ИЗДИРВАНЕТО НА ПОЛЯРНИТЕ ЕСКИМОСИ

Пътуването е доста трудно. Милиус-Ериксен притежава отлични качества. Той е трудолюбив, волев, кален мъж, но не е подходящият ръководител за подобно пътуване. Той не може да въведе нито система, нито ред в дадено начинание, липсва му организаторски талант. Много малко разбира Милиус-Ериксен и от това, как човек трябва да се държи в арктическото ежедневие. Много от онова, което членовете на експедицията трябвало да знаят във връзка с пътуването, се усвоявало чрез личен опит. Така например Милиус-Ериксен допуснал да се претоварят шейните. За да ги облекчат, свалили каси с хранителни продукти при Кап Мурдох. При по-нататъшното пътуване той не забелязал хитростите, с които си служили ескимоските кучета, за да се доберат до храната, в резултат на което голяма част от нея, определена за хората, отишла в стомасите на кучетата.

Колко погрешна е представата ни за водача на впрегатните кучета който размахва весело камшика и се носи стремглаво върху огледалната повърхност. Колко често той е принуден да слиза и да върви пред или след шейната! Когато пътят се изкачва, шейната трябва да се тика. Ако се удари в камък и спре или заседне в снега, налага се често да я разтоварват. Пък и поводитите, които се преплитат, когато кучетата се борят! Милиус-Ериксен е съвсем безпомощен и пред тази беда от преплетени въжета. За щастие Расмусен може да помогне в такива случаи. Нали някога е учил от Инораюк как се оправят поводитите и ето че едва сега може да оцени какво качество е да умееш да се справяш с тази трудност.

Други неудобства създава и спането върху леда. Най-отдолу постилат, разбира се, спалния чувал, но не е достатъчно човек да се пъхне в него, необходимо е нещо допълнително, за да не трепери или дори да не замръзне. Преди всичко главата трябва да се пази от студа. Членовете на експедицията изпробват няколко начина. Накрая се оказва най-целесъобразно да се сложи една голяма тюленова кожа до половината под главата, а другата половина да се извие напред така, че да виси над отвора на спалния чувал. Освен това под чувала постилат

и кожата, на която седят през деня в шейната, докато пътуват, както и тежкото палто от мечка кожа. Оказало се, че е много погрешно да се пхат в спалния чувал заедно с кожуха, защото в такъв случай той се намокрял от топлината на тялото и замръзвал на следващия ден.

През юни стигнали до Кап Йорк, скалист нос, който затваря Мелвил откъм север. Кап Йорк представлява голямо историческо име за пътешествениците в Гренландия. Тук е мястото, където за пръв път са се срещнали европейци и ескимоси и където година след година в миналото са пристигали параходи на лов за китове. Но от 1906 г. те вече не пристигали, тъй като китовете намалели, а се намерили и други води, в които ловът бил по-доходен.

Появяват се снежни колиби и кучета, които бързо се приближават до пристигащите и ги обкръжават, явно обнадеждени, че ще получат нещо за ядене. Следи от ескимоси, но засега нищо друго. Колибите са празни, но положително не е минало много време, откакто те са били напуснати: в едната намират един още неодран морж. Интересно е наистина да се тършува из тези жилища. Колко са прости. Вътре мирише на месо и лисици, остра миризма, която пронизва обонянието, носи се дъх на заклинатели и суеверни песни.

Обикалят околността край колибите. Недалеч от тях намират камъни, подредени в кръг: вероятно маси за хранене. Под една скала виждат каяк, затрупан с камъни, а зад него шейна, покрита със сняг, с впрегнати кучета, но животните са мъртви. Расмусен предполага какво е това: той се намира пред гроб. Кучетата са станали жертва на обичая — да бъдат убивани след смъртта на господаря си. Наблизо има ескимоси..., но къде да ги намерят? Желанието да ги срещнат става все по-силно. Следите от шейни сочат на север. За съжаление не всички участници в експедицията са в състояние да тръгнат на поход. Молтке се е разболял и има треска. Решават Милиус-Ериксен и двамата ловци да останат при него, а Расмусен и Брьонлунд да тръгнат на север.

Близо до Кап Атол се появяват пресни следи от шейни. Колко ли време ще мине още, докато се покажат първите хора? Може би ще трябва да пътуват още часове до голямото събитие, а може би само няколко минути. На първо време им е необходима почивка. Кучетата трябва да си поемат дъх. След три часа ще продължат. Изведнъж се появява черна точица. За пръв път „новият човек“ се явява пред

погледа на пътниците. Расмусен и Брьонлунд са развълнувани. Може би така са се чувствували някога гърците, когато след няколкомесечен поход по суша видели Черно море при Трапезунд и извикали своето „Талата, талата!“, както и моряците на Колумб, когато забелязали първите очертания на Новия свят.

Изглежда, че и „черните точки“ от своя страна забелязват шейната на Расмусен и се отправят към нея. Среща. От черната точка израства голяма, дълга шейна. От нея скачат мъж, облечен в кожа, и жена, обвита в синя лисица и с остра качулка на главата. От едната страна полярни ескимоси, от другата страна европейци и всяка страна представлява сензация за другата, осъществяване на дълго таени мечти. Едните имат за другите само неясна представа, изникнала от това, което са чували за тях. Сега стоят един срещу друг и могат дори да се докоснат. „Бели хора“, казва полярният ескимос на жена си, „бели хора“, и той не изговаря тези думи със скрит страх или сдържана боязливост, а се показва много радостен. „Бели хора, бели хора“. Завързва се разговор и за учудване на Расмусен той може да се разбере добре с ескимоса. Неговият гренландски говор има диалектична окраска, но диалектът не се различава много от гренландския език, който Расмусен познава и говори.

Мъжът се казва Майсангуарк, жена му — Мекро и двамата живеят с няколко други семейства в едно селище, което наричат Игфигсорк и което се намирало на около двадесет километра на юг. Расмусен намира за много привлекателно да посетят селището, но Майсангуарк съобщава, че наблизо имало друго село, по-населено, отколкото Игфигсорк, и което предлагало по-добри възможности за лов. Той нарича това село Агпат. Расмусен и Брьонлунд предпочитат да посетят най-напред това селище. Ескимосът прави приятелски жест: той е на път за дома си, но тъй като „белите хора“ желаят да посетят Агпат, готов е веднага да ги придружи.

По пътя им разказва за селото: „Там има пет снежни колиби и три каменни къщи.“ Неудържим смях придружава думите му. Расмусен пита за причината на неговата веселост. Ескимосът си бил представил колко изненадани щели да бъдат ескимосите в Агпат, когато ще пристигнат „белите хора“, и той още отсега се наслаждава на учудените лица, които очаква да види.

ПРИСТИГАНЕ В АГПАТ

Майсангуарк не се излъгал. Цял Агпат се вдигнал на крака, когато научили за пристигането на „белите хора“, а това не било нещо кой знае какво, тъй като там нямало много крака. Мъже, жени и деца дотичали от къщите и колибите. Всички били облечени в дрехи от лисици и мечи кожи и някои мъже изглеждали съвсем диви. Вероятно в момента те са били заети с дрането на уловените морски животни. Между устните си стискали дълги ножове, а ръцете им били изцапани с кръв. Но всички проявявали към гостите от юг трогателно приятелство и истинска преливаща сърдечност. Те прочитали в очите им желанията и ги изпълнявали. Още от първия миг двамата европейци се почувствували при ескимосите като между свои. Тук никога нямало да ги сполети зло, заобикалят ги доброжелателство и безопасност.

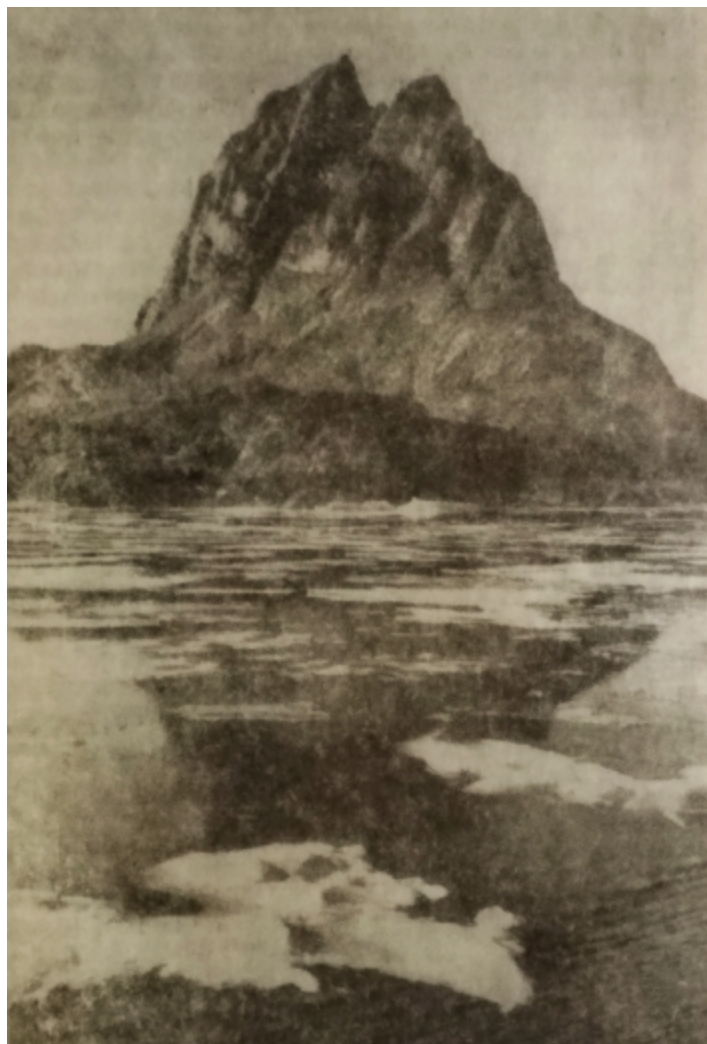
Висш дълг за гостоприемните ескимоси било да се погрижат най-напред за кучетата на чужденците. На човека, казват ескимосите, не му е много тежко, ако се наложи при пътуване да гладува известно време, той знае причините на своята неволя и може да пресметне кога ще бъдат отстранени. Надеждата го крепи. При кучето това не е така. То не знае нищо за смисъла и целта на пътуването. То живее само в настоящето и чувствава болката в стомаха, която го обърква и парализира способността му да се труди. „Най-напред кучетата!“, повелява следователно „добрият тон“, като същевременно с това бързо и добро нахранване на животните се преследва и една съвсем хуманна цел. Подобно на много хора в Европа и ескимосите познават чувството за обществен престиж. Те също искат да покажат, че живеят в благоденствие. И така животните на Расмусен били разпрегнати и им били подхвърлени с разточителство големи количества месо, на което те се нахвърлили лакомо и с настървение.

След това трябвало да бъдат нагостени, разбира се, и белите мъже. Първият обяд им бил сервиран в дома на заклинателя Сагдлорк. Той се състоял от варен чер дроб от морж. Месото било сложено на пода, а на гостите били пхнати ножове в ръката. Мъжете от селището

участвували в гощавката. Те изглеждали сити и не показвали особен апетит, но кодексът на учтивостта изисквал да правят компания на гостите по време на обяда. Освен това на домакините очевидно не им било трудно да поемат храна и на сит стомах. При един по-късен случай Расмусен помислил, че ще може да се отскубне от една покана за обяд, като заявил, че вече е ял. Но ескимосите не признали това за състоятелен довод. „Ти говориш като куче, казали му те, него човек може да натъпче до насита и то да не желае повече. Но ти си човек, а човек може винаги да яде.“

Едва завършил обедът, и ескимосите започнали да строят снежна колиба за двамата гости. Расмусен се интересувал да опознае техниката на тези специалисти и следял с напрегнато внимание всичките им движения. Те отрязвали големи блокове сняг на самото място, т.е. там, където щяла да се строи къщата, давали им необходимите размери и ги сглобявали така, че да образуват една кръгла къща, изострена нагоре подобно на пчелен кошер. Постройката завършвала със сводест покрив. След това ескимосите се заловили с уплътняването на всички отвори. „В тъмнината на полярната нощ, казвали те, слагаме в къщата малка лампичка. Светлината, която прониква навън, ни показва това накъде още има да се поправя.“

Снежната къща трябва обаче да се подреди и обзаведе и отвътре. От снежните блокове се изрязват нарове за спане, на тях се постилат кожи и спални чували и се приготвят маслени лампи. Расмусен пропълзлял вътре през входния отвор и се почувствувал прекрасно приютен в този малък свят. По-късно той разбрал, че това чувство на уютност достига най-връхна точка, когато навън цари мраз и бушуват бесни снежни бури. На това малко помещение не можели да навредят и най-необузданите капризи на природата.

Заливът Уманак

След половин час снежните колиби били вече готови. Следващата най-близка задача за Расмусен и Брьонлунд била да се погрижат за другарите си. „Ние не сме сами, казали те, има още четирима мъже с нас и единият от тях е болен. Те чакат на Кап Йорк.“ Едва изrekli това и няколко ескимоси вече приготвяли шейната си, впрегнали кучетата и една колона потеглила за Кап Йорк. Още същата нощ всички членове на експедицията Милиус-Ериксен се събрали в Агпат.

ВЛАСТ НАД ДУХОВЕТЕ

Селището Агпат, станало в продължение на много месеци седалище за членовете на експедицията Милиус-Ериксен, се намира недалеч от прочутата планина Уманак — „планината сърце“. В подножието на същата планина, на Сандаловия остров, осем години по-късно Расмусен основава своята търговска станция Туле. Оттук впоследствие са тръгвали в различни посоки голям брой експедиции. Най-напред обаче нека поогледаме самото селище и се запознаем по-отблизо с ескимосите.

Най-голям авторитет в селото има Сагдлорк. В неговата къща до морето малко след пристигането си Расмусен получил първия обяд. Сагдлорк е ангакорк — заклинател на духове, и произхожда от стар род, в който необходимите за това качества били, както изглежда, наследствени. Казват, че той можел да напуска телесната си обвивка и отново да се връща в нея.

Тежко' на онзи, които зърне такъв заклинател, когато е напуснал тялото си: очаква го смърт!

Ако Сагдлорк почувствува желание да извърши заклинание, което не се случва много често, той уведомява жителите на селото за намерението си и те се събират пред къщата му, където застават неподвижни и мълчаливи. Расмусен присъствувал веднъж на подобно заклинание. Непосредственият повод за това заклинание била болестта на жената на Сагдлорк. Врачът искал да изгони злите духове от тялото на жена си и да я излекува. Това нещо той се опитвал да извърши чрез неразбрани думи, диви жестове, удари върху барабан. На особения език на духовете, с който той си служил, предметите не се назовават с ежедневно употребяваните понятия, а със специални мистични изрази — човекът не е вече „инук“, а „тау“ (сянка), шейната не е вече „крамутит“, а „сисораут“ (това, с което се придвижваме), вятърът не е „аноре“, а „сурдлуарк“ (това, което духа), морето не е вече „унарк“, а „акритсорк“ (мекото), мечката е „спъващият се“, земята — „голямата тъмнина“. Тия наименования не изглеждат на Расмусен толкова странни. „В Европа, казва той с усмивка на своите приятели, и

лекарите, и юристите, и теолозите, и техниците от всички специалности имат също свой таен език, т.е. специални понятия които само те разбират.“

И така хората от Агпат слушат смирено, когато заклинателят на духовете провежда своите сеанси. Но дали му вярват? Никой не се осмелява да отрече съществуването на свръхестественото. Според вярата на ескимосите съществува невидим свят. Едни от силите, които действуват в него, са настроени доброжелателно към човека, други са му врагове. От време на време те му се откриват чрез сигнали, преди всичко чрез светлина и огън. Към най-висшите сили принадлежат Сила, духът на въздуха: господар на времето който се изявява в явления като буря и снежна виелица, и духът на луната, който може да отстранява неплодородието и е господар на живота на животните и определя успеха при лова. Освен висшите сили има и духове-помощници — торнатите. Те живеят под земята или по планините, влияят на хората и дори могат да се вселяват в тях. Но човекът не е просто предоставен на тези духове и дори не е винаги зависим от тях. Избрани мъже или жени — ангакутите (мн.ч. от ангакорк — заклинател), могат да си служат с тях като с оръдие, и то не като ги молят или просят от тях подкрепа, а като им заповядват.

Това е общото схващане. Друг е въпросът естествено, дали заклинателят се оказва в един или друг случай достатъчно сръчен и умен да управлява духовете. В различни части на Гренландия има известни различия при признаването на един ангакорк, които са в зависимост от обществения живот. Полярните ескимоси от Запада са богати хора, не като тези от Изтока, където борбата за съществуване е много по-сурова. Изискванията им към живота наистина не са големи и затова биват напълно задоволени. Този, чийто живот е осигурен и може със собствени сили да се справи със заобикалящата го среда, не се поддава така лесно на мистиката както отчаяният.

Хората от Агпат не размишляват върху заклинанията и предупрежденията на Сагдлорк и не се задълбочават в смисъла на неговите думи, но все пак те вярват, че неговото мърморене, викане, буйствуване не остава без въздействие над духовете, че той постига нещо чрез тях. Но както във всяка друга професия, така и тук старите ангакути измират постепенно. Нови хора трябва да ги заместят. Но на техните наследници понякога е доста трудно да накарат другите да

повярват, че имат власт над торнатите. По принцип никой не може сам да се обяви за ангакорк. До този чин може да достигне само онзи, на когото невидимият свят се е разкрил чрез знамение и който е имал сънища и видения. Но в края на краищата ескимосите се основават само на твърдения — кои достоверни, кои не, така че ангакоркът все пак се самопроизвежда по собствено пълномощие. В някои селища понякога се явяват по няколко заклинателя. Понякога те се конкурират и се унижават взаимно. Такова държане в крайна сметка вреди на цялото съсловие, чиито представители са. Все пак, ако в нормални времена една по-малка или по-голяма част от ескимосите не признават напълно заклинателя и дори може би му се присмиват, то заклинателят знае, че когато за колебливия настъпят по-лоши времена, той ще се върне към вярата.

Впрочем трябва да се каже, че заклинателите не са надуты безделници, които разиграват театър, а са истински мъже в практическия живот и са добри ловци и риболовци. Но и най-уважаваните от тях нямат власт да заповядват нито пък да се налагат като политически водачи.

А какво мисли великият Сагдлорк за самия себе си? Веднъж той признал на Расмусен, че не дава висока оценка за себе си. „Всичко, което върша, казал той, е глупава шега. Всичко е глупав фокус. Това, което разказвам, са лъжливи истории.“ Той погледнал искрено Расмусен, към когото, изглежда, имал голямо доверие и сякаш искал от него извинение, а Расмусен му се усмихнал с разбиране. След кратка пауза той му смигнал: „Ти знаеш, че не съществуват духове?“

Но Сагдлорк все едно не бил го казал. Той все пак вярвал в духове. Когато боледувала жена му, той с честно сърце се опитвал да спечели помощта им. Съмненията му не се отнасяли към съществуването на духовете, а единствено към неговата власт над тях.

СЛАБИ СЪМНЕНИЯ КЪМ СТАРИТЕ СУЕВЕРИЯ

Още няколко пъти Расмусен обядвал в къщата на Сагдлорк и това му дало възможност да научи подробности относно схващанията на ескимосите за живота. На особено уважение се радва у тях мъдростта на миналите поколения. „На думите на младото поколение човек не може повече да се осланя, казват те. Дедите са знаели всичко по-добре. Те са били много по-умни, отколкото днес техните наследници. Правилно е да останеш верен на старите традиции. Някои неща, на които те ни учат, трудно могат да се разберат, но трябва ли да е погрешно това, което ние не разбираме?“ Според схващанията на ескимосите човекът се състои от душа, тяло и име.

Душата прави от човека човек и благодарение на нея той може да върши нещо, да действа, да работи, да има воля. Душата е извън тялото, но все пак е свързана с него, защото приживе не може да се отдели от него, а го следи като сянка. След смъртта на тялото тя продължава да живее, защото е безсмъртна. За да се присъедини към душите на прадедите, тя или се издига към небето, или се потапя в морето. Двете места стоят на едно и също ниво — нито едното, нито другото има никакви предимства.

За смъртта малко се говори у ескимосите. Един ловец, с когото Расмусен разговарял веднъж за смъртта, не знаел какво да мисли по тези въпроси, които явно малко го интересували. „Все едно дали смъртта е край на живота или само преход към друга форма на съществуването, казал той. Няма нищо страшно.“ Но той добавил, че не би желал да умре скоро, тъй като намирал, че е хубаво да се живее.

Тялото служи на душата като оръдие и е преходно. Умре ли човек, в него се запазва злото, което му е било присъщо приживе, и затова е необходимо да се спазват много правила на поведение, за да не се вреди на живите. За трупа важи правилото да бъде заровен колкото се може по-скоро и с него да се занимават само близките членове на семейството. Умрелият се поставя напълно облечен в каменна гробница. Главата е в посока към изгрева на слънцето. Всичките му инструменти, понякога и хранителни припаси, както и личната

собственост на умрелия, като каяк и харпуни, се поставят при него. Ако починалият е мъж, тогава кучетата му трябва да го последват в гроба: една традиция, в чието спазване Расмусен се уверил още преди пристигането си в Агпат. Ако почине жена, тогава се жертвува само едно куче. Пет дни се забранява да се ловува от мястото, където е починал ескимосът, и за същото време се забранява да се бере мъх в селището, защото земята би се почувствувала обидена, ако и сега биха убивали нещо по нея. Не е забранено да се взема нещо от поставените в гробовете предмети, но се изисква да се постави на негово място нещо друго. Достатъчно е, ако каякът или харпуните се заменят с макети. Душата, която продължава да се грижи за умрелия, е в състояние да даде на малкия макет голяма форма.

На името отдават особено голямо значение. То си има свой собствен живот и самостоятелно съществуване. Защо пици детето кърмаче? Защото си иска име! Умре ли човекът, тогава умира тялото му, но не и името му. То странствува и търси нов дом, който получава едва тогава, когато бъде дадено на новородено дете, а заедно с името у детето се прераждат и качествата, които по-рано е притежавал собственикът му.

Важна роля играят „арнуарксите“ — амулетите. Според мнението на полярните ескимоси те предават на хората способности и добри качества и прогонват опасностите. Почти винаги амулетите се състоят от крайници и парчета животински кожи, но винаги от такива животни, които не са били убити от човек. Приема се, че чрез зашиването на амулети в дрехите хората придобиват качествата на животните от които те са взети. Кожа от врата на мечка придавала сила, крак от сокол помагал да се стане голям ловджия, крайници на лисица правели човека хитър, а крака от гарван — невзискателен. И на кучетата се поставят амулети. Войнственост, която е необходима, особено при лов на мечки, може да се придобие чрез едно парче кожа, в което се зашиват крайници от полярна патица, улучена по време на борба с друга патица от този вид, силно лаене, което прогонва духовете, се добива чрез съд за урина. Съдът и кожата се връзват на шията.

В детския санаториум в Уманак

Едно старо суеверие, което продължава да съществува! Колкото и дълбоко да се коренят в умовете на ескимосите такива суеверни представи, те все пак не са твърдо убедени в тяхната правдивост. Във всеки случай те не се показват като ревностни фанатици на вярата. У тях не съществува нищо, което би могло да се сравни с църквата, тъй като те въобще не са склонни към размисъл. Животът според тях не се състои в размисления. Той не иска теории, а месо. Има ли месо в достатъчно количество, а това е почти винаги така, тогава настъпва времето на пиршествата, волностите и шегите. Но идват и лоши времена, болести и тогава колкото и човек да не е склонен към размисления, той все пак не може да ги избегне.

На обедите у Сагдлорк все пак от време на време се изказват известни съмнения относно истинността на амулетния фетишизъм и когато по-късно Расмусен се заинтересувал кой в същност носи амулети, оказало се, че само малък брой ескимоси правят това. Постепенно изчезнала и употребата на магическите формули, които би трябвало да помогнат да се яви дивеч или дивечът да не забележи приближаващия се до него ловец. Дори духовете, гръбнакът на цялата религия на ескимосите, вече не представляват до такава степен център на живота. Расмусен научава от ескимосите, че някои измежду по-старите все още виждали със собствените си очи много от техните прадеди, но почти никога в присъствието на други ескимоси, а само когато били сами или бродили по пусти пътеки. По онова време всеки

предмет притежавал свой собствен дух: входът на къщата, вратата, отдушникът на тавана, лампата, шейната, съоръженията за риболов. Духовете живеели в къщи, които обаче напълно се сливали със земята и не могли да се открият. Рядко само някоя дупка в дълбочина показвала, че там се намира входът към жилището на някой дух. Но всичко това принадлежало на миналото. „Днес, заявяват ескимосите с известна резигнация, духовете се държат настрана и се показват съвсем рядко.“

Факт е, че ескимосите се смятат заобиколени от един невидим свят и вярват, че трябва да се съобразяват с неговите закони. Ако не ги спазват, тогава небето изсипва огромни снежни маси, които смазват човека, или морето се разтваря и водната стихия отнася жилищата, или пък животните стават невидими и хората са заплашени от гладна смърт. Така се е предавало от бащите им. Но дали и те са казвали истината? Колкото по-често Расмусен разговарял с ескимосите върху схващанията им за живота, толкова по-ясно разбирал, че в основата си те са твърде колебливи хора. Веднъж един му казал: „Ако вие, белите мъже, смятате че знаете всичко по-добре от нас, то ние сме готови да чуем вашите разбирания и не сме недостъпни за тях. Но който иска да ни каже истината, трябва да остане при нас и докаже, че неговото учение е по-добро.“

По времето на Расмусен все още най-запазени у ескимосите са табутата, правилата, които важат за всички възможни положения и трябва да се съблюдават. На жената е позволено да шие само еленови кожи след края на полярната нощ. Бременната не бива да се храни от същия съд с другите. Ако мъжът излиза през лятото с нов каяк в морето, тогава жената е длъжна да постави дървен съд с вода край морето. Какво ли не трябва да се съблюдава, когато в къщи бъде донесен тюлен! Тогава от прозорците не бива да се изстъргват ледените цветя. На жените е забранено да си решат косата, да си мият лицето, да закачват обувките си да се сушат. Щом се разпредели дивечът, на мястото, където е била главата му, трябва да се сложи буца сняг.

Ако един младеж убие за първи път тюлен, в този ден не му е позволено при никакви обстоятелства да изтърсва снега от дрехите си, ако иска пак да има сполука при лов. При неуспех в лова понякога ескимосите отдават това нещастие на грехове, които смятат, че са

направили. Те се разкайват, обвиняват се преди всичко в сексуални грехове и цялото селище приема християнството. Ако обаче скоро не настъпи обрат към доброто, тогава те са готови бързо отново да се върнат към вярата в духове.

Ескимосите имат високо мнение за животните. Противно на белите, за които животните представляват една необходимост или най-много кътче природна романтика, ескимосите виждат в тях същества, равни на човека. В това отношение голямо е сходството им със сродните индианци при които има групи, вярващи, че произхождат от животни. В това схващане можем да видим наченки на представите от еволюционната теория за живота.

Днешните ескимоси не отиват толкова далеч, както дедите си, та да вярват, че могат да бъдат ту човек, ту животно. В чест на животните все пак се уреждат празненства и им се приписва безсмъртна душа.

„Но вие преследвате животните, отвърнал веднъж Расмусен. Убивате ги, ядете ги. Как се съгласува това с представата ви, че животните са като хората?“

Ескимосите не съзнавали какво противоречие имало в това. Животните, казват те, нямат нищо против, че ги лови човекът, те дори му се предлагат като плячка. Но те държат да се спазват предписанията за лов и да бъдат чествувани след смъртта си, което ставало преди всичко чрез празненствата, например празника на кита.

По мнението на ескимосите животните желаят още да бъдат ловени от способни и твърди мъже. Те се чувствуват обидени, ако ги преследват кекави мъже, и тогава изливат своя гняв върху цялата ловна дружина, като ѝ се изплъзват. Събеседникът на Расмусен разказал за някакъв млад мъж, който при един лов в далечни места постоянно говорел за жена си и съжалявал, че трябвало сега да живее повече дни разделен от нея. Принудили го да се върне сам в къщи.

Няколко седмици след това Расмусен имал случай да види на практика как полярните ескимоси високо уважавали жертвата си. Ловци убили кит. Щом жените от селището научили за това, събрали бели камъни, привързали ги с кожа от морж за челото си и затичали на брега, за да изявят почит към убития кит. Там напълнили устата си със сладка вода и пръскали с нея устата на кита. Чрез подобни церемонии, мислели те, умрялото животно се чувства поласкано, радвало се и било съгласно с това, че са го преследвали и убили.

Душата на убита мечка смятали за опасна и трябвало най-старателно да се спазват всички предписания, които биха могли да я усмирят. Тук имало значение и това, дали в къщи е била донесена като плячка мъжка или женска мечка. Във втория случай церемониите не били много дълги.

ЖИВОТЪТ СРЕД ОБЩНОСТТА

Естествено Расмусен се интересува най-вече от обществения живот, от нравите и обичаите на ескимосите.

Ескимосите не познават слоеве, класи и социални вълнения, тъй като при тях не съществуват икономически противоречия. Те нямат вождове, поне не официални. Заклинателите се радват на особено уважение, понякога по-голямо от това на опитните ловци. Те се издигат над останалите и затова техните съвети се изпълняват. Подчинението обаче е винаги доброволно. Те не признават никого за политически водач и никой не претендира да е такъв. Всеки може, когато пожелае, да се откаже да бъде вожд за сметка на някого друго. Това не влече никакви лоши последици за него. Но ако някой заклинател, ловец на китове или който и да е си присвои абсолютната власт, ескимосите го считат за вредител и го отстраняват при първия удобен случай. Сред възрастните мъже никой не се меси в работата на другия, няма заповядващи и подчинени. И все пак ескимосът не е лишен от известно чувство за господство и подчинение. Расмусен разбрал това по време на експедицията Милиус-Ериксен, когато един ескимос го поканил да му стане господар. „Ти не би търпял това дълго — отвърнал Расмусен, — тъй като вие, ескимосите, сте сами господари на мислите и действията си.“ Но ескимосът не приел възражението му. „Господарят винаги дава на онзи, който му служи — казал той. — Ние забелязахме това у големия Пири и ти не би се отнесъл другояче. Що се отнася до мен, аз искам да имам облаги.“

Малките пациенти се радват на добри грижи

В къщи господар е мъжът, но само на теория. Той обаче не се държи като паша. Между двамата съпрузи цари прекрасно разбирателство. Работата е строго разпределена. Мъжът трябва да търси храна по море и суша. Неговият живот действително не е лек и не е лишен от опасности. Но върне ли се у дома с плячката си, задълженията му свършват. Той се грижи само оръжията и каякът му да са в изправност. През останалото време той яде, излежава се и разказва разни истории. Приготвянето на храната, щавенето на кожата, шиенето на дрехи, одирането на тюлените, та дори и строенето на домовете и опъването на палатките е задължение на жената.

Не съществуват и правни норми, които общността да приела като задължителни. Общността не определя кое е правилно и кое неправилно. Никъде не е създаден закон, който да е приет и почитан от всички. Не съществуват норми, които да не е позволено да се нарушават. Общността е все пак заинтересувана да отстрани по някакъв начин споровете в името на хармоничния съвместен живот. Предпочитано средство за възстановяване на нарушения мир е надпяването между двете враждуващи страни. По принцип чрез тези надпявания могат да се изкупят всякакви провинения, за които не се предвижда смъртна присъда. Понякога може и несръчността на някой ловец да даде повод за такова надпяване. Успешният морски улов има голямо стопанско значение за този народ, който е принуден да води най-сурова борба с природата. Който се почувствува обиден от някого съчинява сатирична песен, която изпълнява в присъствието на

семейството и на останалите си близки, докато я научи наизуст. Веднага след това той заявява публично, че призовава своя противник на борба. Призованият от своя страна, посъветван от близките си, също съчинява подходящ текст. Както при бокса и борбата противниците се срещат под открито небе, придружени от своите близки, и пред многобройни слушатели, надошли отдалече, и изпяват своите подигравателни песни един срещу друг. Слушателите решават кой е победител. От степента на тяхното ръкопляскане се разбира кого приемат за победител. Обикновено те не определят кой е прав, а само кой е излязъл победител, като е обидил по-умело своя противник. В известно отношение на надпяването може да се гледа като на съдебен процес. Обществото издава присъда, но не за „възтържествуване на правдата“, тъй като обект на дебатите не е наказанието за нарушаването на някой принцип. Това е повече един забавен спектакъл, който задоволява нуждата на зрителите от развлечение.

Краят на песните означава обикновено и краят на враждата. Противниците се разделят сдобрени. Но съществуват предания за ескимоси, които вземали толкова присърце поражението си в надпяването, че напускали селището. Една песен, чута от Расмусен при Кап Йорк, показва каква важна роля играело надпяването в живота на ескимосите.

*„Търся с очи празничната къща
и мършавия дребосък,
когото поканвам на надпявка.
И аз не мога да забравя
как всички съжбяват
оня, който в борбата губи:
оня, който след двубоя
остава усамотен.“*

При едно надпяване, на което Расмусен присъствувал като зрител, ставало дума за следното: Екверко (Кутрето) се оженил за парясницата на Маратсес. У Маратсес се събудила старата любов и той предизвикал Екверко на двубой.

Надпяването продължило повече от час и Маратсес започнал с обвинението:

*„Цепя думи, малки, остри думи
като трески, отсечени с моята брадва.
Песен от старо време — полъх от дедите.
Песен за жена ми, песен с копнеж, песен за забрава.
Нахален бърбовец ми я отне и иска да я унижи,
нещастник, настървен за човешка плът.
Като канибал от гладни времена.“*

„Кутрето“ му отговаря:

*„Учудващо нахалство! Смешна ярост и смелост:
сатира, която цели да прехвърли вината върху мен!
Искаш да ме плашиш — аз, който стоя равнодушен
пред
смъртта!
Хай! Възпяваш жена ми, която нявга бе твоя,
тогава не ти е била толкоз мила.
Докато живееше сама, ти не я възпяваше, не редеше
за нея песни за похвала, песни за двубой.
Сега тя е моя — и никога не ще да позволя
двулики любовници да я задирят с песните си —
женски прелъстителни — в чужди домове!“*

Особено място заема убийството. И то не се наказва с присъда, но води непременно до кръвно отмъщение.

Често жените стават причина за убийства. Някой мъж пожелае чужда жена, убива съперника си и се оженва за вдовицата му. Понякога, когато жената има син от първия си брак, възможно е убиецът да се привърже към него и да го гледа с любов, макар и да знае, че един ден момчето ще отмъсти за убийтия си баща. Отмъщението се изпълнява от най-близките роднини мъже: синовете,

братята, бащата. То се счита за свято задължение. За изпълнение на отмъщението няма определен срок. Често минават години, понякога даже и десетилетия. Един ескимос разказал на Расмусен, че в неговото племе един син отмъстил за баща си едва след тридесет години. У някои племена отмъщението слага край на враждата, понякога обаче то предизвиква нова жажда за мъст. Ако най-близкият роднина, който е длъжен да отмъсти, се забави с изпълнението на дълга си, той среща дълбоко презрение у останалите членове на племето, дори и тогава, когато очевидно не е в състояние да се справи с убиеца, понеже не притежава необходимата сила. Такъв отмъстител може да предизвика надпяване с надеждата да намери някого, който да се заинтересува от неговия случай и да поеме доброволно ролята на отмъстител.

На първо място отмъщението пада естествено върху самия виновник. Ако той избяга и не го намерят, тогава отмъстителите нападат роднините, понякога дори децата и децата на децата му. Жените не са обект на кръвно отмъщение. Изключение правят само онези, които сами са убили. Отмъщението се извършва чрез засада, често нощем и при мъгла. Нападнатият бива разстрелван, намушкван с кама, пребиван от бой или умъртвяван по някакъв начин. При ескимосите няма закон, който да забранява убийството. Но естествено никое семейство няма интерес да търпи в своята среда някой побойник, който би му създавал неприятности или би уплитал близките си в безконечни кървави разпри. Кръвните роднини се грижат един за друг. Най-напред те разговарят с добро с близкия си, за когото знаят или предполагат, че замисля убийство. Но ако той не се откаже от своите намерения, нищо не ги спира да се освободят от него.

Никому не е разрешено да се измъква от работа. Който прави това, бива презиран. Естествен дълг и въпрос на чест за всеки е да се грижи според силите си за набавяне на храна и облекло.

Прави се разлика между обществена и частна собственост. Към частната собственост принадлежат например дрехите, каякът и шейната, които служат за лично ползване.

Не е прието и дори е невъзможно да се трупат богатства. Ако все пак някой чрез богат лов стигне до излишество, то той го разпределя между ония, които не са имали неговия късмет. Понякога „богатият“ урежда пиршество. Той иска да го смятат за щедър и не намира за разумно да привлече завистта на другите, което би могло да доведе до

неприятни последици. Възможно е дори да започнат да шушукат зад гърба му, че той омагьосва лова на другите мъже от племето. Понякога след такъв празник домакинът остава беден като просяк и става зависим от милостинята на ония, които той преди това така щедро е гощавал.

Веднъж разправили на Расмусен историята на един мъж, който бил много лаком. Нощем, когато другите спели, той се промъквал до припасите на семейството и ядел до насита. Остатъците увивал в кожа и ги скривал под нара си. Въпреки че не вършел нищо друго, освен да яде от собствените си запаси той бил упрекнат, че изключва останалите членове на семейството от това удоволствие. Един ден той трябвало да чуе песен, съчинена за него, която дълбоко го засрамила. Тя гласяла:

*„Свързвам думи
за песен —
за малка песничка,
донесена снощи в къщи,
добре завита, никому неизвестна
я хвърлиха под моето легло.
Не искам да дяля
радостта си с никого.
Само на мен, само на мен
да принадлежи, само на мен,
тайно и неделимо.“*

Те ненавиждат кражбата. Ескимосите са убедени, че никой не ламти за тяхната собственост и си оставят нещата на открито. Момиче, за което се е казало, че е присвоило чужда вещ, няма изгледи да си намери мъж.

Едно много уважавано качество естествено е смелостта. И как ли би могъл да съществува ескимосът, ако не е смел!

Още като юноша той трябва да покаже, че не се страхува от опасности. Любима игра е така нареченото „мечо изпитание“. Едно момче се завива в мечка кожа и излиза навън по леда толкова далеч, че се вижда само като точица. Няколко възрастни мъже впрягат шейната и

насъскват кучетата върху видимата точица. Животните свиват уши, душат, вдигат опашки и се втурват по посока към мнимата мечка, която се преструва, че се страхува от глутницата и побягва, колкото ѝ държат краката. В даден момент кочияшите прерязват въжетата, които свързват кучетата с шейната. Глутницата от петдесет или повече кучета, побеснели като кръвожадни хищници, освободени от всякакъв товар, се спускат към жертвата. В последния момент момчето отхвърля кожата от себе си. Разочаровани, кучетата се връщат.

Главното в случая е момчето да остави животните да се приближат колкото се може по-близо. Колкото по-късно свали кожата, толкова по-смело е то и толкова по-силно самообладание е показало. Но случва се и момчето да закъснее. Расмусен имал случай да види един такъв младеж които в желанието си да спечели по-добро име твърде късно отхвърлил кожата от себе си и кучетата се нахвърлили отгоре му, като го подредили зле.

„ДОБРИЯТ ТОН“ НА ПОЛЮСА

Една от най-прекрасните добродетели на ескимосите е гостоприемството им. Обаче да натрапват някому своето гостоприемство се смята за непристойно. Когато в селото пристигне някой, домакините застават пред колибата си в знак, че гостът е добре дошъл. Те не го канят изрично, защото не желаят да му влияят при избора. Изобщо тактът е превъзходно качество на ескимосите. Никой не се бърка в работите на другия. Всеки може да прави, каквото си иска, няма надзиратели. Противно им е също да показват публично чувствата си. Съпрузите никога не се сбогуват, когато се разделят пред чужди и ако мъжете са на път, жените не споменават никога името на отсъстващия, колкото и дълга да е раздялата.

Те не познават оскърблението и скандала. Езикът им въобще не съдържа хули. Това не значи обаче, че те живеят като светци на земята. Колкото и да е голямо уважението им един към друг, понякога се случва все пак някой да говори лошо за другия и тогава може да се стигне до убийство. Отрицателна черта е нечистоплътността им. Понятно е защо ескимосите не се къпят. Студът в тяхната страна не им дава възможност да правят това. Но те дори не се и мият.

По принцип ескимосите са против подаръците. Който ги приема, заявяват те, става роб, той е задължен на дарителя. Прекрасна теория. Практиката обаче не е така строга, както повелява правилото. Ескимосът, това Расмусен научил след време, никога няма да помоли някого направо за нещо, но и той има желаниа и намира различни начини да ги изрази. Един ескимос желае тютюн. Той няма да се обърне с молба да получи тютюн от белия човек, който би могъл да му даде, но ще каже замислен: „Ако имах тютюн, бих изпушил една лула.“ Или ще измънка: „Ако имах сега едно парче дърво, бих могъл да направя харпун, от който много се нуждая.“ Да, ескимосът не би помолил бял човек дори за дърво, въпреки че дървеният материал е ценен като злато в земите на Арктика. Той е дефицитен артикул. Дори едно парче дърво, дълго колкото ръката, е фактически безценно.

Ескимосът е готов дори да извърши убийство заради едно-единствено парче дърво, което е необходимо за строеж на шейни и каяци.

Ако каяците не могат да плават направо, често има и кавги с жените. Тогава ги упрекуват, че са зашили лошо еленовите кожи, а понякога това може да им навлече и бой. Но вината не е у жените, а в това, че каякът е направен от много малки парчета дърво.

На половите отношения се гледа като на нещо съвсем естествено: никой не говори по сексуални въпроси и в никакъв случай пред децата. Поради изключително ограничената площ на жилищното помещение на съпрузите дори е невъзможно да се отделят някъде. Точно това напълно непринудено наблюдаване на всички процеси, свързани с половия живот, кара ескимосите, които иначе имат чувство за хумор и обичат да се шегуват, да не познават лекомислени шегии. Същността на вица се състои именно в това — да се каже по косвен път и в скрита форма нещо, което, казано направо би засегнало човека. Но където нищо не е покрито, няма и какво да се открие. Където всеки говори направо по дадена тема, не е необходимо, тя да бъде обвита в шегата. Въпреки всичко ескимосите покриват половите си части с престилка. Това те правят не от срамежливост, а от суеверни предразсъдъци, според които източникът на плодородието трябва да се пази.

На съпругеската вярност не се държи строго. Случва се неженен човек да пожелае някоя омъжена жена. Той отива при съпруга ѝ и го моли да му позволи да сподели за по-кратко или по-дълго време леглото с жена му. Немислимо е обаче да пренебрегне съпруга и да се приближи тайно до желаната жена.

Нерядко явление е размяната на жените. Един ловец например замисля дълго пътуване. Без жена обаче не би тръгнал на път, защото се нуждае от удобство в снежната колиба, в която ще се прибере вечер след тежката работа през деня, а сам не би могъл да си го създаде. Но ето че собствената му жена е може би в напреднала бременност и не може да го придружи. От друга страна, жената на съседа отдавна иска да посети познати, които живеят в същата посока. В такъв случай жените се разменят съвсем официално и нито една от страните не обещава, че няма да се стигне до интимност, защото ескимосите знаят, че на това не може много да се вярва. Когато свърши пътуването, жените се връщат без чувство на вина и без разкаяние при мъжете си.

Старото положение е възстановено и не е останала нито капка горчивина.

Ако бял човек даде да се разбере, че желае жената на някой ескимос, този не приема това като добре дошло, но не е и обиден. Да имаш жена, която се харесва, е по-ласкателно, отколкото да имаш такава, която не се харесва никому.

МАЙСТОР НА ЕТИКЕТА

Расмусен започва да разбира все по-добре чувствителността на ескимосите, да свиква с обичаите им и да се нагажда към особеностите на тяхното ежедневие. Все по-задълбочено вниква в тяхната същност. Той научава как те реагират на тази или онази дума, на едно или друго действие и как „да ги възприема“. Постепенно той става майстор на етикецията, когато белите приятели търсят за съвет. Особено през по-късните пътувания той минава за надежден съветник по всички въпроси, отнасящи се до общуването с ескимосите.

Понякога наистина не е удоволствие да се влезе в колибата или в лятната палатка на ескимоси. Вонята задушава посетителя. Но той би засегнал дълбоко домакина, ако покаже и най-малко отвращение. И ако след това му предложат парче почерняло месо от тюлен, което би породило у него най-дълбока погнуса и би заседнало на гърлото му, той все пак трябва да го глътне с привидно удоволствие и да каже: „Какъв деликатес!“

Расмусен започва да обръща все по-голямо внимание на въпроса за храненето. По-рано той смятал, че човек се нуждае от смесена храна и че не е роден месояд. Тук сега ежедневно му поднасят риба и той престава да приема това като нещо мъчително. Що се отнася до приготвянето ѝ, никой не може да го разубеди, че най-вкусна е варената риба, макар да не се отказва и от сурова, като я нарежда на второ място след варената. Той няма нищо против, ако за подправка използват китово масло, което отговаря на оцета и олиото. За Расмусен умението да не подбиращ ястията не е едно от най-незначителните условия за изследователска работа в Арктика. Той не познава непреодолимо отвращение. Няма значение за него, ако при нужда трябва да консумира печено кучешко месо или ако, както се случва по-късно в Северна Канада, вместо европейското сутрешно кафе му сервират съд с кипяща кръв от тюлен подправена с рибено масло.

В едно обаче вкусът му в началото се различавал от този на ескимосите. Той отбягвал вмирисана риба и много държал при хранене

да се сервира сол. Но и в това отношение настъпила промяна. С време той става подчертан почитател на вмирисаната риба и намира оправдания за това предпочитание. В Европа, казва той, не проявяват никакво отвращение към плесенянали млечни продукти. Наричат ги сирене. А в Англия така подправят дивеча, че добива вкус на изгнило. Разваленото ядене следователно съвсем не е вредно нещо. Защо да спорим тогава за развалената риба? Важно е да е вкусна, а тя е такава.

През време на престоя си в Агпат Расмусен успява с дипломатия да надвие предразсъдъка на ескимосите, че е непристойно за жената да ушие нещо на чужденец.

И в Далечния Север, и дори в най-негостоприемните области Расмусен държи на външността си. Винаги носи у себе си ножици, за да подстригва косата и брадата си. Дори при тридесет и четиридесет градуса студ той не се отказва от миене: хигиенична мярка, за която използва сланина от морж вместо вода. И в Кап Йорк той би желал да има хубави камики, традиционните обувки на ескимосите. Става дума за ботуши от кожа на тюлен. Вътрешната страна представлява кожен чорап, обърнат с козината навътре, а отвън са от непромокаема кожа. Ходилото между ботуша и чорапа е запълнено със слама или морска трева. Особено ефектни са камиките на жените. Те стигат до над коляното, обикновено са червени, украсени отпред от горе до долу с бродирана на ивици кожа.

Расмусен харесва такива камики. Но как да си ги достави, като съществува споменатата забрана? Не му е трудно да обезсили техните правила. Уж обхванат от възторг и от невъзможност повече да го скрива, той започва да уверява един ескимос, че неговата жена изработвала най-хубавите камики в цялата полярна страна. Който можел да нарече своя жена, която шие така прекрасно, той можел действително да се гордее, че притежава рядък и ценен човек. Ден и нощ го занимавала мисълта, колко ли добре трябва да се чувства човек в такива обувки.

Ескимосът не можел да не удостои почитателя с така високо цененото изкуство на жена си. Няколко дни след това той предал на Расмусен чифт камики. Но Расмусен се показал много възискателен. Той не одобрил съвсем качеството им и в потока от признателни думи промъкнал лек упрек. Ескимосът бил дълбоко обиден, но запазил присъствие на духа и прикрил поражението си. Той се засмял из цяло

гърло: „Как е възможно умният Кнуд да съди толкова неправилно и да не вижда, че тези смешни и жалки ботуши са само една проба! Истинските ще бъдат изработени по този модел.“

Седмица след това Расмусен получил противно на всички неписани закони на ескимосите не само нещо шито, а много повече, най-чудните камики, които въобще някога някой е носил в Гренландия.

Расмусен изобщо постига всичко, което си е наумил. Ако някога се създаде тягостно положение, тогава той използва своя хумор и обръща всичко на смях. Все по-точно изучава той мнението на ескимосите за „белите хора“. Европеецът в никакъв случай не е за тях свършено същество и авторитет. Претенциите си да бъде признат той трябва да оправдае чрез дела. Ще стане смешен, ако претендира да е опитен в неща, в които при всеки случай ескимосите са по-вещи, защото те са същината на живота им, например в общуването с кучетата, в строежа на снежни колиби, в товаренето на шейните и в лова.

По-късно Расмусен става опитен и в преценката си относно годността на ескимосите за участие в експедиции. Плащането при тях не играе решаваща роля. Общо взето, ескимосът е надежден и верен придружител. Но целта на изследването не го интересува. Преживяванията за него не са само случки по пътя към целта, а той ги търси заради самите тях и често за него е най-важно да събере материал за истории, които да разказва през настъпващите зимни вечери.

СПОМЕНИ ОТ СТАРИ ВРЕМЕНА

Една от най-интересните срещи на Расмусен на Кап Йорк е тази със стария Меркрусарк — един от малкото останали живи ескимоси, които са се преселили някога в Гренландия вероятно от Бафинова земя. Меркрусарк знаел само приблизително къде се е родил: това било отвъд моретата и на леда. Оттатък, така разказва той, живеели много инуити и между тях нямало нито един бял човек. Но от време на време се срещали с белите хора, когато пристигали параходи и моряците слизали на сушата. Те разказвали, че отвъд морето живеели много ескимоси и заклинателят на племето Кридларсуарк бил толкова увлечен в тези разкази, че пожелал да замине при чуждите хора, като поканил и другите да го придружат. Тридесет и осем ескимоси — мъже, жени и деца, се качили един ден на шейните, за които Меркрусарк още си спомня, че били много дълги и тесни, и тръгнали на север. Разказвачът можел да назове всеки един от тях по име. Там били Кутдлорк (Палеца) и жена му Таликитсорк (Късата ръка), жената Нингюлаунтаг (Домакията) и Окре (Лекият), жената Пинантеорк (Кротката) и жената Крумангапик (Гърбицата). Всеки носел цялото си имущество дрехи, палатки, каяци, уреди.

Пътят водел все по леда. Към есента, когато започнала да настъпва полярната нощ, построили къщи от камък. Пътниците останали в тях до настъпването на светлината когато пътуването могло да продължи. Общо пътуването траело около две години. След дълги приключения една част от преселниците достигнали жадуваната цел — областта на Ета, най-северното селище днес на Гренландия, а друга част, обзети от носталгия по родния край, изневерили на Кридларсуарк и се върнали обратно. Те срещнали племето, което търсили толкова дълго, научили членовете му на много неща, които дотогава им били непознати: да правят каяци и строят снежни колиби с дълъг коридор и вход отдолу (конструкция, която не позволява да нахлуе течение в помещението), да стрелят с лък и да ловят съомга в реките. Що се отнася до правенето на каяци, това било познато някога на прадедите

на племето, но след това забравено, тюлени, моржове и нарвали ловели само от брега.

Преселниците от Бафинова земя били много добре посрещнати от полярните ескимоси и останали шест години при тях. Но после, така разказва Меркрусарк, Кридларсуарк бил обзет от копнеж по старата родина и влиянието му било, както винаги, толкова силно, че всички поели с него обратния път с изключение на сина му, чието малко дете се било разболяло. Само шепа от тях обаче могли да видят отново старата родина. Кридларсуарк починал по пътя. Страшна мизерия сполетяла спътниците му. Много от тях умрели от глад. Тези, които останали живи, изяждали труповете на умрелите. Меркрусарк си спомня, че майка му и баща му били изядени от Миник и Мактак. Миник нападнал и Меркрусарк, искал да го убие, но Меркрусарк бил спасен, защото брат му се намесил. Все пак при този опит за убийство той загубил едното си око. От групата пътешественици след безконечни мъчения само четирима се върнали в Гренландия.

Такива са спомените на Меркрусарк за това малко преселение на един народ от една полярна област в друга, предприето преди около петдесет години от няколко ескимоси, неповлияни от цивилизацията и предоставени само на своите примитивни средства...

В тези дни Расмусен чува още един разказ от гренландската история, съхранен не в книгите, а в спомените на едно семейство. Расмусен познавал сведенията, дадени от Рос, за срещите му с полярните ескимоси на Кап Йорк през 1818 г. Сега той срещнал една стара жена, чиято баба била свидетел на историческата среща. „Беше през един хубав летен ден — разказвала тя на своите деца и на децата на децата си. — Зимният лед се бе разтопил и нашият бряг бе отделен от откритото море само чрез една тясна кора. Тогава стана чудо. Един остров от дърво се движеше с крила над морето. Ниско в него имаше много къщи и помещения, пълни с шумни хора, и той се спря на ръба на леда. По краищата на острова висяха малки лодки. Спуснаха ги във водата и те тръгнаха в различни посоки. Сякаш едно чудовище бе родило живи деца. Отначало бяхме ужасени от тази гледка, но по-късно започнахме да се радваме.“ Старата жена помнела също и какво е казвала бабата за белите хора. Тя не ги смятала за земни същества, а за духове на въздуха, които били издигнати високо над хората. Старите хора по онова време много мислили и стигнали до заключението, че

дори изпращанията им били не като на обикновените хора: бели и с приятна миризма. Корабът бил спрял там само за кратко време.

Расмусен гледа на тези два разказа, които предават лични спомени за далечни случки, като на щастливи случаи. В същност съвсем естествено е, че ескимосите обичат да говорят за срещите си с бели мъже. Най-известен в Агпат е Пири. Расмусен научава от ескимосите, че корабът на Пири няколко пъти бил спирал при населени места в Кап Йорк и че хората се радвали на това повече, отколкото на първия нарвал през годината, донесен от някой ловец. Когато Пири се появявал, той избирал млади момчета, за да го придружат в някое дълго пътешествие. Такива пътешествия били трудни. Това било известно, но се смятало за чест и привилегия да си между избраните от него. Тъгувал не този, който си стягал багажа, а онзи, който оставал в къщи. Всеки път, преди да замине, Пири им подарявал много необходими неща. Ако го запитвали, кога ще се върне пак, като винаги изразявали желание това да стане колкото се може по-скоро, той обикновено никога не определял срок.

Една основна мисъл занимавала ескимосите: Пири е могъщ човек, но не е достатъчно могъщ, за да няма над себе си друг по-могъщ, по чието поръчение действа и комуто трябва да предава всичко, което е уловил. Този господар в страната на „белите мъже“, така се говори в Агпат, иска да яде животни, които се намират само на едно единствено място: на „големия гвоздей на света“, който се намира в Далечния Север и който Пири иска да открие.

ДНИ БЕЗ СВЕЧЕРЯВАНЕ

Членовете на експедицията Милиус-Ериксен не се ограничават в това, да останат в Агпат и да разговарят с жителите на селището върху живота и възгледите им. Расмусен особено често участва в някой лов или в пътуване, които понякога са доста трудни и опасни. Едно пътуване на север през 1903 г. например, което той предприема заедно с Брьонлунд, им създава много трудности. Дни наред вали пороен дъжд и бушуват страшни бури, спалните чували съвсем се измокрят, дрехите мухлясват, краката отичат. Трябва да прегазват студени глетчерни потоци. Ледената покривка се пропуква, трябва да скачат от блок на блок, за да се придвижват. Дни наред гъста мъгла им пречи да се ориентират. Накрая се оказва, че всички усилия и мъки са били напразно. Мястото, за което били тръгнали Расмусен и Брьонлунд, било недостъпно поради мекото време, което причинило топенето на леда. В най-лошо настроение и състояние двамата били принудени да поемат обратния път за Агпат. Расмусен имал полза, че по време на многобройните екскурзии се запознал с всичките племена на гренландските ескимоси. В самата област на Кап Йорк живеят нигердлетите (ония, които живеят до морето), по-на север, в околността на днешното селище Туле, на станцията, основана осем години по-късно от Расмусен, живеят акуармиутите (ония, които живеят в средата), около Кап Пири живеят оквонермиутите (ония, които живеят до снега).

Към средата на октомври приближават дните, през които се решава борбата между светлината и тъмнината в полза на мрака. Полярната нощ приближава, над белите планини се надигат сенките. Ден и нощ слънцето е светило, а сега угасва. Светът е изпълнен с настроение като пред раздяла. Мъжете от експедицията чувствуват известна тъга. Приближава времето на сивото еднообразие, когато след съня няма да настъпи зората. Но ескимосите никак не са тъжни. Винаги само светлина, цветове и слънце. И това също може да изморява. На полярната нощ не се гледа като на нежелана промяна, тя дори бива приветствувана с думи на радост. Тя напомня за факлите от

сланина, които скоро ще се разгорят, за огъня в огнището и за блещукащите прозорци, които ще светят надалеч и ще показват пътя на ловците. Продължителната тъмнина си има своя нотка на уютност. Тя носи за трудовото ежедневие не само затруднения, тя обещава и нещо добро, както например ледена покривка и отворите за дишане в нея, през които ще се ловят тюлените.

Зимата в Агпат не пречи на членовете на експедицията Милиус-Ериксен да предприемат дълги екскурзии, да ловуват и да си натрупат резерви от месо. Расмусен общува колкото се може по-често с ескимосите. Но идват и денонощия, когато белите са сами в домовете си. Тогава те не говорят само за своите изследователски планове и не се занимават само с ескимосология, а играят от време на време карти или четат забавни книги. Расмусен предпочита криминални романи от Конан Дойл и особено го увлича новоиздадената книга „Баскервилското куче“. Освен това между създателя на световноизвестната фигура на Шерлок Холмс и мъжете, прекарващи полярната зима в Северна Гренландия, съществува известна връзка, която е нещо повече от отношение между автор и читател. Дойл е пътувал много по света и е обходил полярните области.

Идва денят, когато експедицията тръгва за дома. Натоварват шейните, впрягат кучетата. Радва ли се Расмусен на Копенхаген, боли ли го от раздялата? Той не може да отговори на този въпрос. Последните думи в Агпат разменя с една стара жена, в чиято къща бил гостувал често през време на тъмните дни. Тя го сравнила с една голяма птица, която идвала в Арктика през пролетта от далечна, непозната страна, но която в дадено време бивала обзета от носталгия за дома си.

През лятото на 1904 г. членовете на експедицията пристигат отново в Копенхаген.

„ULTIMA THULE“

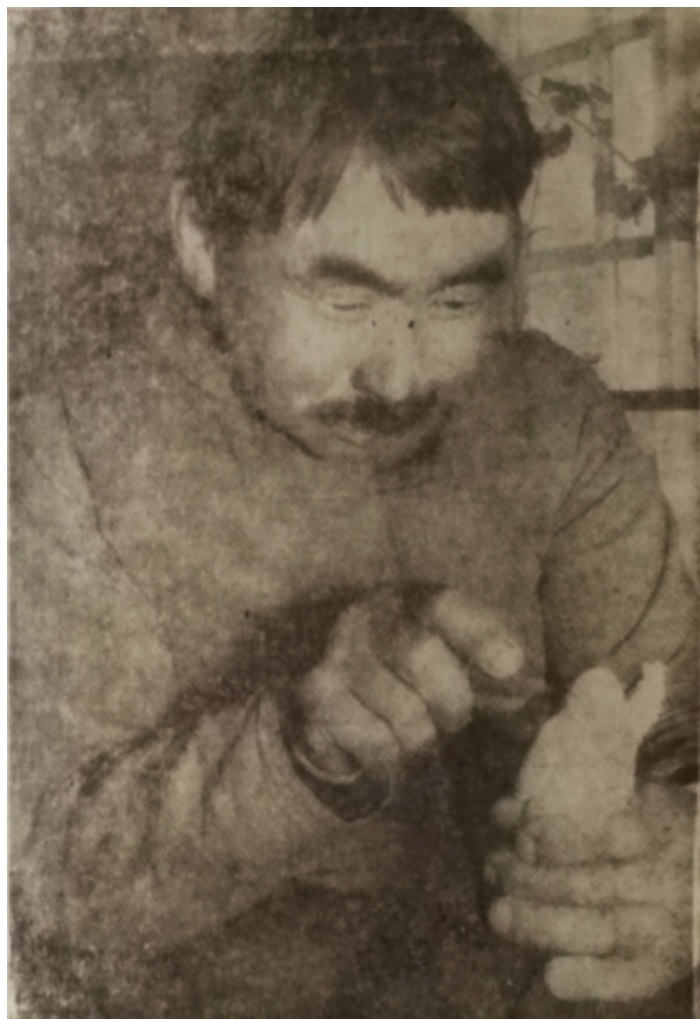
ЕСКИМОСИТЕ НЕ БИВА ДА ИЗЧЕЗНАТ

Какво е постигнал Расмусен с участието си в експедицията Милиус-Ериксен?

Той опознава всестранно живота и миогледа на полярните ескимоси. В състояние е да обори разпространяваните на юг слухове, според които на север живеели човекоядци, лишени от всякаква култура, и има право да твърди, че гренландците от север не се различават съществено от гренландците на юг, а светът го слуша с внимание.

И за ескимосите експедицията дава важни резултати. Те не били просто „издирени“ от някои изследователи и откриватели, които идвали и си отивали, без повече да се чуе нещо за тях. Между тях и гренландците от южните области се създава връзка, която вече никога не ще прекъсне.

През седмиците и месеците, последвали края на експедицията, и след пристигането на Расмусен в Копенхаген той смята като своя най-главна задача да заинтересува официалните служби в Дания за полярните ескимоси. Пири безсъмнено бил извършил велико дело. Той запознал ескимосите с модерната цивилизация и им дал в ръцете сечива, пушки, муниции и домакински уреди. Би могло да се възрази, че той не винаги е постъпвал с умение и такт и е изпреварвал темпа на развитието. Преди срещата си с него ескимосите са се намирали на равнището на човека от каменната епоха. Те стреляли със стрели и лъкове, дялали ножове от камък и правели шейни от китови кости. След това за кратък срок те прескочили хилядолетия. Пири не се оказал психолог. Но това не могло и да се очаква от един несантиментален мореплавател. Но както и да е, скокът вече не можел нито да се спре, нито да се върне назад. Не трябвало да се допуска връщане назад, което би настъпило, ако ескимосите бъдат лишени за продължително време от придобивките на европейската цивилизация. За да не загинат, ескимосите не трябвало да бъдат изоставени.

Старо ескимоско изкуство: резба върху слонова кост

Расмусен предлага в Дания областите около Кап Йорк да бъдат подчинени на датската власт. Той знаел, че полярните ескимоси напълно ще се съгласят с подобна постъпка. Расмусен говорил подробно с тях по този въпрос. Тук не ставало дума за колонизация, а само за включването на най-изолираното северно племе на Земята в общността на цивилизацията, за да се направи животът на членовете на племето по-лек и по-удобен. Но той успява да издействува само предоставянето на един нов кораб, който от време на време ще отива или поне ще трябва да отива до секерните области. Отказват му да включат под свое влияние земите около Кап Йорк. Официалните служби не очакват нищо от това и не го смятат толкова доходно. Расмуоен среща повече разбиране всред кръговете на гренландската мисия, тъй като тя би се радвала, ако нейните идеи проникнат и в най-

северните области на света. Купуват стоки и ги препращат в Кап Йорк с параход на компанията „Гренландска търговия“. Самият Расмусен не участва непосредствено в това предприятие. По това време той се намира в областта Холстенборг и Готхоб и се занимава със систематизирането на резултатите от някогашното му пътуване в Лапландия, като проучва възможностите за прехвърляне на кротките северни елени в западногренландските области.

През следващата година Расмусен научава обаче, че продоволствуването на полярните ескимоси от страна на Дания било крайно недостатъчно и че през последните дванадесет месеца нито един китоловен кораб не бил пристигнал в областта на Кап Йорк. Ако другите служби отказват подкрепа, Расмусен не изоставя своите ескимоси. Той купува стоки със свои средства и ги пренася с шейни през залива Мелвил. Посрещат го с възторг. Расмусен не е вече непознат. Лицето му е близко на ескимосите, познават го и го уважават. Той е станал техен добър приятел.

СМИТ-ЗУНД, СТАНЦИЯ НА СТРАДАНИЕТО

Цели две години Расмусен остава в Далечния Север, но не на едно и също място. Стара негова мечта е да се осведоми как са пристигнали някога ескимосите в Гренландия, кои пътища са използвали, къде се намира тяхната прародина. За важна станция в това пътуване той смята земята Елсмир и нещо го влече да посети този остров на Арктическа Америка. Екипировката му е доста скромна. Състои се от оръжие и една празна шейна, теглена от дванадесет кучета. Придружават го двама ескимоси и двамата на име Увдлорийак — „Звезда“, така че би трябвало да се прави разлика между по-младия и по-стария. Те са едни от най-добрите мъже на племето и не намират за необходимо да правят продължителни приготовления за едно пътешествие от две хиляди километра. Те не преценяват опасностите. Веднага са готови да придружат Расмусен. Далеч от тях е мисълта да искат някаква отплата. Не искат да бъдат „платени слуги“. През цялото пътуване те се показват като прекрасни другари.

Пътят за земята, в която бушуват бесни бури и чиито северни области тънат почти девет месеца в мрак, води пред протока Смит.

Протоктът Смит: дума, пълна със съдържание, със свое особено звучене за Расмусен, който познава толкова добре историята на изследванията на северните области и преди всичко на Арктика. Колко човешки борби и колко човешки съдби са свързани с бреговете на тази порта към Северния Ледовит океан! Колко човешки страдания са изживени тук!

До протока Смит се намира заливът Ренсела, в който към средата на миналия век два пъти зимуval полярният пътешественик Елиша Кане. По поръчение на леди Франклин той предприел издирване на изчезналата експедиция на Франклин. Идвайки от Упернивик, той навлязъл в протока Смит, в който ледът бушувал с диво вълнение. Когато пристигнал до 78° с.ш., неговият двумачтов платноход „Адванс“ замръзнал. Един след друг всички се разболели от скорбут и най-после трябвало да изгорят кораба, за да се стоплят. Без успех той се върнал в Упернивик по суша.

На протока Смит се намира пристанището Порт Фублес, където през 1860 г. американецът Хайес прекарал няколко месеца, преди да замине с малък двумачтов кораб за залива Франклин. През протока Смит минал със своя „Поларис“ Чарл Францис Хол, откривателят на протока Фробишер до Тенкс Год Харбър. На протока Смит е разположена Кемп Клей, станцията на страданието на Грил. Тук генерал Грил, който ръководил международната полярна експедиция за залива Леди Франклин, чакал заедно с шестнадесет свои другари близо две години, докато дойде кораб. И когато корабът пристигнал, само седем души от групата му били живи, другите били загинали от глад. Недалеч от това място през 1899 г. Свердруп презимувал в един малък залив с парахода си „Фрам“.

Там, където протокът Смит се влива при островите Кери, шведът Бьорлинг претърпял корабокрушение на път за северния полюс.

И най-сетне протокът Смит е мястото, където Пири винаги е водил ожесточена борба с мъчителния северен климат и където се е породила неговата дръзка мисъл: „Съдбата и адът са против мен, но аз все пак ще победя.“

Протокът Смит — област, наситена с исторически спомени... За да го прекосиш, не е достатъчно да пътуваш до Кап Атол или до Сандаловия остров, където експедицията Милиус-Ериксен била разположила главната си квартира: тъй като протокът тук е твърде широк и почти никога не се образува твърд лед, Расмусен трябва да мине през областта Ета, която през това време на годината намира пуста, за да стигне до Анариток, откъдето разстоянието до земята Еломир, т.е. от Европа до Америка, е само шест до седем мили.

В СТРАНАТА НА МУСКУСНИТЕ БИКОВЕ

Експедицията продължава към полуостров Бах и след една седмица стига големия Флаглер фиорд, портата, през която минава пътят към земята на мускусните бикове, тези огромни животни с дълга козина, които през ледниковата епоха са били разпространени по цялото северно полукълбо и по-късно изтласкани в една относително малка област.

Расмусен намира земя без сняг, в голямата си част покрита със сипеи, в която бушуват зли бури и ветрове, проникват през дрехи и палатки. Пътешествениците започват да мръзнат още по-жестоко, когато през последните дни храната става твърде оскъдна. За да напредват с шейните трябва да намерят проходи с навят твърд сняг или гладка повърхност по замръзнали реки.

За Расмусен и двамата му ескимоси срещата с мускусните бикове представлява събитие от особен вид. Те виждат огромните бикове да се движат спокойно в стада от двадесет до тридесет животни и да си изравят храна от снега. Ескимоските кучета се нахвърлят отгоре им, но бикове не бягат, а се нареждат в каре. Заемат защитна позиция, подобна на диска на компаса. Задните части на телата са притиснати една в друга, а главите са обърнати навън. Воловете и кравите застават на предна линия, телетата и юниците в средата. Приблужи ли се някое от разярените кучета до рогата на някое от животните може да се случи то да бъде набучено и хвърлено във въздуха. Расмусен бил много учуден от това, че бикове не нападали хората, а чакали покорно смъртоносния изстрел. „О, големи, мощни бикове, пише той в своето сведение за пътуването в земята Елсмир, ако те съзнаваха силата си, биха ни смазали на каша.“ Но трябва да си помислим, че простодушието на мускусните бикове, наблюдавано от Расмусен, не доказва в никакъв случай, че те не осъзнават своята сила. В техния живот и в живота на техните предшественици никога не е било необходимо в тази далечна и необитаема страна да се защищават против най-опасния хищник на земята — човека. Техни естествени неприятели са били бялата мечка и вълкът. Мечката била по-малко

опасна, защото не се явявала на глутници и напредвала по-бързо по плаващия лед, отколкото по сушата. Защитата в каре се е създала, изглежда, в борбата против вълка и се е оказала при това много успешна. Естествено било сега да я използват и против човека. Следователно това, което Расмусен окачествява като страх и покорство, се е смятало от животните като сигурна защита. Че тази защита не е имала ни най-малък успех, това е нещо друго.

Расмусен и неговите ескимоси могат да се приближат близо до животните, да си ги разпределят и да ги повалят с куршум. Но да убият само толкова, колкото им е необходимо, е невъзможно. Останалите живи не позволяват на стрелците да се приближат, те защищават трупове. Безполезно е да правиш почивка и да се показваш безразличен към жертвите. Мускусните бикове се отдалечават наистина след кратко време и почват да пасат, но щом Расмусен реши да се приближи, те се спускат и закрилят убитите. За да се снабди човек с месо, трябва да се унищожи цялото стадо.

Най-важната задача след това е да се разпори стомахът, за да могат да излязат газовете, които иначе ще разложат месото за няколко часа. Те развиват пронизваща миризма, която придава на месото остър вкус. За дълго време хората и кучетата са осигурени с храна, но Расмусен не се чувства добре от това отвратително безмилостно клане, което няма нищо общо с лова.

Расмусен не може да постигне много нещо в земята Елсмир. Хора не среща, но все пак постига известни резултати във връзка с намерението си да проследи старите пътища на ескимосите. Експедицията напредва дълбоко навътре в страната и достига на разстояние „един ден път“ до западния бряг, откъдето би могло без големи трудности да се измине пътят до ескимосите в Бафинова земя и до тия от Крал Вилхелмова земя.

Расмусен изпитва особена радост от това, че е могъл да събере няколко предмета — доказателства за някогашното пребиваване на ескимосите в земята Елсмир, например един бумеранг от стар тип и седалка от рибарски стол. Но колкото и да са ценни в действителност тези находки, те все пак не носят нищо ново. Преди Расмусен още Свездруп през годините от 1898 до 1902 бил открил в земята Елсмир по време на своята втора норвежка експедиция много останки от къщи, гробове, покрити с каменни плочи, капани за лисици, а на полуострова

между фиордите Флагер и Байшат дори останки от старо ескимоско село. Те представлявали голям брой пръстеновидни каменни зидове, между които имало съборени камъни на купчини, наподобяващи кошер, с подпори от сивобелезникави изгнили китови челюсти или ребра. Вътре между тези зидове, които някога служели за основи на палатки, се издигали малки хълмчета, върху които вероятно някога са слагали лампите, а между камъните на кошерите, които по-рано очевидно са служели като складове за месо, растяла буйна трева.

На връщане минават с шейни през полуостров Бах до залива Бартлет в югоизточния край на полуострова, натоварени догоре с кожи от мускусни бикове, и накрая благоприятствувани от хубавото време, продължават през протока Смит обратно за Гренландия.

ПРИЯТЕЛ НА ЕСКИМОСИТЕ

През 1908 г. Расмусен се сближил много с един мъж, който също като него изпитвал особена наслада от приключения и който бил избрал Гренландия за арена на своята страст. Това бил Петър Фройхен. Познанството се превърнало в приятелство, което останало за цял живот.

Фройхен бил следвал медицина в Копенхаген, но професията не му харесала. Привличал го широкият свят. Той чул, че Милиус-Ериксен планира нова експедиция за Гренландия, потърсил го в Копенхаген и му предложил своите услуги. Датският изследовател изявил готовност да вземе младия мъж със себе си. Още не бил определен денят на заминаването. Фройхен заминал на първо време за Гренландия, спрял в Зукертопен, най-голямата колония в южните области, където видял за пръв път ескимоси, и оттам се върнал обратно в Копенхаген. Експедицията, наречена по името на кораба Датска, потеглила през юни 1906 г. Фройхен бил придаден като асистент към метеоролога д-р Алфред Вегенер, геофизик и учен, който по-късно се прочул главно с теорията си за придвижването на континентите, но имал и големи заслуги за изследването на Гренландия. Той прекосил страната от изток на запад в най-широката ѝ част и пръв презимувал върху континенталния лед.

Главна задача на експедицията била да стигне с кораб до източното крайбрежие на Гренландия колкото е възможно по-на север и да измине останалата част от брега с шейни. Задачата била изпълнена, но трима от участниците платили с живота си: самият Милиус-Ериксен, Йорген Брьонлунд, който придружавал Милиус-Ериксен още при първата му експедиция и бил работил в тясно сътрудничество с Расмусен, и лейтенант Хьог-Хаген. Те се отдалечили от главната група и загинали.

През лятото на 1908 г. експедицията завършила. Останалите живи участници поели обратния път към цивилизацията. По време на едно кратко пребиваване в Берген Фройхен се запознал бегло с Расмусен, който наскоро се бил завърнал от Лапландия. В Копенхаген

завърналите се били тържествено посрещнати и отрупани с почести. Но скоро всичко заглъхнало и по-късно никой не говорел повече за тях.

Фройхен продължил следването си, но пак не изпитвал задоволство от това да се измъчва с учебниците по анатомия и физиология. Още по-малко на него, който бил опознал вече истинския и сериозен живот, се харесвали лудориите на тогавашните заможни студенти. Той си потърсил ново занимание и го намерил в областта на журналистиката и писателството. Написал дори няколко романа, но самият автор знаел, че нищо не струват, защото ги бил написал, за да си напълни кесията.

Срещата в Берген направила силно впечатление на Фройхан. Той възнамерявал да поднови тази връзка. Расмусен, който отначало обърнал малко внимание на тази среща, бил подсетен за нея от едно писмо на баща си. Един ден при Кристиан Расмусен пристигнали двама ескимоси от Датската експедиция и в един продължителен разговор му разказали похвални неща за Фройхен.

Расмусен си казал, че е полезно да обърне на този Фройхен повече внимание, отколкото досега. Човек, за когото ескимосите говорят хубаво, е достоен за тях при всички случаи. Скоро се удал случай да подновят познанството от Берген, да го затвърдят и да проектират нови планове. Срещат се често в Копенхаген и започват разговори по един неотложен въпрос. И двамата по онова време не били добре материално. Те обмислят как биха могли да извлекат материални облаги от преживелиците си в Гренландия. Расмусен напомня, че всеки от тях притежава снимки с гренландски мотиви: „Да можехме да предприемем едно пътуване из Дания с доклади, единият ще говори, другият ще показва снимки.“

Предложението допада на Фройхен. Купуват прожекционен апарат на кредит и тръгват на път. Но апаратът не е от най-добро качество и освен това нито Расмусен, нито Фройхен са вещи по техническите въпроси. Дали не би било полезно да ангажират един специалист? Но и двамата се страхуват от разноските. Те опитват да се справят без него. В резултат на това стават аварии. Източникът на светлина се оказва все слаб. Вместо слънчеви местности на екрана се показват бледи сенки. За първи път това се случва по време, когато Расмусен тъкмо говори, но той запазва присъствие на духа и веднага намира убедително обяснение: „Господа, казал той, много е лесно да се

правят снимки в Гренландия денем при слънчево време. Ние не искахме да се съревноваваме в това отношение с други изследователи на този остров. Ние искахме да ви предложим нещо изключително и сме в състояние да го направим. За пръв път виждате тук снимки, които показват мотиви от гренландската полярна зима. Повечето от тях са снети при матова лунна светлина. В момента ви показваме лов на мечки през нощта.“ Една лъжа, която била приета, докато истината не би имала такива шансове, защото снимката показвала ескимоски танц на открито. Да се изплъзва от деликатно положение било станало вече почти любимо нещо за Расмусен. Винаги в живота си той проявявал отраднo умение за това. Може дори да се каже, че за него е било спорт да превърне несполуката в сполука. По-късно например в Туле той бил посетен веднъж от един американски изследовател. Няма как да предложи на госта освен вмириено месо от морж. Но той превърнал бедата в качество и похвалил това не много апетитно ястие като един от най-изтънчените деликатеси, така че американецът останал накрая убеден, че е изпитал това рядко удоволствие, за което дължи благодарност на домакина. В случая с представените снимки не било все пак лесно да се убедят датските зрители, че Расмусен им показва нещо забележително. След време те станали неспокойни и поискали да видят Гренландия и при дневна светлина, дори при положение, че по мнението на Расмусен ще им бъде сервирано нещо конвенционално.

Постепенно Фройхен и Расмусен се научили да работят по-добре с апарата, но и сега тяхната гренландска тема не се оказала много привлекателна. И двамата положили доста усилия, за да запълнят наетите зали с публика, която можела да плаща.

КУК ИЛИ ПИРИ?

След като турнето приключило и Расмусен заминал за залива Норт Стар, за да построи там станция за мисията, в Европа пристигнали вести, които дали мощен тласък на темата Арктика. Американецът Фредерик А. Кук претендирал, че тръгвайки от о. Аксел-Хайберг, пристигнал на 21 април 1908 г. на северния полюс и останал там два дни.

Северният полюс бил по онова време вълнуващо понятие. Много дейни и смели мъже поставяли живота си на карта, за да достигнат тази цел. Шведът Андре и барон Тол дори отдали живота си за него. Когато Кук пристигнал в Копенхаген и имало изгледи той да разкаже подробности за своето пътуване, там пристигнали журналисти от цял свят. Отначало на Кук оказали високи почести. Той стана герой на безброй приеми, банкети, пиршества. Университетът в Копенхаген го приел за почетен доктор.

Постепенно обаче се породили съмнения относно дадените от него сведения. Не приличал ли неговият случай на случая Луи дьо Ружамон, който преди няколко години издал световноизвестната книга „Тридесет години между диваци“, но бил уличен след това, че никога не е бивал в Африка?! Дори доброто мнение на великия Амундсен за Кук не било в състояние да отстрани подозрението. Материалът, представен от американеца в подкрепа на твърденията му, изглеждал малко оскъден и скоро след това той бил обвинен публично в измама от един мъж, който успял да завоюва за себе си по-друго мнение, отколкото Кук: това бил съотечественикът му Пири.

Той тръгнал на 1 март 1909 г. за решителен пробив от Кап Колумбия в земята Грант, която се намира на 766 километра разстояние от полюса, изградил многобройни хранилища и помощни складове, напреднал на север през ледени валове мек сняг и дупки в леда и според думите му постигнал великата цел на 6 април заедно с четирима европейци и един негър, с пет шейни, теглени от четиридесет кучета.

Интересът към арктическите въпроси в ония дни нараснал много в цял свят. След като завършил своето пътуване в Северна Гренландия и се завърнал в Копенхаген, Расмусен възобновил съвместната работа с Фройхен и двамата започнали да извличат сега известна изгода от новосъздаденото положение: тъй като и двамата били в Далечния Север, те могли да се явят като вещи лица, Расмусен можел да даде допълнителни лични сведения за Кук, за когото тогава всички говорели. Преди около две години, когато още бил неизвестен на света, той живеел около Кап Атол в едно ескимоско село до протока Волстенхолм, за да изследва тук живота на ескимосите от тази област. Един ден на хоризонта се показал кораб с платна и Кнуд заедно с ескимосите доплувал с каяк до него. Той се качил на борда, запознал се с Кук и бил осведомен от него за предстоящите му планове.

Ако в ония дни някой би запитал Расмусен какво отношение има към Кук и чия страна взема в спора, той би се въздържал от определен отговор, но би дал да се разбере, че не е убеден в истинността на твърденията на Кук.

Днес, половин век след вълнуващия спор, в който участвувал целият свят, все още не е даден отговор на въпроса за качествата на Кук като изследовател и човек, а сигурно и никога няма да бъде даден. Все пак мнението за него сега клони в негова полза. Полярният изследовател Болдуин например, един от по-новите специалисти, които се занимавали с проблема кому се пада първенството в откриването на полюса, е на мнение, че северният полюс „бил достигнат най-добросъвестно от д-р Кук триста и петдесет дни, преди някой друг да е изявил претенции, че е бил там“.

Пири стигнал много близо до полюса, в това днес никой не се съмнява, но остана неизяснено дали той действително е стигнал до него при своето тридесетчасово пътуване надлъж и шир на шести и седми април.

ЕКСПЛОАТАЦИЯ В ДАЛЕЧНИЯ СЕВЕР

Какво е постигнато около 1910 г. за изследването на Гренландия? Последните години донесли редица успехи. Много народи взели участие в изследването на страната. Датчаните обходили и измерили три четвърти от брега, норвежци, шведи, немци, англичани и американци — останалата част от брега. През последните години немецът Колдевай стигнал с теглена шейна до едно място, северно от Кап Бисмарк. Най-северната точка на източното крайбрежие, достигната от него, се намирала на $76^{\circ}50'$. Откъм север Пири стигнал до $82^{\circ}58'$, изградил тук наблюдателница и установил, че Гренландия е остров. Преди него не са били наясно относно очертанията на страната. Още в обширния труд на професор Фридрих фон Хелвалд от Щутгарт, който излязъл през 1880 г. и се занимавал с откривателските пътешествия по вода и суша, предприемани столетия наред към арктическите области, е дадена обща карта на северните полярни области, на която Гренландия се простира до северния полюс.

Пунктираната линия, намираща се между каменните купчини на Колдевай и наблюдателницата на Пири била измината от Милиус-Ериксен. Какво трябвало още да се направи? Доста много! Но Расмусен имал много належаща причина да замине още веднъж на север. От 1814 г. Гренландия станала владение на Дания. Управлението се намирало в ръцете на директор, подчинен на министерството на мореплаването и риболова. Търговията станала държавен монопол. На чужденци бил забранен достъпът в страната без разрешение на правителството. Но Гренландия е огромна. Тя се простира от север на юг на повече от двадесет и четири градуса ширина и на хиляда и петдесет километра от изток на запад. По времето на Расмусен тя била населена с 16 600 души, от които 16 200 били гренландци и 400 датчани. Рядко населена страна по мащабите на умерените зони, но гъсто населена в сравнение с арктическите области. Освен това не цяла Гренландия с повърхнина от два милиона квадратни километра била притежание на Дания, а само колонизираниите части от западното крайбрежие. Като колонизирани се смятали областите на юг от залива

Мелвил. Каквото се намирало на север, можело съгласно тогавашното международно право да бъде анексирано от всеки народ. Що се касаело до източното крайбрежие, датското владение стигало до Ангмагсалик. Едва през 1916 г., когато Дания прехвърлила на САЩ своите владения в Централна Америка, САЩ се съгласили Дания да разшири своето владение върху цяла Гренландия.

Расмусен научил, че норвежкият полярен изследовател Свердруп възнамерява да завладее Северна Гренландия за Норвегия. Скоро той се бил завърнал от своята Втора норвежка полярна експедиция, която го водела четири години през арктически области и сега искал, както разбрал Расмусен, да издигне риболовна и търговска станция на Сандаловия остров северно от залива Мелвил.

Колкото и Расмусен да ценял Свердруп, той не можел да се съгласи с това този изследовател да заеме Северна Гренландия за Норвегия. По-важен от въпроса за политическото притежание за него е фактът, че той гледа на ескимосите като на „свои ескимоси“, които не отстъпва никому. Ескимосите — неговият свят! Гренландия — най-хубавата страна на земята! „Да обичаш“ е надут израз, когато става дума за отношението на отделния индивид към колектива. Но истина е, че Расмусен обича ескимосите и им желае доброто. Тяхната съдба не му е безразлична — те не са бездушни обекти на неговата изследователска работа, той чувства заедно с тях и заради тях.

Расмусен знае как наивните ескимоси са били лъгани и мамени от „белите мъже“. Кораби пристигали в околностите на Кап Йорк, докарвали алкохол и смешни дреболии и ги разменяли срещу кожи от мечки, тюлени и сини лисици. Когато белите плащали със сланина, тогава те нерядко заигравали ескимосите чрез лъжливи мерки. Бъчвите, в които ескимосите изсипвали стоките си, били без дъно и били поставяни над някоя дупка. Понякога разменната търговия се извършвала и по друг начин. Ловците на китове, които обикновено кръстосвали моретата месеци наред, давали да се разбере, че се интересуват от жените на ескимосите. Мъжете посрещали тези искания с разбиране и не се противопоставяли, ако жените им отивали на кораба и се връщали със захар, кекс, чай. Но често пъти те донасяли и друго нещо в къщи — венерически болести.

Расмусен си поставя за задача на своя живот да даде нови сведения за Гренландия и ескимосите. Той обаче не иска да информира

само европейците за най-северните области, а иска и да опише на ескимосите портрета на европейците и да им изясни, че между последните има и акули. С приказки не се постига кой знае какво. Нещо трябва да се направи. Расмусен замисля да основе една търговска станция. Нито един ескимос не бива в бъдеще да продава направо на ловците на китове. Той ще продава ценната си стока в станцията и ще получава честна цена вместо измамническа. Ловецът на китове няма да може вече да се отървава само с джобни огледала, гвоздеи и няколко дъски, когато иска да купи синя лисица, а ще бъде принуден да търгува честно.

СТАРТ КЪМ ОРГАНИЗИРАНЕТО НА ТЪРГОВСКА СТАНЦИЯ

Расмусен се обръща към Фройхен и му излага своя план. Предложението изненадва приятеля му, но накрая той е готов да се включи в акцията. Със собствени сили предприятието, разбира се, не може да се осъществи. Необходими са пари. Би трябвало да ги получат от датската държава, тъй като преди всичко Дания щяла да има интерес от пътуването на Расмусен. Но официалните служби остават глухи пред искането на двамата изследователи. Те дори не изявяват симпатии към техните усилия.

Ако правителството не помогне с пари, то може би някои заможни датски граждани ще изявят готовност да предоставят пари на разположение. Расмусен натрупва горчив опит. „Какво ще търсите в тази изоставена от бога земя?“ — питат някои. „Останете в къщи и си потърсете служба, по-добре такава, която да ви осигури пенсия.“ Някои датчани са склонни да отпуснат смешно малки суми. Но те не се интересуват ни най-малко какво може да се постигне с тях, Гренландия не ги интересува. Те искат само едно — да си спечелят добро име. Те поставят условие имената им да бъдат публикувани като на безкористни благодетели. Накрая обаче се явяват все пак двама души, които честно се заинтересуват от плана на Расмусен и които са в състояние да го подпомогнат със средства: една жена от Копенхаген и един датски инженер в Баку.

Сега експедицията може действително да се подготви. Расмусен този път е съвсем наясно за какво трябва да се погрижи, когато му предстои да остане дълго време, може би години наред, в Далечния Север. Той е събрал достатъчно опит и знае какво трябва да направи. Много експедиции са се проваляли поради това, че ръководителите им не са оценявали достатъчно модерните европейски средства и са искали и в арктическите области да водят живот по европейски маниер. Расмусен, напротив, е научил, че за пътешественика в Арктика има само една възможност за съществуване в Далечния Север: той трябва вътрешно да изхвърли европейца от себе си, трябва сам да стане

ескимос и вместо да живее със сухар и консерви, да живее от „продуктите на страната“, от добитото чрез лов и риболов. Затова неговият лозунг гласи: не вземай много припаси, което означава тежко натоварване! Освен това Расмусен не цени много палатката. Ескимосите живеят в иглута, в снежни колиби. Който умее да строи такива, а Расмусен владее това умение, може да се откаже от палатка и да си направи подслон за най-късо време дори и в най-отдалечените части на Гренландия. Преди всичко обаче Расмусен знае колко ценни са кучетата. Много кучета — малко хора, малко кучета — много хора: това са били противоречиви принципи, от които са се ръководели арктическите експедиции. Расмусен застъпва мнението, както и Пири преди него: много кучета — малко хора.

И днес още шейната с кучета е необходимо превозно и съобщително средство в арктическите области

Купуват малък кораб, който не представлява нищо ценно. Кормилото се състои от тънки метални плочки и не може да издържа на силния напор на леда. Един ден корабът напуска Копенхаген. Раздялата този път не е лека за Расмусен. Той се е оженил преди година и сега трябва да напусне за няколко години съпругата и дъщеричката си Хане. Пътят им води около Кап Фаруел. Първата спирка е Годхавън на остров Диско. Купуват кучета и вземат на борда

по нейна молба една ескимоска на име Виви с десетгодишния ѝ син Оле. Тя трябвало да се грижи за домакинството.

Спират в Евертаг, където чичото на Кнуд, Карл Флайшер, бил управител на селището. Оказва се, че този роднина е много енергичен човек. Той гледа на Евертаг като на свое наследствено царство. Управлява тук като цар. Освен това той е много способен търговец. Но негово любимо занимание е стрелбата.

По-нататъшното пътуване на север е затруднено от необичайно лошото време. Навлизат в залива Мелвил, в онзи залив на Бафинова земя, който се числи към най-опасните води на Арктика. От древни времена ловците на китове се страхуват от бурите, които бушуват тук, и от полярния лед, който покрива залива през цялата година. Расмусен и Фройхен също се запознават с опасностите, които ги заплашват тук. „Палецът на дявола“ се показва оттатък на сушата — прочутата планина, която се издига стръмно и непосредствено като колона, изваяна от човешка ръка. Минават Кап Йорк и Кап Атол и най-после стигат залива Норт Стар. Страшната буря обаче е стигнала кулминационната си точка. Машините спират. Платната се разкъсват. За безпомощно блуждаещия параход сякаш настъпва краят на света. Това краят ли е? Най-после идва помощ от сушата. Там са наблюдавали всичко и са изпратили лодки и гребци, които докарват екипажа здрав и читав в залива.

В ПОДНОЖИЕТО НА ПЛАНИНАТА УМАНАК

Мястото, което Расмусен най-сетне избира, за да основе своя търговска станция, се намира на 76° 33' с.ш., отдалечено от северния полюс на хиляда и четиристотин километра. Наоколо айсберги, планини, глетчери. Бушуват бури и полярната нощ трае четири месеца. Бели мечки обикалят наоколо. В пустоша се издига едно дървено датско караулно помещение, над което се вее червеното знаме с белия кръст, но това е и единствената сграда, която предлага що-годе добър подслон. Останалите сгради са колиби, изградени от изсушена пръст и камък. Прозорците са от тюленови мехури. Този далечен лагер не може дори да се нарече село. В него живеят осем ескимоски семейства.

От само себе си се разбира, че Расмусен организира тържество по случай пристигането. Да установи добри отношения с ескимосите е за него основна необходимост. Ескимосите отговарят също с покани. Те могат да предложат само вмирисано месо. Гостът им обяснява, че от месеци насам е очаквал с радост този деликатес и те се чувствуват поласкани от тази похвала.

Характерно за това място е една планина — Уманак, което означава „сърце“. Тя е висока триста метра и изглежда като обърната вана или като пирамида, пресечена в средата. Склоновете се спускат стръмно надолу и не е никак лесно да се изкачиш по тях. Пътят нагоре води през скални блокове от базалт, камъните постоянно се свличат под краката и се раздробяват. Расмусен и Фройхен не се отказват да овладеят върха и да погледнат оттам. На изток и север се простира обширната площ на континенталния лед и на протока Инглефилд. На запад се вижда остров Волстенхолм, обкръжен от тясна ивица вода, а отвъд него погледът стига до Кап Йорк. Расмусен още не подозира, че някога там ще се издига купчина каменни блокове, която ще величае неговата слава чрез надписа:

Knud Rasmussenmut
Avanrssuarmit
Erkaissutigssiat

(За Кнуд Расмусен полярните ескимоси издигат тази могила)

Как да се нарича станцията? Расмусен, съзнавайки своята цена, мисли за Кнудсминде или Кнудсхоб, но Фройхен е на мнение, че е по-добре да изберат име, което да няма пряка връзка с Расмусен. Около 330 години преди нашата ера гръцкият мореплавател Питеас от Масилея открил мястото „където слънцето залязва“, и го нарекъл Туле. Вероятно ставало дума за днешната Исландия. Когато римляните по-късно обиколили Британия и видели в далечината Шетланд помислили, че са открили Туле на Питеас. Колкото по-познат ставал Северът през следващите столетия, толкова повече Туле ставал легенда. Туле не бил вече идентичен нито с Исландия, нито с Шетланд, той станал символ на далечен щастлив остров, на недостижимия Север на обитаваната земя, а под израза Ultima Thule разбирали едно илюзорно петно на земята, което се намирало по-на север от севера, по-на север от всичко и всекиго.

Сега се спират отново на това Туле. Търговската станция в Далечния Север ще носи това име, което впоследствие става прочуто в целия свят. Най-напред тя се състои от една единствена къща, чиито части са донесени от Копенхаген и са сглобени тук. В нея Расмусен складира артикулите, които са, разбира се, още малко на брой и ниски по стойност.

Най-напред трябвало да се извести в близките и далечните околности, че в Туле е обзаведена база, където може да се обменят кожи от всякакъв вид срещу модерни инструменти, съоръжения и оръжие. Това не представлявало нещо принципно ново; и ловците на китове, и Пири са правели такива размени. Но ловците на китове мамели и експлоатирали, а Пири бил наистина честен човек, но кой ли знаел кога ще дойде пак и къде ще може да го намери човек.

НАЙ-СЕВЕРНИЯТ МАГАЗИН В СВЕТА

В къщата в Туле се правят приготовления за посрещане на клиентите. Инсталират огромен казан и водата в него поддържат винаги вряща, тъй като всеки момент трябва да са готови да предложат нещо на пристигналите гости. Търговските преговори се водят доста своеобразно, много по-трудно, отколкото в Европа, където клиентът идва, вижда, поема разговор за сделките, купува или не купува и отново напуска магазина. Но Расмусен със своето умение да се вживява в мисленето и чувствата на гренландците и ескимосите научава много скоро „търговския език“, който е необходим тук.

Ескимосът, който често идва отдалеч, не идва сам, той довежда жената, децата, а понякога и роднините си. Никога желанията не се казват направо, нито цената, която купувачът е готов да плати. Най-напред ескимосът очаква да разговарят с него по странични въпроси. Той очаква да го питат колко мечки е убил тази година, на какви опасности е бил изложен при това, с какви хранителни припаси разполага, как са складирани. Най-после трябва да стане дума и за това, което той носи. Но той не хвали стоката си, нито я изтъква, напротив, той говори доста неблагоприятно за нея. „Все пак вие имате две големи бали пред вратата, съдържанието им, вярвам, че представлява някаква стойност за вас, иначе не бихте предприели това дълго пътуване“, казва веднъж Расмусен на един ескимос, който посетил неговата станция. Ескимосът кимва отрицателно: „Аз трябва да се срамувам от кожите си. Вие няма никак да ги оцените, може би няма да ги приемете дори като подарък.“ В действителност лисиците са безупречни и представляват радост за окото. Ескимосът знае, че Расмусен ще бъде във възторг от тях. Той ги омаловажава, за да увеличи разликата до истинската им стойност и за да се наслаждава от нарастващото, както той мисли, възхищение на другия.

Веднъж при Расмусен дошъл един ескимос и поискал нож. Той го получил и оставил за него пет кожи от синя лисица на тезгяха. „Това не е честна търговия, го поучил Расмусен. Или ще дадеш много по-малко, или ще получиш много повече.“

„Колкото и да уважавам думите ти, отговорил учтиво ескимосът, и колкото и да искам да взема присърце всичко, което казваш, съжалявам, че не мога да ти дам право. Но ти имаш достатъчно оправдание. Ти не можеш да знаеш, че почти цяла година не съм имал нож и че съм страдал много от това. Сега плащам с удоволствие пет жалки кожи за този прекрасен нож.“

Расмусен не останал доволен. „Но ножът не отговаря на стойността на пет кожи от синя лисица.“

Ескимосът поклатил глава. „Един предмет въобще няма никаква стойност, казал той. Но аз имам нужда и затова плащам. Каква стойност има ножът за мен, това мога само аз да преценя. Въобще не е правилно продавачът да определя цената, напротив, винаги купувачът би трябвало да прави това.“

Малка случка в търговската станция Туле. Ескимосът не може да има правилно отношение към две съвсем различни стойности. Подобни прояви на безпомощност от страна на ескимосите по отношение на аритметиката Расмусен често наблюдава в Туле. Тя е доста абстрактна за тях и те предпочитат да я отбягват.

Расмусен срещнал веднъж на кръстопът един ескимос, когото познавал като особено интелигентен, и го попитал кой от двата пътя е по-къс, за да стигне до целта. Запитаният се оказал в невъзможност да сравни необходимото време за двата пътя. Езикът на ескимосите назовава числата до двадесет. Но истинска представа те имат само за стойности до десет. Всичко, което надхвърля това число, е „много“, дори „необятно много“. Когато по-късно жени идвали в станцията Туле и искали по-голям брой дребни неща, тогава те плащали поотделно, тъй като им било доста трудно да пресмятат сумите.

Расмусен е честен посредник. Виждало му се срамно да измамва ескимосите. Но доброто намерение да се спазват „правдиви цени“ действително не е лесно за изпълнение. Той винаги е готов да увеличи значително много ниските искания, които според европейските представи понякога възлизали само на една десета или двадесета част от истинската стойност и които целят само задоволяването на най-неотложни нужди в момента, но асортиментът в Туле засега не е още толкова голям. Често Расмусен не е в състояние да задоволи дори много скромни желания, тъй като няма желаната стока на склад. Търсят се обикновено дребни неща: кутия кибрит, малко тютюн,

конци, пили. С времето нарастват и нуждите. Най-често се търсят пушки и патрони.

Ескимосът смята за дипломатично да не изказва желанията си с кратки и сухи думи, а съвсем спокойно да иска един артикул след друг. Понякога прави дълги почивки между едното и другото желание, като ги прекъсва със забележката:

„Е, какво още съм забравил...“ Но намерението му не е да увеличи цените. Допада му бавното спазаряване и той смята за умение да води търговските разговори със заобикалки. В Туле Расмусен разбира нагледно как от времето на Пири досега се е развил прогресът и до каква степен са нараснали претенциите. На мястото на лъка и стрелата е дошла пушката. Ножовете са от най-фина стомана, а шейните — от ясеново или дъбово дърво.

Във всеки случай ескимосите, които посещавали търговската станция, били много доволни от новата придобивка. „Какво голямо щастие е, казвали те, че живеем в страна, в която има магазин!“

ТРИ ПОЗНАНСТВА И ЕДНО ЧЕТВЪРТО

Много нови познанства прави Расмусен в Туле. Три са особено интересни за него.

Това е ескимосът Итукусук, силен като мечка и ненадминат в приятелство и учтивост. Той бил придружил Кук при пътуването му до северния полюс и му служил като водач. Въпреки това той няма добро мнение за американеца. Отплатата за труда му се състояла в три кибритени кутии, получени от него при сбогуването в Ета.

Това е и Миник, един ескимос, който някога заедно с пет други сънародници е бил заведен от Пири в Америка, където трябвало да направят антропологически изследвания върху него. Той единствен преживял трудностите на пътуването и бил върнат в старата си родина от американския капитан Бартлет, който бил спрял малко преди това при залива Норт Стар. Расмусен обаче не е имал много радост с него. Миник се пропилил и нападал, щом му се удавал такъв случай, запасите от ракия на станцията.

Тук е и един ескимос, който познава Пири: прекрасният Одак. Той участвувал с пет свои сънародници през 1906 г. в безуспешния опит на изследвателя да стигне до северния полюс. Когато експедицията стигнала 87° 14' с.ш., най-северната точка, достигната от хората по онова време, Одак помолил американеца да позволи на другите пет да се върнат, понеже пътуването по-нататък не предлагало вече никакви шансове, всички щели да измрат от глад. Сам той заявил, че е готов да продължи с Пири и да загине с него. Пири бил твърд характер и не търпял възражения относно плановете си. Този път обаче се съгласил. Пътуването било прекъснато. „И аз искам да живея, казал той на Одак, за да постигна друг път великата цел, която си поставих.“

Най-съдбоносното познанство в Туле направил обаче Фройхен. От време на време в „магазина“ се явявало едно ескимоско момиче на име Меку, за която Расмусен казвал, че била единствената в цяла Гренландия достатъчно добра, старателна и хубава, за да се ожени човек за нея. И Фройхен имал най-добро мнение за Меку, но не само на думи, а се оженил за нея. Това станало съвсем без формалности.

Един ден Виви поканила момичето в станцията. Разговорът продължил и домакинята ѝ предложила да пренощува там. Всички си легнали и Фройхен отвел Меку в леглото си. На сутринта той я помолил да остане завинаги при него и тя останала. До това време Меку била преживяла много горчивини. Баща ѝ и брат и били умрели по време на глад. Майка ѝ била още жива, но омъжена за втори път.

От датчани Фройхен трябвало да чуе, че е сключил брак, недостоеен за неговата раса. Той ги нарекъл лицемери и фарисеи. На някои от тях могъл да каже, че официално проповядваната „расова гордост“ не им забранява да се натрапват тайно на ескимоски жени и да ги задирят. Във всеки случай Фройхен нямало защо да се разкайва за постъпката си. Често е заявявал, че никога преди това и никога след това не е срещал човек с такава доброта и великодушие. Само с името не бил съгласен и прекръстил Меку в Наварана.

ЕЖЕДНЕВИЕТО В ТУЛЕ

Расмусен не желае да извлича лична облага от търговската станция. Ескимосите далеч не са удовлетворени със сравнително скромните продукти в натура, които получават в Туле за своята ценна стока. Кожите се продават на европейските пазари и Расмусен се грижи, щото една значителна част от чистата печалба да се изразходва в полза на производителите. Една част те получават по-късно като допълнително заплащане, а друга част се изразходва за благоустрояването на Туле, а там има какво да се благоустроява. Мизерните жилища се заменят с типови къщи, построява се болница, в която лечението и престоят са безплатни. Не се плаща нищо и за лекарства. Освен това се подпомагат близките на пациентите, когато това е необходимо. Задължение на лекаря е да се грижи за станцията, да обхожда района и да бди за здравословното състояние на живеещи далеч ескимоси. Разбира се, че има и щатна медицинска сестра.

Расмусен прави нещо повече: ескимосите се учат да четат и пишат и освен това се учредява „Съвет на ловците“, орган, който има правото да участва в решаването на всички въпроси, засягащи ескимосите.

Но в Туле задачата е не само да се упражнява търговия и да се създаде една централа, откъдето да може да се подобрява животът на тези северни хора. Расмусен иска също така да се запознае колкото се може по-нашироко с живота на ескимосите. Той винаги е ненаситен да слуша легенди и приказки.

Съществуват окалугтуати — стари митове от далечни правремена. Както се установява по-късно, те не са разпространени само в Гренландия, а се носят от уста на уста из цялата обширна земя на ескимосите от Бафинова земя до Аляска; съществуват и окалуатати — местни предания, които разказват за хора, живели във време, за което още можем да си спомним. Може да се каже, че всички митове и легенди се делят на епически, религиозни, хумористични и приспивни. Последните се разказват с равен монотонен глас. Както и при нашите

люлчени песни, целта е да се приспи слушателят колкото е възможно по-бързо.

Техниката на събиране на преданията се състои в това, че Расмусен оставя ескимоса или ескимоската да разказват от начало до край, без да ги прекъсва. След това той кара да му повторят изречение по изречение и записва. Понякога на разказвача този начин се вижда много муден. Той иска бързо да стигне до края, когато разказва втори път, затова прескача или обобщава. Но Расмусен не е съгласен с това и настоява да чуе първоначалния разказ.

Главно три стари жени снабдяват Расмусен с изобилие от материал, който той публикува по-късно в три тома заедно с друг материал. Тези жени се казват Клементина, Барбара и Аполония (неотдавна са били покръстени). Често те — „неговите три вещици“, както ги нарича Фройхен, седят вечер след вечер в стаята му и все си припомнят нови окалугтуати и окалуатати. Расмусен им се отплаща, като ги кани често на вечеря и им подарява празни консервени кутии, стари вестници и други подобни непотребни неща, на които те много държат, опаковат ги в сандъци и си ги занасят в къщи.

Освен това ежедневно трябва да се набавя „насыщният хляб“. Расмусен и Фройхен не искат в никакъв случай да бъдат хранени от ескимосите; това би накърнило тежко престижа им. Но в околността на Туле рядко се намира дивеч. Остава само да се предприемат дълги пътувания, за да се търси плячка. В дните, когато Расмусен и Фройхен отсъствуват, станцията е поверена на Виви, а на нея може да се има доверие.

За Расмусен не представлява жертва да замени грамовете с пушката и да потегли от Туле надолу към залива Мелвил или нагоре към областта Ета. Той е страстен ловец на мечки и винаги изпада в опасни положения. Веднъж той попада на островчето Бианц, което лежи в средата на залива. Извиват се големи снежни бури и го задържат за три седмици върху една стръмна скала. Но той не остава гладен. Една охранена мечка застава пред пушката му. Месото и мазнината, които получава от нея, стават обаче единствената му храна. Месеци наред след това той с неудоволствие яде мечешко месо.

Връщайки се в Туле, Расмусен тръгва от Кап Йорк по един стар, но малко използван път, който минава на места по суша, на места през глетчери. Труден е, но изключително разнообразен. На

сравнително малко разстояние пътникът вижда цялото разнообразие на гренландската природа — от застиналата пустош на глетчерите до зеленината на крайбрежните земи. Незабравима гледка се разкрива пред него, когато се изкачва над последните остатъци от зимния лед. Погледът му среща зелени долини, през които се вие река. Северни гъски проточват врат. В поразяващо количество върху многобройните скали се гушат малките северни чайки с големина на скорец, които се ловят с големи мрежи за птици. Вижда се Манизоркат — „Земята на старите“, един вид високопланински пансион за възрастни ескимоси, които прекарват тук лятото, а през зимата биват връщани в селата им.

Незабравима е срещата със стария своенравен Сокак, когото той познава от дните на експедицията Милиус-Ериксен. Някога Сокак е бил голям ловец на мечки, уважаван и бъдещ възхищение сред племето си. Сега е „излязъл в пенсия“. Той сам се сравнява с каяк, който е бил изкаран на сушата и никога вече няма да се върне в морето. „Кожата се сгърчва, казва той, и накрая остава само един жалък и непотребен скелет.“ По време на една гощавка, приготвена от Расмусен, той изпада в стари спомени и всяко парче печено, изядено от него, извиква в паметта му най-чудни ловджийски случки.

През февруари 1911 г. Расмусен заминава за областта Ета. Това най-северно селище в света, което е традиционната станция за тръгването и пристигането на много арктически експедиции, е разположено върху скалист праг под глетчера Братя Джон на един голям, дълъг фиорд между замръзналото море и едно съвсем малко езеро. Наоколо лежат малките иглу, край които бушуват силни бури. Кога грее слънцето в Ета? Расмусен иска да посети още веднъж областта, на която е стъпил за първи път през 1906 г. — земята Елсмир, в същност този път не се касае за научни изследвания, а за месото на мускусния бик. Няколко месеца по-късно той се връща с богата плячка, поканва всички на гуляй и бива почетен с песни и борби.

Следващата цел е, разбира се, пак магазинът в Туле „най-северният магазин в света“.

ОДАРК — 1911 И 1957 Г.

И Фройхен, който е заминал да ловува на север, прави едно прекрасно запознанство, а именно с ескимоса Одарк. Заедно с Пири той е бил на северния полюс и сега прекарва медения си месец с Меко. Разбира се, никак не му е било лесно да спечели тази жена. Той се запознал с нея, когато тя била жена на заможния, но тираничен и сприхав ловец Увизакавзик, който наред с нея притежавал още една жена, открадната от приятеля на Одарк — Сигдлу. Сигдлу искал да си върне жената, тъй като липсата на жени в областта била голяма. Заедно с Одарк убили Увузакавзик, след което Меко останала при Одарк.

Отначало Одарк е много недоверчив. Неотдавна той чул, че „белите мъже“ не одобряват това, че някои ескимоси убиват противниците си, без много да се церемонят. Но Фройхен съвсем и не мислел да се намесва в такива деликатни въпроси и завързал хубаво приятелство с ескимоса.

Четиридесет години по-късно Фройхен потърсил отново мястото, на което някога заедно с Расмусен дали името Туле, и с дълбоко вълнение видял отново къщата, в която някога се родили неговите деца. Какво ли не бе се случило през този промеждутък от време! Избухнала Втората световна война и Фройхен взел непосредствено участие в нея. Няколко пъти бивал арестуван от немските фашисти. След последното арестуване успял само чрез бягство да се спаси от изпращане в концентрационен лагер. Той минал в нелегалност и избягал в Америка.

Колко променен намира той Туле, където сега се разполагат американците. Било построено голямо пристанище за големите товарни параходи, а за военните параходи бил изграден вълнолом, който се врязвал дълбоко в залива Норт Стар (Северна звезда). В Питофик, от другата страна на залива, американските милитаристични власти били изградили своите жилища и увеселителни локали. Одарк обаче все още живеел в Туле и Фройхен можал да поздрави своя стар приятел. Ясно станало, че побелелият ескимос съвсем не бил доволен от новите условия. „С какво право, питал той, вие датчаните

направихте вашите споразумения с американците? В новия живот, подчертавал той, липсват мирът и достойнството.“ Огорчен бил преди всичко от това, че яденето трябвало да се заплаща с пари. Той имал достатъчно пари. От Дания получавал сравнително висока пенсия. Но му се струвало унижително да си купува храната, вместо да лови тюлени и моржове и да убива мечки, и цял ужас било за него, че дори определеното за животните месо бивало слагано на кантар и премервано. С тъга той говорел на Фройхен за миналото: „Спомняш ли си още, Петерсуак, кога се видяхме за първи път? Аз хранех твоите кучета, давах им повече, отколкото имаха нужда. Как би могъл тогава един инук само да помисли да пресмята месото с което гощава кучетата...!“

ЧЕТИРИ ЕКСПЕДИЦИИ

ТРЪГВАНЕ ОТ ТУЛЕ

Туле — търговската станция и хранилището на старогренландски митове и легенди! Впоследствие това място придобива още едно важно значение. То става изходен пункт за редица експедиции.

Първото пътуване предприемат още по време на първото пребиваване в Туле. Негова най-благородна научна задача е да се картографира каналът, който по предположение на Пири отделя Гренландия от земята Пири. Земята Пири е най-северната област в света, нейната северна част лежи на 600 км по-на север от северната част на Сибир и 1300 км по-на север от Аляска. От края на октомври до началото на март тук цари мрак, през останалото време е постоянно светло. За животните и растенията в същност има на практика само един единствен ден и една единствена нощ през цялата година.

Първите чужденци, които през 1892 г. навлезли малко навътре в страната, били американците Локууд и Брайнард, първият от които загинал по време на това пътуване. Десет години по-късно Пири навлязъл по континенталния лед в областта, наречена по-късно на негово име, и останал с впечатлението, че през страната минава канал. Подробности, разбира се, той не е могъл да установи.

И така Расмусен пожелава да узнае нещо повече и ако е възможно да мине по канала. Друга задача е да се намери Айнар Микелсен. Този датски полярен пътешественик бе тръгнал по следите на „Данмаркската“ катастрофа. Трупът на Брьонлунд и едно оставено от него писмо бяха намерени междувременно на земята Ламберт — един остров край брега на Източна Гренландия, който лежи на юг от остров Антруп на 79° с.ш. По това време труповете на Милиус-Ериксен и Хьог-Хаген и дневниците им не бяха още намерени. На тяхното търсене бе посветена експедицията на Микелсен, но ето че и за него дълго време нищо не бяха чули и вече се тревожеха.

Расмусен смята за целесъобразно да пътува по северното крайбрежие на Гренландия и покрай нос Морис Джесъп (най-северната точка на земното кълбо) до източното крайбрежие. Той вярва, че този маршрут предлага сравнително най-добрата възможност

да се натъкне на Микелсен. Разбира се, на него му е ясно какви са положителните и отрицателните страни на едно такова начинание. Пътят ще води през „пустини“, които са прочути със своите снежни бури, към един бряг, който е ненаселен, хора няма да се срещат тук и ще трябва да се има пред вид, че на големи разстояния дивечът ще бъде много оскъден. Може би пътуването ще коства живота. А плюсовете са много малко. Голяма слава няма да пожъне. Нансен беше прекосил пръв преди 20 години заледената Гренландия. Неговият маршрут бе водил далеч на юг през една сравнително тясна ивица от Уминик към Готхоб. Пири беше пътувал през 1892 г. и след това още веднъж през 1895 г. почти 15° по на север от Нансен през Гренландия и беше намерил северната граница. Микелсен също принадлежеше към изследователите, които бяха минали през континенталните ледове, само че той не беше прекосил Гренландия, а беше избрал своя път по протежение на източното крайбрежие.

Трудностите, които поемат върху себе си участниците в експедицията, няма да са по-малко от тези на техните предшественици, а тяхното дело ще бъде по-малко признато от това на Нансен. Нали те не са първите, които прекосяват вътрешността на Гренландия! Но Расмусен не преценява нещата от тази гледна точка. За него е важно да изпълни двете задачи, които си е поставил. Негови придружители ще бъдат Фройхен и двамата полярни ескимоси Увдлориак и Инукитсок. Увдлориак е на 36 години и е тъст на Фройхен. Той е познавал Милиус-Ериксен и Брьонлунд и е отличен ловец и водач на шейна с кучета. Инукитсок е на 26 години и е придружавал Пири при неговата последна експедиция. Той също умее да извлече от кучетата максимална полза. Каквото и да бъде положението, той винаги е весел и в добро настроение като разпръсква около себе си непоклатим оптимизъм. Да пътува, да пътува беше за него най-голямо удоволствие, чергарството — негова същност. „Майка ми ме роди с неспокоен дух, казал той веднъж на Расмусен, а баща ми ме научи, че животът е пътешествие, в което само некадърните изостават.“ Както по-рано двамата Увдлориак, които някога бяха придружили Расмусен до земята Елсмир, и тези двама ескимоси отказали да вземат възнаграждение за участието си в експедицията. Това, което ги карало да поемат трудностите на пътуването, била амбицията да бъдат първите полярни ескимоси, видели „обратната страна на Земята“, за която толкова

много се разказвало, но на която още никой от техните съотечественици не бил стъпвал.

В началото на април 1912 г. шейните на експедицията се събират пред планината Уманак, откъдето ще потеглят. И не само те: пристигнали са и много ескимоси, които искат да придружат донякъде Расмусен и неговите спътници. „Да живеем от продуктите на Земята“ е и този път максимата на експедицията, но това не означава, че това пътешествие не е подготвено основно и че освен всякакъв вид съоръжения не са взели и големи количества хранителни продукти. Човек не може да разчита на това, че още в самото начало дивеч ще пресече пътя му и че такъв ще се намери по всички места, през които ще се пътува. 130 пфунда^[1] кекс е наместил Расмусен на четирите си шейни, 40 пфунда овес, 20 пфунда кафе, 8 пфунда чай, 12 кутии мляко, 50 пфунда захар, 10 пфунда масло, 5 пфунда мед и 20 пфунда кървавица. Не липсва и тютюн. Освен това необходими са примус, ескимоски лампи, газ. Палатка за четирима, спални чували, пушки, карабини, муниции, тенджери, стомни, котлета, лъжици не бива да липсват. Трябват още и прибори за риболов, харпуни, различни видове инструменти, като рендета свредели, триони, брадви. И накрая трябва да се помисли и за петдесет и трите кучета. Те се хранят на всеки 100 км веднъж, но може да се очаква, че ще им се отвори огромен апетит. За тях са предвидени кожи от моржове със сланина по тях на тегло 3000 пфунда и освен това 800 пфунда чисто месо.

[1] Пфунд — стара немска мярка равна на 409,5 г. — Б.пр. ↑

ПРЕСТОЙ В НЕКЕ

Първата спирка е Неке, която е разположена зад стръмен скалист нос зад един малък тих залив. Името означава „месо“ и не е случайно избрано. Моржове в огромно количество създават тук същински оазис за снабдяване. Заливът е приютит цял склад на живо месо, който отнема на жителите всяка грижа по изхранването. Тъй като те са чули вече, че Расмусен ще мине през тяхното селище, стоели пред своите снежни жилища и очаквали с тържествено мълчание пристигането на експедицията.

По време на престоя си в Неке Расмусен за първи път наблюдава борба между кучета. Това е едно обичайно за Северна Гренландия развлечение, което обаче има възпитателна цел. Във всяка група кучета има размирници, които дори след най-уморителен труд през деня предизвикват себеподобните си, ръмжат срещу тях, докато се сдавят. Борбата има за цел да се излекуват такива тирани. Две от животните се връзват с въже за задната част на тялото, така че да се държат под контрол, и се пускат след това едно срещу друго. Започва диво боричкане. Ще има ухапвания по ушите и муцуната, места, които болят, но на които не може да се причини трайна повреда. Обикновено никой от двата несговорчиви характера не се признава бързо за победен. Все пак след време проличава едно разграничаване на силите. Един от побойниците рано или късно отслабва в борческия си плам, уморява се и пада. Но победителят не бива да се радва на успеха си. Друг побойник се пуска срещу него. Ако шансовете сега биха били еднакви, то на победителя от първия тур би било може би лесно на победи противника си, но неговите сили са отслабнали. Дори ако за този път те все още му стигат, третия път той положително няма да избегне поражението. Който и да е победител в един от двубоите, той трябва все отново да влиза в бой. По този начин и най-върлите побойници опознават каква благодат е миролюбието и предпочитат дълго време след това да не се проявяват като нарушители на спокойствието.

Първо вкусане на уловената риба

По време на престоя в Неке атмосферните условия се развиват съвсем незадоволително. Времето се влошава все повече. Разразяват се силни северни бури и разузнаванията показват, че към брега ледът се е разкъсал и пътищата са станали почти непроходими. Удлориак убеждава Расмусен, че е целесъобразно да се откаже от стария план и да следва маршрута през континенталните ледове. Според него изгледите за успешното откриване на Микелсен не се накърняват с това, ако пътят им към източното крайбрежие мине по̀ на юг. Една шейна заминава за Упернивик, откъдето може да се влезе във връзка с Дания, и тя предава съобщението, че атмосферните условия налагат работното място да се достигне по друг, а не по първоначално намисления път.

ПРЕЗ КОНТИНЕНТАЛНИТЕ ЛЕДНИЦИ

Сбогуване с Неке. Пътят води нагоре към глетчера Клеменс-Маркхъм все още с придружаващите шейни. Изгражда се селище от снежни блокове. Къщите са близко една до друга и са свързани помежду си с покрит пасаж. Могат да се правят взаимни посещения, без човек да се излага на снежна виелица. Оживление цари в иглутата и обикновено повод за това е съдържанието на тенджерите. В средата на април последната спомагателна шейна започва да се готви за връщане у дома. Расмусен и тримата му придружители са оставени сами на себе си и започват пътуването към фиорда Дания.

Пътят е дълъг около 1000 км и е много суров. Винаги е ветровито и постоянно от небето се сипе сняг като брашно. Сняг, сняг навсякъде, докдето стига погледът, навсякъде бяла искряща бляскава площ. Фройхен и двамата ескимоси са ослепени от блясъка на снега и много ще страдат от тази слепота. Клепачите им се подушат. Без помощта на пръстите едвам могат да ги отворят. Сякаш са станали гласпапир, който стърже очната ябълка. Мургавият Расмусен страда сравнително по-малко.

Снежни колиби не могат да се строят, понеже снегът е много мек, затова нощуват в палатка. Фройхен всеки ден определя координатите и когато засича слънцето, снежната слепота става особено болезнена, тогава сякаш му пъхат в очите нажежени железа. Расмусен не може да му помогне при измерванията, той не умее да борава с инструменти, а и по-късно не научава това. Смайващ е все пак неговият инстинкт за пътя и посоката. Но тази му дарба не замества напълно научното измерване.

Товароспособността на шейните е ограничена, а и възможностите на кучетата имат своя граница. Привършат ли се хранителните продукти, преди да достигнат източното крайбрежие заплашва ги гладна смърт. Ето защо е необходимо да се бърза, ежедневно трябва да се изминават до 60–80 км.

Скоро пътниците се запознават с всички ужаси на времето в Гренландия. Вилнеят бури, започват плътни снежни виелици. Трябва

да се направи завет от големи снежни блокове с височината на човек, за да не се разкъса палатката. Започва нощта преди 1 май, която се празнува в Дания като Валпургиева нощ. Расмусен насочва мислите си от настоящето, изпълнено с толкова много лишения и несгоди, към тихите селца около Копенхаген, в които тъкмо сега настъпва пролетта.

След четири дни става толкова студено, че живакът в термометъра замръзва. Носовите и бузите им се разраняват от студа. Едно куче, което не може повече да издържи, понеже втвърдилият се сняг му е разкъсал лапите, трябва да бъде застреляно. Преди теренът да започне бавно да се снишава надолу, те се изкачват до 2000 м. височина. На 8 май след 17 дена път и 25 дена престой достигат непокрита с лед земя, но мъките още не са свършили. Започва да се чувства недостиг на провизии. От това страдат преди всичко кучетата, които отдавна вече са станали раздразнителни и непокорни. Веднъж им се удава да убият заек. Той се търкулва на едно място, което се вижда. Четиридесет хищника се спускат бясно към това място и когато го достигат, за секунди разкъсват и поглъщат жертвата с кожата и козината. Никъде по снега не се вижда ни най-малкото кокалче, нито пък следа от парченце козина. Хората дори не видели кучетата да дъвчат.

На другия ден членовете на експедицията стават свидетели на едно явление, което наблюдават за първи път и което те, при все че познават психиката на кучетата, биха сметнали за невъзможно. Ако някое куче изостане или увисне на ремъка, всички останали се нахвърлят с кръвожадна ярост върху него и искат да го разкъсат. Върху тях се изсипват удари с камшик, но на това те едва обръщат внимание. На ескимоските кучета не е чужд канибализмът и така той представлява особено явление всред кучешкия свят, защото, общо взето, кучетата съвсем не налитат на кучешко месо.

НА „ОБРАТНАТА СТРАНА“ НА ЗЕМЯТА

Най-сетне проблясва океанът. Но да се стигне до него не е лесно. Пътят се спуска сега стръмно надолу към фиорда и слизането е опасно. Все пак идва краят на грижите по снабдяването. Както земята Елсмир, и Северна Гренландия е един от малкото резервати за мускусни бикове. Месо следователно има достатъчно. Кучетата могат вече да утолят глада си, а те предостатъчно са заслужили това. За съжаление изобилието от месо не може да се използва пълноценно, тъй като превозването му е възможно само в ограничени количества.

Най-важно откритие във фиорда са два стари кръга на ескимоски палатки: наредени в кръг камъни, с които платнищата на палатките се закрепвали за земята. В течение на вековете ескимосите са предприемали големи пътешествия, това Расмусен знае. Ако едно поколение е постигнало една цел, то следващото не се задоволявало с нея и тръгвало по-нататък дотогава, докато се натъкне на племена, които били по-силни, или докато стигне „края на света“ — морето. Никое парче земя не им се е струвало достатъчно усамотено и запустяло, никой климат — прекалено суров. И все пак никога досега следи от селища на хора не са били намирани на места, които лежат толкова на север, както в Данмарк фиорд. И така участниците в експедицията не са на „нова земя“, на която още човешки крак не е стъпвал (с изключение на участниците в съвременните експедиции), както би трябвало да се допусне, а са стъпили в следите на стари ескимоски пътища.

Започва търсенето на Микелсен. Близко до устието на фиорда блестят два забити в земята плъзгача от шейна: маркировка за склад, вероятно за летен лагер на Милиус-Ериксен. За учудване е, че не се намира нищо писано. Дали и Микелсен не е видял тези знаци? От него обаче не се откриват никакви следи нито тук, нито другаде някъде. Но, както по-късно се оказва, тревогата за него била неоправдана. През това време, докато Расмусен го търсел, той вече бил пристигнал в Копенхаген. С една яхта той достигнал Данмарк фиорд, слязъл там на сушата и тръгнал след това на север. Когато с много трудности се

върнал отново на брега, намерил кораба притиснат от леда и повдигнат на брега. Екипажът го бил напуснал, тъй като не е искал да чака повече Микелсен. Все пак Микелсен имал сега храна и квартира. На мястото, където се издигали плъзгачите от шейна той намерил един дневник от Милиус-Ериксен, но противно на обичая, приет между изследователите на Арктика не оставил потвърждение за това.

Една от най-важните програмни точки на Първата тулска експедиция е да се търси каналът Пири. Пътуването продължило през земята Пири. Хищни чайки се вият с крясък над главите, рояци „Mugs“ — комари, хвърчат навсякъде, спускат се като африкански скакалци към земята и мъчат не само хората, които все пак могат да ги отпъдят, а тормозят и кучетата, като накацват по ъглите на очите им и причиняват тежки възпаления. Между купчини пясък и върби джуджета се виждат малките дупки на норвежките плъхове. Тези гризачи принадлежат към семейството на мишките и са обзети от неудържимо желание за странствуване въпреки всички опасности, които ги дебнат отвсякъде. В определено време те излизат в огромни количества и поемат странен курс, който понякога ги завежда в пропасти или дори в морето.

Но къде в същност е каналът? Пътешествениците достигат едно място, където някога е стоял Пири и откъдето е видял два реда планини. Той знаел, че там долу има фиорд, и тъй като един ден преди това, на четвърти юли, бил открил в източна посока един залив, който нарекъл Заливът на независимостта в чест на деня на независимостта, който се празнувал в същия ден в Америка, стигнал до извода, че падината в терена свидетелствува за канал, свързващ фиорда и залива. Но проучванията на Расмусен показват, че Пири се е заблуждавал. Каналът, чието съществуване той впрочем само предполагал, но не могъл безспорно да потвърди, не се намерил, той не съществувал.

За Расмусен и Фройхен това място е нещо като „свята“ земя. Тук някога е стоял този велик човек. Още е запазена наблюдателницата, която той построил със собствените си ръце, и в нея се намира документ, в който Пири съобщава, че идвайки от залива Мак Кормик заедно със спътника си Ейвинд Аструп и осем кучета, е достигнал тази точка, като е минал по континенталния лед. Съобщението носи дата 5 юли 1882 г., а указанията за мястото са: 81°37'4'' с.ш. И едно шише уиски крие наблюдателницата. Расмусен го отпушва. В него вече няма

течност, но дори сега, след двадесет години, ароматът на уиски не е излетял.

С по-малко респект от Расмусен и Фройхен се отнасят към дадената обстановка двамата ескимоси. Те са развеселени от това, че един такъв огромен авторитет, какъвто за тях е Пири, е могъл да каже нещо невярно, и се гордеят с това, че са свидетели при разсейването на неговата заблуда.

Обратният път се превръща в надбягване със смъртта и когато гладът става все по-ужасен, остава само да се прибегне към „ултима рация“ на всички ескимоси, на които свършва храната, а именно да заколят една част от кучетата.

След един усилен преход експедицията се завръща в Туле.

ОТЗВУКЪТ ОТ ПЪРВАТА ТУЛСКА ЕКСПЕДИЦИЯ

Въпреки миналите постижения на Нансен и Пири и това, че не си бил правил каквито и да било илюзии относно отзвука, който щяло да предизвика неговото начинание, все пак Расмусен вярвал, че заедно с Фройхен и двамата ескимоси е извършил нещо значително. За първи път, откакто се пише човешката история, той е пропътувал на шейна с кучета от Запада до заледения източен бряг на Гренландия и донася важни сведения за географията на земята Пири. Фройхен е имал на разположение само примитивни инструменти, истинска карта не е могъл да представи, но скиците, които е направил, сигурно щели да имат много голямо значение за по-късните експедиции в тази област. На Расмусен се струва уместно в Копенхаген да узнаят за него и другарите му. С Фройхен той тръгва за Холстенборг, откъдето, както той знае, в средата на август тръгва параход за Копенхаген. Първата нощ прекарват в една пещера между Туле и Кап Йорк. Пътят им води по-нататък през Кап Седон, Тасиусниак, най-далеч на север разположената пощенска станция Упернивик, Прьовен, където почиват при изключително гостоприемния датски ловец Йонас, Свартенхук, Якобсхавн — родния град на Расмусен, Егидисминде, мястото с единствения хотел в Гренландия, към Холстенсборг, откъдето продължават с „Ханс Егеде“ за Дания.

Трогателни се показват репортажите на вестниците и списанията след пристигането на Расмусен и Фройхен в Копенхаген. Те посрещат двамата изследователи с извадени моливи и светкащи камери и ги разпитват, както подобава. Но държавните органи не показват голям интерес, няма покани и банкети. Когато през тези дни Расмусен и Фройхен се разхождат по площада пред общината в Копенхаген — мястото, където някои други арктически експедиции са били тържествено чествувани след завръщането им в родината, те започват с горчивина да говорят за това колко малко биват признати техните собствени успехи. И когато Расмусен прави усилия да му се заплати поне една част от значителните разходи, и то като посочва, че експедицията до голяма степен е разширила научните познания, той

първоначално не намира никакво съчувствие. Впоследствие Карлсбергската фондация му отпуска скромната сума от 3500 крони.

Резултатите от експедицията имали още едно особено значение. Спорът за това, кой в същност е достигнал северния полюс. Кук или Пири, по онова време още не бил заглъхнал. Сега Расмусен бил установил, че в края на Фиорда на независимостта не тече канал, както това погрешно предполагал Пири. Не следва ли от това, че не може да се отнасяме с пълно доверие към него? Не трябва ли сега да се поставят под съмнение и сведенията му за откриването на северния полюс. Нападат го остро най-вече в американския сенат и адмиралтейството нарежда да се изземат картите на Северна Гренландия, тъй като уж съдържали неверни данни.

Но Пири не е бил измамник. Той само се е бил заблудил, а е имало достатъчно причини, които извинявали грешката му. Впрочем още дълго време остава неизяснено какво в същност е видял той и кое му е дало повод да направи своите предположения.

ПО НЕПОЗНАТИ ФИОРДИ

Не продължава дълго престоят на Расмусен в Копенхаген. Само половин година по-късно той е пак в Туле, за да подготви втора експедиция. Нейна най-важна задача ще бъде да се изследва северното крайбрежие на Гренландия. Отначало пътуването се забавя, но през това време Расмусен бележи друг вид успех. Близко до Туле той намира прочутия метеорит на Савик, който тежи четири тона и половина. Още Пири го беше търсил, но без успех. Ескимосите не са могли да му помогнат, тъй като не били запазили никакъв спомен за него. Метеоритът лежал на върха на едно плато високо триста метра, и било много трудно да се пренесе. По-късно Расмусен го пренесъл в Копенхаген и го подарил на минералогичния музей при Университета.

Колибите от сняг са най-добра закрила срещу снежни бури и сурови студове

През 1914 г. избухва Първата световна война. Дори в неутралните страни скоро започва недостиг на много стоки. Става невъзможно да се проведе планираната експедиция. Събитията по бойните полета Расмусен чувства като нещо отвратително. Смелост

и храброст за него са прекрасни човешки качества, но той е на мнение, че те трябва да служат на прогреса и науката, а не на унищожението. През октомври 1914 г. в писмо до Фройхен той изказва опасение, че тази ужасна война ще продължи още цели три месеца. За Коледа обаче войниците все още не са у дома си, а и през 1915 и 1916 г. продължават да лежат един срещу друг в окопите.

През зимата на 1916 г. Расмусен замисля да замине за Америка, за да изнася там доклади за своите преживявания в Гренландия. Пътуването трябва да започне от Англия. Но едно друго преживяване го кара да промени намеренията си. На гара Виктория в Лондон войната му разкрива по-отблизо лицето си. Той вижда група войници в изпокъсани, мръсни униформи. Те идват, както той узнава, направо от ада на Фландрия. Гледката му прави дълбоко впечатление. Мъже, починали от машината за унищожение, ще трябва след кратък отдых отново да поемат пътя към разораната от гранати Франция. Има ли той право в тези ужасни времена да изнася доклади в затоплените зали из градовете на един далечен континент? Расмусен също иска да се бори, но, разбира се, не с оръжие в ръка, а срещу природата. „Моето място, казва той, сега е в Гренландия. Аз не желая сега да говоря, а да действувам, както другите.“ Планът, който замисля, има за цел да се изследват и да се снимат на карта непознатите места и фиорди по северното крайбрежие на Гренландия и да се изясни географският облик на тази ѝ част. Той се отказва от пътуването до Америка, връща се в Копенхаген и се прехвърля в Готхоб. Оттам пътува с моторница и с каяк и по-късно с шейна, теглена от кучета, до Упернивик, като продължава през залива Мелвил до Туле. Придружават го четиримата ескимоси Аяко, Насайдсортлуарсук, Инуктисок, Хендрих Олсен и европейецът Лауге Кох.

От ескимосите най-интересна личност е Хендрих Олсен, наречен така след покръстването му. Израснал без родители, той прекарал целия си живот по море и взел участие в Датската експедиция на Милиус-Ериксен. Известно време е работил в търговската база в Туле, за която се грижел всеотдайно.

Лауге Кох по това време е студент по археология. Той е изпълнен с енергия, въодушевление и желание за работа. Расмусен го довежда със себе си от Копенхаген. По-късно той става известен изследовател.

В Туле се обажда и друг кандидат за експедицията: шведът д-р Торид Вулф. Негово поле за действие е бил досега заливът Мелвил. Той се намирал на борда на един кораб, който спрял в Туле на път за Ета, откъдето трябвало да вземе участниците в Крокерландската експедиция, прекарали там вече няколко зими. Вулф бил възхитен, че ще може да се присъедини към Расмусен. Той бил родом от Гьотеборг. В Лунд следвал ботаника и бил посетил вече много места. Бил е и в Лапландия. На Шпицберген като член на една шведско-руска експедиция правил ботанически наблюдения. По-късно обходил Предна Индия и през 1912 г. бил в Китай, за да набави сбирки за музея на приложните изкуства в Гьотеборг.

ГРОБИЩЕ В АРКТИКА

В началото на април експедицията тръгва от Туле. На следващия ден достигат Надсилвик, едно селище от три каменни къщи, три дни след това — Ета. Расмусен разполага своя лагер върху леда срещу главната квартира на Крокерландската експедиция. Всеки ден „празнуват“ и уреждат „балове“. Музика им доставя един грамофон, който свири арии из опери от цял свят и от който прозвучават гласовете на Карузо и Пати.

Пътуването този път е особено мъчително. Често се налага да минават по ледени блокове, а тъй като приближава пролетта, те често пъти се разпукват. Шейни и кучета пропадат и много време и труд са необходими, за да ги изтеглят обратно горе.

Значителни са научните резултати. Заливът Мелвил е нанесен на картата, редица останки се изравят от леда — неоспорими доказателства, че на това място някога са живели хора. Расмусен допуска, че това са били ескимоси, които са се преселили от Америка в Северна Гренландия.

От залива пътешествениците тръгват с шест шейни и седемдесет и две кучета към Северния Ледовит океан. Един прекрасен слънчев пролетен ден, на 1 май, стигат до едно място в земята Хал, за което членовете на експедицията много били слушали: гроба на изследователя на северния полюс Франсис Хал, който по време на едно презимуване починал тук на $81^{\circ}31'$ с.ш. Той лежи погребан тук в една равна низина, простряла се като килим пред високи планини. Гробът е отбелязан с плоча, която напомня за Хал. Тя била поставена в 1875 г. от една експедиция, която следвала пътя на Хал. Недалеч се намират други два гроба, в които почиват членове на друга експедиция. Едно малко гробище в бялата безкрайна самота, може би най-северното в света. Понятно е, че то настройва за размисъл. Нали и Расмусен и хората му се стремят към същите цели, които останаха недостижими за тези мъртви, и в края на краищата нали и те трябва да устоят на същите опасности, които предшествениците им не можаха да преодолеят?

Расмусен разполага с американски карти и още с доклади от членове на по-раншни експедиции, според които областта зад северните фиорди е незалежена и благословена с богат дивеч. Но тези сведения не отговарят на истината. Накъдето и да тръгнат изследователите, все по ледена пустиня вървят, в която никъде не се среща очакваният мускусен бик, а не могат да открият и никакви тюлени, които в тази област не излизат на твърдия лед, а живеят във водата между сушата и леда. Изстрелите стигат до тях. Но улучи ли ги куршум, те потъват във водата. Могат да се ловят от време на време зайци и птици, но месото едва стига да утоли глада на хората. А какво остава тогава за кучетата! Няма как, трябва да убият половината от тях. Към трудностите при набавянето на храна се прибавят и мизерните пътища. Често водата, която не може да се оттече, се задържа със седмици над леда и хората от експедицията газят до колене в нея. Научната работа обаче продължава.

ДВЕ ТРАГЕДИИ В ЛЕДА

По-трудно от отиването се оказва връщането от фиорда Делонг, най-северната станция на пътешествието, което взема две жертви. Първият е Хендрих Олсен. След като членовете на експедицията пристигнали във фиорда Терард Осторн, най-хубавия от всички фиорди в Северна Гренландия, Олсен тръгнал с един ескимос на лов за зайци. В уговореното време двамата се разделили; всеки ловувал на различно място. Когато вечерта Олсен не се явил на уреченото място, не сметнали това за обезпокояващо. Но когато той не се явил и на следващото утро, станали неспокойни. Четири дни търсили след това във всички посоки. От Олсен нямало и следа. Той бил изчезнал, така и останало.

Какво е могло да се случи? Да се е заблудил било невъзможно. Островът бил много малък. Расмусен сметнал за най-вероятно, че е паднал, когато преследвал зайците, и е бил улучен от куршума на изгърмялата пушка. И понеже животните се криели преди всичко между теснини и сипеи, обяснимо било, че не го намерили в тази силно насечена местност. Накрая трябвало да изоставят всяка надежда. Търсенето било преустановено. В потиснато настроение експедицията продължила пътя на юг.

Втората жертва е Вулф. Вулф се оказал във физическо и морално отношение неоспоримо най-слабият член на групата. Той имал дълбоко отвращение към кучешко месо, не скривал ни най-малко, че му е омразно да прегазва студени глетчери и потоци и въобще развалял цялото удоволствие от пътешествието. Преди всичко обаче неговото отношение към ескимосите не било много сърдечно. Съвсем в противовес на другите и на първо място на Расмусен той не чувствувал ескимосите като равноценни другари, а виждал в тях „туземци“, които трябвало да се подчиняват на „белия човек“. В Туле той веднъж дори си забравил дотам, че ударил един ескимос с камшик по лицето. Тогава Расмусен категорично застанал против Вулф и заявил по принцип, че няма различия в ранга между европейците и ескимосите. „Ескимосите, казал той, са членове на експедицията със същите права и задължения,

както и научните работници-европейци. Те не стоят по-долу от последните и никой няма право да ги пренебрегва, както и никой освен ръководителя на експедицията няма право да се разпорежда с тях.“

Сега, по време на връщането, Вулф представлява тежест за експедицията. Трудностите са големи за всички и все пак, когато експедицията стига до Кап Агасиц, всички го окуражават, защото виждат вече спасението. Ета лежи едва на 200 километра. Но Вулф унива все повече, изостава от другите и им предлага да не спират заради него. И когато те не се съгласяват с това и го подканват да положи малко повече усилия, за да не изостава, той ги упреква че искат да го оставят да умре сам.

Расмусен взема решение. Сам той и ескимосът Аяко се отделят от колоната и се устремяват с усилен ход към Ета, за да организират помощ. Трудностите, с които двамата се натоварват, излизат далеч извън границите на това, което обикновено един арктически изследовател има да изтърпи.

За два дни изминават двеста километра, уловът им през това време е само един единствен зайк. Аяко е изключително издръжлив, Расмусен е имал основание да избере тъкмо него за извънредната мисия. Нечовешките усилия обаче не оставят незасегнат и него. „Дори и да се наложи да се подпираме един друг, когато започне изтощението, му казва Расмусен, ние няма да отстъпим, няма да се откажем, докато все още можем да пълзим.“ Не е трудно човек да окуражи Аяко и те продължават да вървят покрай пусти отвесни скали, през камъни, през реки.

Друго е положението при останалите назад. Едва след заминаването на Расмусен Кох и двамата ескимоси имат истински трудности с Вулф. Месото не достига, все пак от време на време убиват някой зайк и тогава за Вулф отделят най-хубавите парчета. И все пак шведът не престава да предявява особени претенции към яденето дори отвъд осемдесетия паралел, т.е. в места, за които арктическите изследователи казват, че там човек дори с царете говори на ти. Че той изпитва непреодолимо отвращение към кучешкото месо, това другарите му все още можели да разберат, но да се изказва и против заешкото месо и да се задоволява само с карибу, т.е. с месото на северния елен, им се струва повече от своенравно.

Накрая се стига дотам, че на огромния глетчер зад Ета никой вече не може да накара Вулф да събере сили и да продължи с групата. Той отдавна вече е започнал да се превръща в опасност за останалите членове на експедицията и все говори за това, че желае да настъпи краят. Приготвят му постеля от трева и пирен, окуражават го и му обещаваат помощ в най-скоро време.

Преди Кох да продължи с двамата ескимоси, Вулф написва прощално писмо. Едното е отправено до Расмусен и в него се казва, че той пожелава сбогом със свършено спокойствие на душата, благодари на всички за доброто приятелство и се надява, че ще могат да спасят резултатите.

Междувременно Расмусен е пристигнал в Ета. Колкото и да е отдалечено от света това селище, името му тук е познато и човекът, който носи това име, е високо ценен. Местните ескимоси веднага се отзовават на желанието на Расмусен да организират помощна експедиция. Още на 30 август те потеглят с три шейни, натоварени с кафе, чай, захар и сухар. Спират на Айсбергското езеро и изпращат оттам патрули, които скоро срещат Кох и ескимосите при Кап Скот. Започва търсенето на Вулф. Не го намират на мястото, където са го оставили. Вероятно той се е опитал след време да се присъедини към другарите си.

И една по-голяма експедиция, която тръгва месец и половина по-късно от Ета, няма успех. Трупът на Вулф никога не бил открит.

Резултатите от Втората тулска експедиция били най-разнообразни. Направени са измервания и ботанически наблюдения. Установено е, че ескимосите не са могли да се заселят в Гренландия откъм северния бряг. Най-значително било едно геоложко откритие. Кох могъл да докаже, че познатото от Норвегия и Шпицберген каледонско верижно нагъване на планините се среща и в Северна Гренландия.

КЪМ ПРОТОКА ГРАНТ И АНГМАГСАЛИК

Само година по-късно Расмусен подготвя нова експедиция. Амундсен, който през 1911 г. достигна пръв южния полюс, потеглил през 1918 г. на път към нови открития, но изчезнал безследно през 1919 г. Изследователят предвиждал трудности и пожелал, в случай че настъпят такива, да се уреди склад при Кап Колумбия на северното крайбрежие на земята Грант. Норвежкото правителство се отзовало на желанието му и се обърнало към Расмусен като към един от най-добрите познавачи на Арктика с молбата да поеме работата и да започне необходимата подготовка. През март 1919 г. от Туле тръгва една експедиция от 16 шейни, екипирана от Расмусен, и се отправя на път, дълъг 1000 километра. Самият Расмусен не участва в пътуването. По-късно се установило, че корабът на Амундсен бил скован от ледовете в малък залив на полуостров Чукотка, където презимувал. Едва корабът се освободил, и той отново бил скован. Едва през май 1920 г. пристигнала телеграма от Съветския съюз — първата вест за живота на Амундсен.

Четвъртото пътуване завежда Расмусен в южната част на Източна Гренландия, онази част на страната която векове наред остана по-малко изследвана, отколкото западната. По протежение на брега през полярния път огромни количества плаващ лед се свличат на юг. Само на някои места и само в определено време корабите могат да пробият бялата стена. За първи път през 1726 г. Европа узнала, че в Източна Гренландия живеят хора, и то благодарение на три каяка, които били изхвърлени на исландския бряг. Познати били теченията в Северния Атлантически океан. Каяците, които по-късно били предадени на Камарата на изкуствата в Копенхаген, могли да произхождат само от областта на днешния проток Скоресби.

Сто години по-късно двамата мъже, на чието име е наречен протокът — бащата и синът Скоресби, минали с обикновен китоловен кораб покрай източния бряг, направили снимки и установили, че тогавашните карти са непълни. Четири пъти спирани на сушата. Намерили неочаквано изобилна растителност и освен северния елен —

огромно количество насекоми и пеперуди, дори и пчели. Освен това срещали и следи от хора, но не видели такива.

Няколко години по-късно датският изследовател на Гренландия Граах се натъкнал за първи път на гренландци от Източна Гренландия. Той бил изпратен от датския крал да търси останки от стария нормански Ейстрибигт, за който се предполагало, че е бил разположен на източния бряг.

Граах търсил напразно. Районът се намирал, както по-късно било доказано, на западния бряг, също както и Вестрибигд. Но Граах отбелязал един успех, като попаднал на хора. Отначало бил много недоверчив. Той допускал канибализъм при туземците, но скоро преценката му се изменила из основи. След като веднъж опознал източногренландците, те му се стрували по-издигнати във всяко отношение от западногренландците. Те били едри и силни, жените били добре сложени и с приятни черти на лицето. И за моралните им качества той намирал само похвални думи. Те били добродушни, безобидни, честни, добродетелни.

Около четиридесет години след Граах датските морски офицери Холм и Гарде извършили магнитни наблюдения в Източна Гренландия, картографирали големи участъци от брега и работили в областта на биологията и археологията.

КУЛТУРЕН ЖИВОТ В АНГМАГСАЛИК

Цел на пътуването за Расмусен е Ангмагсалик — важното селище по източното крайбрежие. Името е във връзка с ангмасатите (angmassat мн.ч. от angmassaq) малките рибки, които се намират в големи количества във фиорда и които през зимата имат голямо значение за жителите. Противно на европейците източногренландците назовават с това име не селището (което те наричат Тасиусак), а обширната област, която се простира край фиорда. Селището е разположено на едно място край брега, през което минава силно пресечен планински пояс. Подобно на Алпите се издигат покритите с лед върхове към небето. Къщите са построени на платото върху един висок около 100 метра хълм, чиято влажна земя е обрасла с трева. По бреговете на една рекичка, която се излива от планинското езеро в долината, растат жълти глухарчета.

Този път пътуването на Расмусен има преди всичко литературна цел. Той прави това, което често вече е правил, събира всякакъв вид легенди и песни. Той идва почти в последния момент, защото малко хора вече помнят старите мотиви, които картинно разказват за една загиваща култура. Все пак той намира някои разказвачи от старото поколение. Техният разказ е така художествен, че понякога биват канени в селища, разположени далеч от Ангмагсалик. Те предават митове и легенди, които при народ, непознаващ писмения език, някога са се предавали от уста на уста, но те слагат върху тях личен отпечатък. Разбира се, Расмусен не оставя без внимание и другите културни прояви, както и обществения живот и с особен интерес прави съпоставки със Западна Гренландия.

И на изток са познати надпяванията, но те се провеждат не изключително с думи, както при полярните ескимоси. Противниците застават непосредствено един срещу друг. Който е наред да пее, не само подиграва своя противник, той го и ругае, духа му в лицето; блъска го с чело и му нанася по този начин удар, който понякога го кара да политне назад. Нападнатият в това време не се отбранява, това е правило на борбата. Той се прави доколкото е възможно на

равнодушен, като че ли ударите и тласъците съвсем не го засягат. Особено впечатление прави на слушателите когато битият предоставя своята глава на противника си и се смее в момента, когато изтърпява болки.

Расмусен видял веднъж как един от противниците бил ударен така зле, че лицето му силно се подуло. Той обаче си давал вид, че въобще нищо му няма.

По-силно, отколкото на запад тук е вярването в духове. Вярват в духове на планините, на морето, във великани и вампири и те всички са силни. За щастие прадедите са открили как се противостои на тези сили: с амулети и заклинания; за щастие има и магьосници, които са нещо повече от хора: божества, явяващи се в човешки образ. За ореола, с който са оградени, допринася и това, че при тях все още се упражняват трикове, които са в упадък по западното крайбрежие, те умеят да правят фокуси и да говорят със стомаха. На едно събиране на шаманите, в което участвувал и Расмусен, се чували едновременно много гласове и се чувствувало присъствието на невидими хорове. Това повишавало напрежението. Явни фокуснически трикове, с които си служат заклинателите, но все пак не бива в никакъв случай заради това да ги смятаме за измамници. Техните фокусничества са на нивото на един оратор, който е честен в думите си, но не се отказва от изкусни реторични похвати.

Понякога ангакутите са заети дни наред да поставят „диагнози“. Те търсят да открият причината на някоя болест. Расмусен чул веднъж един особено старателен магьосник да казва явно с тон на пълно задоволство, че неговите дълги размишления най-сетне дали резултат. Той бил открил защо едно дете, при което бил повикан, имало треска. „Панталоните на малкия от лисича кожа били обути преди известно време на едно куче, това било своенравна шега, която разсърдила духовете.“

Извънредно голям е броят на добрите и лошите предзнаменования, свързани с поведението на хората и животните. Съществуват например четири поличби във връзка с гарваните. Ако грачат, предвещават гости, прехвъркнат ли над някоя къща, носят й щастие. Трябва да се очаква северна буря, когато е разрушено гнездо, обърнато на север, и южна, когато гнездото е обърнато на юг.

Освен всичко това Расмусен се занимава и с езикови проучвания. Интересуват го преди всичко наименованията на растения, животни, ветрове, на месеците; при това той разкрива, че се употребяват два начина за деление на годината. По-съвършеният разделя годината на десет периода, Атаусиайа (нещо като първият) отговаря на нашия януари, артайа (вторият) — на нашия февруари, пингайуайа (третият) — на нашия март, сисамайа (четвъртият) — на нашия април, татимайа (петият) — на нашия май, артайа (пак вторият, но този път отнасящ се до втората половина на годината) — на нашия юни, мангулеркак (времето, когато започва да става по-меко) — на нашия юли, тапгупек (блаженото време) — на нашия август, укиассак (зимата в настъпление) обхваща септември, октомври и ноември, и накрая увдлокинек (най-късият ден) е нашият декември.

ОТВЪД ПРОТОКА ДЕЙВИС

ЕДНА МЕЧТА ЩЕ БЪДЕ ОСЪЩЕСТВЕНА

През един топъл юлски ден на 1920 г. в катедралното училище на стария исторически град Виборг, в който някога са били избирани датските крале, археологът Теркел Матиассен провежда изпит. Думата е за зъбите на хищните животни и той иска от студентите да разкажат по-подробно за тях. Изведнъж вратата се отваря, един мъж влиза в стаята на изпита и поисква да говори незабавно с Матиассен. Не е прието така внезапно да се прекъсва изпит, но той чувства, че трябва да отстъпи пред това желание, тъй като очевидно тук не се касае до нещо второстепенно. Той приканва бурния посетител да го последва в друга стая. Там узнава, че пред него стои Кнуд Расмусен, и поканата, която този му отправя, гласи: „Придружете ме в следващата ми експедиция в Америка.“ За Матиассен всичко, което е правил и мислил досега, става изведнъж дребно и незначително. Веднага е взето решение. „Ще участвувам в тази експедиция.“ Една врата се разтваря пред него и му предлага големия обширен свят.

Още от своето детство Расмусен живее с идеята да опознае всички ескимоски народи на Земята и да ги изследва. Още през 1919 г. това някога само смело желание бе узряло в действителен план. Той искал да обходи Арктическа Америка до Беринговия проток и бе публикувал намеренията си в датското „Географско списание“.

Всички досегашни тулски експедиции, четири на брой, се разпростирали само върху Гренландия. Този остров бил достатъчно важен и тук ескимоското население живеело свързано, по брой било по-голямо от кое и да е друго ескимоско население в света. Но тази област в продължение вече на триста години е била изследвана и описвана от датчани и от членове на други нации. Ако човек искал основно да проучи всички въпроси, отнасящи се до ескимосите, до тяхната култура, история, странствуванията им, не можел да се задоволи с изучаването само на гренландските ескимоси, трябвало да прекоси Дейвисовия проток и да потърси американските им родственици. Тези задачи си поставил сега Расмусен и посещението му в училището на Виборг било едно от първите практически

приготовления, които той предприемал за своето най-голямо пътешествие. Мечтата на неговия живот е на път да се осъществи.

ЕКИПАЖЪТ

Една година след първата среща на Расмусен с Матиассен експедицията, която ще носи официалното название Датска етнографска експедиция за Арктическа Северна Америка — 1921/1924 г., и чието съкратено име гласи Пета тулска експедиция, е готова за път. Изходният пункт е Копенхаген. На малката моторна шхуна „Зьокунген“ — морски цар, командувана от капитан Педер Педерсен, се намират освен Расмусен и Матиассен още Кай Биркет Смит — етнограф и географ, Хелге Бангщет — научен асистент, и Петер Фройхен.

Биркет Смит посетил Гренландия за първи път като деветнадесетгодишен. По-късно станал известен като изтъкнат датски етнолог и минавал за най-добър познавач на ескимосите и на културата им. Той станал директор на етнологическия отдел на Националния музей в Копенхаген.

Впоследствие Бангщет се оказал особено приятен спътник. Никога не се показвал отегчен, от всичко се интересувал. Впрочем той пишел стихове. Въпреки че имал талант, приятелите му го подигравали заради тази му склонност, но все пак високо ценели това, че той никому не четял своите стихове без покана.

Расмусен, разбира се, не може да се задоволи само с „бели хора“, които разбират от тази или онази наука. За екипажа са му необходими освен тях и ловци и водачи на кучета, а истински подходящи мъже той не може да намери измежду западногренландците, които са неподвижни и обикновено не излизат през целия си живот извън своя ловен участък: той разчита на полярните ескимоси, които не познават заседналия живот и не бива да го познават. Те трябва да ловят тюлени, защото имат нужда от месо и кожи, да търсят моржове, чиито бивници доставят ножове за одиране на животни, да ходят в планините, за да преследват там птици и лисици. Пътищата им се кръстосват от север към юг и от юг към север. Полярните ескимоси са странстващ народ, на който условията за живот налагат винаги да бъдат готови за ново пътуване. От деца те са закалени и всеки ден понасят несгоди, за да си

набавят храна. Едва когато умре, полярният ескимос остава на едно място. Той е ненадминат придружител в дълги пътешествия и за да спечели няколко такива неспокойни мъже за своето начинание, Расмусен не се побоява от голямото отклонение до Туле. Освен това тук той може да натовари и някои съоръжения.

Ханс Нилсен, ръководителят на станцията в Туле, не е седял със скръстени ръце през зимата, събирал е кожи и тюленови ремъци, а може и да назове ескимоси, които биха пътували с Расмусен и които са готови да прекарат няколко години в Канада и Аляска. Към експедицията се присъединяват Иггиангуак — „малкото гърло“, и жена му Амарулунгуак — „малката жена човек“, Аркиок и жена му Арнангуак — „боцманът“, Нассайтордлуарсок с жена си и Кувигарссуак Митек, едно още съвсем младо момче.

От Туле тръгват на юг. В Упернивик голяма мъка сполетява Фройхен. В дългото пътешествие трябвало да участва и неговата любима жена — ескимоската Наварана, и да помага на мъжете да водят домакинството. Но тя се разболява от инфлуенца и умира.

Фройхен я погребва. Голямо огорчение му причинява поведението на свещеника в Упернивик. Тъй като Наварана е била „езичница“, той не е склонен да бие камбаната за умрялата и да ѝ отреди място в местното гробище. От камбаната Фройхен се отказва, но за погребението се налага. Впрочем случаят с „езичеството“ на Наварана бил по-особен. Когато след Първата тулска експедиция Фройхен заминал за Копенхаген, тя останала в Тасиурсак и започнала да изучава християнството, за да се покръсти по-късно. Свещеникът обаче разтълкувал по свой начин християнския закон за любовта към ближния и Наварана трябвало с един ритник да му даде да разбере, че се е заблудил. Към християнството тя се отнасяла оттогава с известно съмнение.

Две деца оставя Наварана без майка: Мекусак и Пипалук, които трябвало да бъдат настанени при родителите на Фройхен в Дания.

Млади ескимоси

В Готхавн към участниците в експедицията се присъединява учителят по вероучение Олсен. Той не се чувства особено добре в професията си. Темпераментът му не се схожда с теснотата на училищната стая и църквата. Той е отличен ловец, обича природата и възможността да замине за Канада, да изучава тамошните ескимоси отговаря на неговите склонности. Той е определен да записва легендите, които ще му бъдат разказани, и да служи като преводач на всички членове на експедицията, които не говорят гренландски.

НА ДАТСКИЯ ОСТРОВ

7 септември 1921 г. е определен за тръгване от Гренландия. Пътят води през протока Дейвис навътре в Хъдсъновия проток, който е изпълнен с плаващ лед и в който ледените блокове са прилепнали така плътно един до друг, че дори от мачтата не се вижда открита вода. Най-после корабът тръгва на север покрай остров Саутхемптън.

Хвърлят котва пред една приветлива долина с открит бряг към морето. Малък остров се открива пред участниците в експедицията. Че на него не живеят хора, проличава от поведението на животните. Един заек се показва толкова „храбър“, че почти се оставя да го хванат с ръце, един елен също не проявява страх. На юг, запад и север на височина от 50 до 150 м. се издигат насечени гнайсови скали. Изкачват се на най-високия връх и оглеждат страната. На север погледът спира към заледения канал Фокс и устието на фиорда Лион. Отвъд него се вижда голям плосък остров. Това може да бъде само полуостров Мелвил, избран преди сто години като място за презимуване от Едуард Пери, британски мореплавател, придружил Джон Рос в първото му голямо пътешествие и извършил сам успешни изследователски пътешествия в Арктика. Оттогава в същност никой европейец не е посещавал отново това място.

Как се нарича островът, на който стъпили членовете на експедицията и чието разположение било определено по-късно с 60°54' с.д.? Картите не са достатъчно пълни и не дават отговор. И така Расмусен му дава име. Нарича го Датски остров и той остава изходен пункт за всички мероприятия, разузнавания и екскурзии, които една или друга група от експедицията, определена от Расмусен, извършва в близките или по-далечните околности дотогава, докато Расмусен тръгва на голямото си пътешествие по севернозападния морски път, който го отвежда най-далеч на запад до Източния нос, там, където свършва Азия на Беринговия проток. Построяват малка къща и я наричат „духало“ поради ветровитото — както по-късно разбират — място, на което е издигната.

В скоро време Датският остров е изследван. Не намират на него нищо забележително. По плаващия лед на един малък проток преминават в съседна земя, на острова Ванситарт. Хора и тук не срещат, но откриват все пак следи от тях: рухнали постройки и бариери за елени, една система от каменни наблюдателници и скривалища за ловци; освен това мечки са оставили по почвата отпечатьци от лапите си.

Но каква полза от рухнали постройки и отпечатьци от мечешки лапи! Расмусен иска да се запознае с хора, да говори с тях, да живее с тях. Къде да ги намери? В края на ноември тръгват от „духалото“ на ново пътешествие, на „ситуационно пътешествие“, както го нарича Расмусен, като има пред вид с това название, че ще минават през нова, непозната земя, за която не знаят какви изненади им готви и какъв е теренът, който трябва да овладеят. Минават по трудно проходим лед през канала Хурд — малкия проток, който разделя остров Ванситарт от американския континент, и влизат в един полуостров.

В областта на залива Хавиланд настъпва моментът, в който участниците в екскурзията: Расмусен, Фройхен и „боцманът“, срещат хора — акилинермиути. Расмусен бил слушал за тях още като юноша. „Хората от другата страна на голямото море“ живеят в гренландските легенди. И ето ги сега живи пред него, и то по-живописни, отколкото си ги е представял. Мъжете носят дрехи от еленови кожи, жените — кожени калпаци и широки поли. Разменят първите думи и най-чудно е, че още в първия миг Расмусен може да се разбира с тези ескимоси. Те говорят само малко по-различно този гренландски език, на който Расмусен е говорил някога в Якобсхавн и който разбират и в Туле, и в Ета.

„Вие сте наши хора от Бафинова земя?“ питат ескимосите.

„Не, ние идваме от Гренландия, а някои от нас са от Дания. А вие откъде сте?“

„Ние сме на път за нашите есенни селища зад фиорда Лион.“

„Има ли и други селища в тази област?“

Расмусен узнава, че има. На един ден път оттук в прохода Фури и Хекла живеят инглулиндмиути, а в залива Репулсе — айвилингмиути, по на север — нестилингмиути.

Ескимоски жени носят хляб, който днес и в Гренландия се цени като храна

При слънчево време кожите се окачват да съхнат

Расмусен винаги е познавал ескимосите като отзивчиви, дружелюбни хора и този път е така. Те построяват за членовете на експедицията снежни колиби. За специалистите в тази област, особено за ескимосите от Туле, е много чудно каква съвършена техника прилагат тук. Съвсем ново е за тях, че непрекъснато трупат отделни пластове сняг върху растящите стени. Те имат за цел да уплътнят дупките. За краткото време от три четвърти час изникват три колиби. Удивително е освен това, че ескимосите не се хранят само с месо, а разполагат и с чай и брашно. Получават ги, както казват те, от един бял човек, който живеел в залива Репулсе. Расмусен е изключително заинтересуван от една такава връзка, която може да завърже тук с неескимос, и то най-вече, защото вижда възможност да изпрати поща за Европа.

ОРИГИНАЛЪТ ОТ ХЪДСЪНОВИЯ ЗАЛИВ

Расмусен побързал да стигне мястото, където „белият човек“ би трябвало да е разположил квартирата си. Тя се намирала на края на един малък залив. Той видял тъмна неприветлива сграда, заобиколена от цяла колония снежни къщи. Става дума за най-отдалечения филиал на „Хъдсън-Бай Къмпани“. На тази търговска организация с точното наименование „Company of Merchant Abventures, Trading int dson Bas’y“ през 1670 г. били дадени привилегии от Ричард II и тя скоро започнала да упражнява суверенните си права в една област, чиито граници не били съвсем точно очертани.

Разбира се, членовете на организацията не държали на това да подпомогнат ескимосите, а искали само да извлекат от тях възможните най-големи облаги. Така те ги накарали да изоставят лова на елени и моржове, които им носели месо, кожи и мас, и да се посветят предимно на лова на лисици. Добитите кожи не играели никаква роля в практическия живот на ескимосите, но те представлявали интерес за белите и имали търговска стойност. Понякога заплащането ставало в натура с чай, тестени произведения, консерви (смес от картофи, моркови и овче месо). Понякога обаче предлагали и пари. Белите издавали дървени пънчета, които приемали обратно срещу заплащане по 50 цента парчето. Първоначалните измами не могли, разбира се, да продължат безкрайно. Ескимосите постепенно се научили да преценяват повече или по-малко добре действителните стойности и повишили исканията си. Постепенно положението им се подобрило с това, че все повече търговци, които надушвали бързите възможности за забогатяване, се насочвали от бреговете и реките към ескимосите, конкурирали се взаимно. Ескимосите започнали да провеждат явни търгове и някои преуспели дотам, че си набавили моторни лодки, пишещи машини, акордеони.

Представителят на компанията, с когото се запознава Расмусен, е капитан Кливлънд. Първоначално той бил ловец на китове. Успехите в лова му дали възможност да си купи яхта. С нея претърпял обаче корабокрушение и бил изхвърлен на това място, което никога вече не

напуснал. Отначало работил за един търговец на кожи и бил негов постоянен представител. Фирмата преминала по-късно в ръцете на „Хъдсън-Бай Къмпани“, а заедно с нея и Кливлънд.

През зимата Кливлънд събира кожи, които му носят ескимосите, през лятото ги сваля в Честърфилд — „главния град на Хъдсъновия залив“. Пари в брой нито се предлагат, нито се търсят. „Разменна единица“ е лисичата кожа. При една търговска сделка, на която присъствувал Расмусен, ескимосът донесъл петнадесет лисичи и осем вълчи кожи и получил за тях пушка, муниции, тютюн, готварски съдове, игли за шев, чай, брашно, Цените са твърди. Нито една от страните не се пазари.

Ескимосите от по-далечните места, например от полуостров Мелвил и от земята Кокбърн, гледат във всеки случай на агентурата на Кливлънд като на една придобивка на цивилизацията и улеснение в техния живот. Някога те трябвало да слизат сами в Честърфилд, за да разменят кожите, а сега трябва да изминават само пътя до залива Репулсе.

Кливлънд — едър мъж с гръмлив глас, е оригинал, какъвто трудно се намира. Надлъж и нашир, а това значи в една област, голяма колкото Дания — той е единственият бял и думата му е закон.

Някогашният ловец на китове е неуморим и крайно забавен разказвач. Особено сърдечни са връзките и той не крие това, които поддържа с много ескимоски жени. Оплаква се все пак, че не било лесно да се отърве човек от тях щом веднъж се е забъркал. Често пъти връзките не оставали без последствия и тогава мъжете на тези жени се явявали при Кливлънд, но не за да му търсят сметка, а за да искат издръжка за децата. На Кливлънд не се харесвали такива искания и му дошла умната идея да използва Расмусен за своите цели. „Ако ви трябва мъже за вашата експедиция, казва той намигайки, аз мога да ви посоча някои и добре ще бъде, ако можете да ги задържите по-дълго при вас.“

Разбира се, Кливлънд е на мнение, че Расмусен се е натоварил с ненужни мъки, като пътува в сняг и лед и изминава хиляди километри, за да узнае нещо за ескимосите. За какво да изразходва толкова сили, когато може да има всичко много по-лесно! Каквото и да иска да узнае Расмусен, той може да го чуе от неговата, на Кливлънд, уста. И

Кливлърнд разказва по най-забавен начин за живота на ескимосите, за техните ловни навици, за нравите и обичаите им.

Расмусен е ревностен слушател. Някои неща, за които разказва Кливлърнд, му се виждат все пак не съвсем убедителни. Така той се съмнява в историята за мечката, която уж била се научила да тегли шейна, и в тази за човешкия череп в развалините на една стара къща, който уж имал кътници, големи колкото зъби на кон. По-късно Расмусен узнава от един ухилен ескимос, че Кливлърнд бил познат надлъж и нашир като фантазьор и че през целия си живот никога не е излизал на север от фиорда Лион.

Още при първата среща Расмусен помислил, че Кливлърнд не може да знае с кого има работа, и му представил писмо на компанията Хъдсън-Бай в Лондон, което легитимирало експедицията. Обаче Кливлърнд отхвърлил такъв бюрократизъм. „Не са необходими писма, за да узная, кой сте вие, отговорил той с кавалерски тон. Погледът ми, който никога не се лъже, ви легитимира по-добре от което и да е парче хартия. Моят нюх ми подсказва, че сте тези, за които се представяте.“

Расмусен и хората му могат да бъдат само поласкани от такива думи. По-късно, разбира се, откриват, че великодушният отказ на Кливлърнд да погледне писмото може да се обясни и с друго освен с предпочитанието му към интуитивната преценка. Той не е знаел да чете.

СЕМЕЙНИЯТ ЖИВОТ НА ЕСКИМОСИТЕ

Две срещи има Расмусен в първите месеци на престоя си на Датския остров, които му правят особено впечатление и му позволяват да вникне в живота и съдбата на ескимосите.

Първата става по време на връщането му от Кливлънд. Посред едно езеро той среща някаква стара ескимоска, която напругала сили да пробие дупка в дебелия лед. Тя искала да провере въдицата през нея и да лови пъстърва. Жената се оказала много разговорчива и разказала целия си живот. Какво ли не била преживяла Ангутианут, първият ѝ мъж, умрял от глад; Квивапик, вторият ѝ мъж, заклинател на духове, бил убит с нож за сняг. Разказала много преживелици, една от друга по-чудни. Най-ужасната история преживяла веднъж на път от Игдлулик покрай протока Фури и Хекла за фиорда Пондс. В дълбокия сняг намерила една ридаеща жена. Облеклото ѝ било извънредно мизерно. От глад била изяла ръкавите и долната част на дрехата си. Преди това обаче тя била изяла мъжа си и двете си деца.

„И какво стана с нея?“ попитал Расмусен.

„Днес тя живее в Игдлулик и е омъжена за богатия ловец Игтусаруса. Той има наистина и друга жена, но тази му е любимката.“

Втората среща, която се запечатала в ума му, Расмусен имал малко по-късно, когато заедно с Айдерфогел и двама други ескимоси потеглил на път през фиорда Лион за едно място, наречено Нос Елизабет. То минавало за място, където уж лесно се ловели китове. Пътуването било много трудно, понеже температурата се понижала до –50 градуса. По пътя Расмусен срещнал един ескимос, който с почтителни жестове го поканил да го последва в жилището му. Расмусен приел поканата и скоро установил колко особен е домът на ескимоса, на заклинателя на духове Ауа. Цял комплекс от купести снежни колиби, свързани една с друга от цяла система ходове и разклонени лабиринти, представлявало селището. Който искал да стигне от една колиба до друга, нямало нужда да излиза на открито. Входът към този комплекс минавал през открито кръгло преддверие с четири метра диаметър, което представлявало изрязана в снега

площадка. След него идвали три помещения, в които съхранявали месо, кожени хамути и кожи, а от тях пък се минавало в жилищните помещения, на брой пет, в които живеело по едно семейство.

Шестнадесет души живеели в лагера: все роднини на Ауа. За първи път Расмусен добива непосредствени впечатления за живота на едно голямо ескимоско семейство и е поразен от патриархалните отношения, което господствуват там. Ауа е господарят на дома и никой не оспорва авторитета му. Все пак не може и дума да става, че той злоупотребява с властта си. В комплекса е много весело и съвместният живот е изключително сърдечен.

Расмусен винаги с любопитство разучава възгледите на ескимосите за живота и смъртта и за смисъла на съществуването. Това, което чува, е или наивно, или преплетено с най-силно суеверие. И какво ли друго може да се очаква! Но винаги е очарователно да надничаш в душите на хора, които стоят така далеч от съвременната култура и цивилизация и са непоковарени деца на природата.

Разбира се, Ауа вярва в задгробния живот.

„И къде живеят душите?“

„Или на небето — в «земята на деня», или под морето — в «земята на тесния хребет».“

„И от какво се определя едното или другото?“

„В земята на деня отиват само онези, които са се удавили в морето или са загинали чрез убийство. Там е извънредно весело. Постоянно се шегуват и пеят. Храната доставят голям брой елени. В страната на тесния хребет пък отиват всички, които са умрели в дома си от болест.“

Ауа може да разкаже още всевъзможни подробности за живота на това или онова място. С интерес го слуша Расмусен и доверчиво са впили поглед в устните му членовете на семейството. Не всеки ден, а само на такива тържествени случаи, какъвто представлява присъствието на белия човек, говори за тези неща и открива част от тайните, които само той, заклинателят на духове, може да разкрие.

По-късно впрочем Ауа приема християнската вяра. Той отпратил, както сам казва, своите „помощници духове“, тъй като не можел повече да ги използва. За Расмусен покръстването на ескимоса имало това значение, че той получил нов обширен материал върху духовната култура на ескимосите, понеже Ауа обяснил, че няма защо повече да

си налага ограничения и може да разбули все още пазените досега тайни.

НА ПЪТ КЪМ ГОЛИТЕ ДОЛИНИ

Из ескимоските селища на Хъдсъновия залив се говори, че на Датския остров живеят „бели мъже“. Любопитството е голямо. Идват много посетители и мъжете в „духалото“ печелят нови приятели. Но тази къщичка е само нещо като временен лагер. Няма намерение да пускат корени тук.

Наближава пролетта на 1922 г. Издават се директиви за отделните членове на експедицията. Самият Расмусен, Бангцет и двама ескимоси възнамеряват да тръгнат на дълго пътешествие на юг.

Пътят води през гладкия сбит лед на залива Репулсе и през един широк нос покрай Бийч Пойнт. Пътуват през страна, която е равнинна и не показва характерни особености. Никъде не може да се види планина, разстилат се само езера и широки равнини, отрупани с камънаци. Все по-трудно става придвижването с шейна. И когато вече не се виждат дори и тесни преспи от сняг, тогава разстилат еленови кожи върху камъните, за да създадат възможност на шейните да се плъзгат.

Пътуването е към Берти Харбър северно от фиорда Вагер и тъй като неговото устие никога не замръзва, те продължават доста на запад от него по леда. При един залив, който ескимосите наричат Итерлак, се разкрива изненадваща гледка. Расмусен намира останки от стари каменни постройки: каменни стени от развалини на къщи, рухнали стени, складове за храна, ями за месо. Той е убеден, че тези стени са отпреди хиляда години и че постройките са били издигнати от онези ескимоси, преселили се някога в Гренландия.

Малко по-на юг Расмусен попада на цял град от развалини, прочутия Инутссивик. Отдалеч са били докарвани огромните камъни. Ескимосите казали, че хората, които по-рано живеели тук, се намирали във вечна вражда с родовете край залива Репулсе и накрая селището им било разрушено.

Пътуването продължава. Най-забележителното преживяване през следващите дни: от една снежна хралупа до гората изскача негърка. Как е попаднала тази тъмнокожа жена в това селище на Арктика?

Обяснението не е толкова сложно. Момичето е дъщеря на ескимоска, а баща му бил негър — готвач на борда на един китоловен кораб. Той попаднал в тази област и презимувал тук. Майката на тъмнокожото момиче все още изразява учудване от неговите навици на живот. На лов никога не ходел, но знаел да сготви чудесно месото, което му донасяли.

Готови за тръгване на риболов

Най-сетне експедицията пристига в „селището на белите“, в Честърфилд. Камбаната на малката дървена черквичка със стройната, стърчаща високо над останалите сгради кула тъкмо зове богомолците. Тук канадската конна полиция има няколко бараки. Тук работи и една католическа мисия начело с пер Туркуетил. Тук, разбира се, и „Хъдсън-Бай Къмпани“ е създава свой клон.

Не се задържат дълго в Честърфилд. Продължават към малък остров на езерото Бакер, където „Хъдсън-Бай Къмпани“ също е основала търговска база — най-значителната и където Биркет Смит вече очаква Расмусен. Същинската им цел е центърът на Barren Grounds, на „голите долини“, които в по-голямата си част са покрити с камъни, езера и блатата и се простират от 60° с.ш. до Ледовития океан. Брези-джуджета и върби растат само на някои по-благоприятни места; останалата флора се състои от лишеи, мъх и гъби. „Grounds“ принадлежат към най-отдалечените области на земното кълбо, а Расмусен се интересува именно от такива райони, понеже се надява да намери тук ескимоси в техния първобитен начин на живот. Тези, които среща, принадлежат към различни племена, но тъй като в техния

живот северният елен играе доминираща роля, той ги обобщава под
названието „еленови“ ескимоси.

В ПРАРОДИНАТА НА ЕСКИМОСИТЕ

По бреговете на голямото езеро Хикологиуаг Расмусен се запознава с живота на един чисто континентален народ. Той живее съвсем откъснат от морето и по-бедно от другите ескимоски племена. Расмусен проявява особен интерес към културата на „еленовите“ ескимоси. Той я изучава задълбочено и стига накрая до заключението, че тя е остатък от една праескимоска култура, от която се е развил духовният живот на ескимосите по цял свят.

Най-старата култура била по негово мнение свързана с езерата и реките във вътрешността на страната, ловували елени, нямали обаче никаква връзка с морето. Нищо не говорело, че те били запознати с лова на морски животни. Тези ескимоси били от един корен с индианците. Една част от общите прадеди предпочели гората, другите се преселили в голата тундра. Различните условия на околната среда създали различни култури. Една група от праескимосите, именно онези, които населявали широкия пояс на тундрата западно от Хъдсъновия залив, останали във вътрешността на страната. Тяхната култура се запазила тук. Други групи се изселили по бреговете на полярните морета. Защо? Може би, защото са преследвали стада елени, може би защото са бягали от индианците. През един по-ранен период те стигнали в областта между Залива на корелацията и магнитния северен полюс, а по-късно продължили до Беринговия проток.

На следващата година по време на едно пътуване покрай бреговете на Северна Америка това му становище се затвърдило още повече благодарение на много доказателства. Находки от особен вид, а именно развалини от зимни къщи, го довели до предположението, че през един трети период е станало преселване на изток, към Гренландия, защото архитектурните форми били непознати във вече посетените области, но добре познати в Гренландия. Ако запитвал ескимосите от Канада и Аляска откъде произхождат тези зимни къщи, те го насочвали към „тунитите“, народ, който някога населявал тези места, но не съществувал вече.

Би могло, разбира се, да се допусне, че ескимосите от вътрешността са потомци на ескимосите от крайбрежието, но са загубили всякакъв спомен за онези далечни времена. Расмусен обаче приема, че в такъв случай би трябвало да са се запазили някои елементи на материалната култура, които да напомнят за този период на живот край морето. Харпунът за лов на моржове и напълнените с въздух пикочни мехури на моржовете, които пречели на въжето на харпуна да потъне, биха положително изчезнали във всички случаи, защото във вътрешността на страната нямало възможност за тяхната употреба. Но имало е и съоръжения, които били еднакво полезни и за вътрешността на страната, и за крайбрежието. Например мрежата и секирата с напречно острие.

Защо е трябвало да се откажат от тези неща, ако преселването е станало от крайбрежието към вътрешността? Расмусен заключава, че те именно не са били никога познати.

Като най-явно доказателство на своята теза, че ескимосите от вътрешността са последните остатъци от праескимосите, той смята липсата тук на лампа с тюленова мас. Наистина еленовите ескимоси не могат да упражняват лов на тюлени, но те биха могли по всяко време да си набавят сланина от крайбрежните жители. И все пак те се отказват от това, като прекарват зимата при температури -50° , дори и по-ниски, в неприветливи снежни колиби, в които никога не се пали.

Основно препитание на еленовите ескимоси са съомгата и елените. Готвят на пирен от тундрата. През лятото живеят в кълбовидни палатки, облицовани с еленови кожи. Мнението на Расмусен във всички случаи е, че люлката на ескимосите от цял свят трябва да се търси в областта около Хъдсъновия залив и че оттам те са се разпръснали на запад до Аляска и на изток до Гренландия. И Расмусен не е без подкрепа в своята теория. Още през 1905 г. датският географ и етнолог Стенсби в една своя антрополого-географска студия застъпил схващането, че ескимоската култура води своето начало от областта около Хъдсъновия залив.

Думата „люлка“ има, разбира се, само условно значение, тя не включва най-ранните времена. Ескимосите не са се зародили на Хъдсъновия залив. Техните най-стари прадеди също като тези на индианците се преселили някога от Югоизточна Азия през Беринговия проток на двата американски континента. Може би е правилно

предположението, че ескимосите са дошли последни. Доказателство за това е езикът им, който за разлика от този на индианците (с изключение единствено на езика на алеутите) е единен: вероятно не е имал достатъчно време да се раздели на наречия. Теориите на Расмусен за прародината на ескимосите останали досега непоклатими и днес още те са признати във всичките им съществени положения.

ЕЛЕНОВИ ЩРЪКЛИЦИ ЗА ДЕСЕРТ

Един особен вид затруднение срещат Расмусен и членовете на експедицията му при общуване с еленовите ескимоси. Храната на ескимосите, както тук няколко пъти вече бе изтъкнато, не е съвсем по вкуса на европейците и точно тяхната гостоприемност често поставя чужденеца в мъчителни конфликти. Нерядко са изправени пред алтернативата да откажат ястията и с тава да нанесат смъртна обида на домакина или да подтиснат отвращението си.

Расмусен отдавна е сключил мир с „менютата“, които обикновено му се поднасят при ескимосите в Гренландия. Но в страната на еленовите ескимоси той е поставен пред нови обстоятелства. Тук веднъж поканват членовете на експедицията на празнична трапеза. Предястието е силен бульон, сварен в огромна тенджерата. Приготвявали го от изостанали оглозгани кокали и от кожата на елен, по която тук-там имало полепнали остатъци от изпражнения.

Против главното ястие в същност няма какво да се възрази: то се състои от еленово месо. И все пак начинът, по който се обслужват най-вече младите, действа като всичко друго, но не и като възбуждащ апетита. Те не употребяват ножове, късат с пръсти месото от кокалите и докато гълтат, лакомо мляскайки, вече се оглеждат за ново парче. За десерт се сервират тлъсти, сурови личинки от еленови щръклици, които намирали по кожата на току-що убитите животни. Когато човек ги захапе, чува се леко хрускане.

Ескимосите, общо взето, трудно могат да си представят, че техният вкус се различава от този на белия човек. В този случай обаче у домакина, изглежда, се зародили съмнения дали Расмусен ще яде това ястие с истински апетит. Той му разрешил да се откаже от този десерт, но го направил, поучавайки го доброжелателно, че яйцата са се развили от жизнените сокове на елените. Явно той искал с това да покаже, че не е съвсем логично да желаеш месо от елен, а да пренебрегваш личинките на щръклиците, които в същност представляват само преобразена форма на това месо.

СБЛЪСКВАНЕ С „КОННАТА“

При еленовите ескимоси Расмусен се запознава със забележителни хора и научава най-различни случки. Някои от тях хвърлят светлина върху отношенията, които господствуват в тази област.

Имало един ловец на име Уангуак, чиято зла орис била самотата, в която живеел. Той нямал родители, нито братя и сестри. Нищо чудно, че се почувствувал привлечен от младата и хубава жена на един ескимос от същия лагер и възбудил у него ревност. Получил покана да напусне областта, в противен случай щял да бъде убит. Но самотникът изпреварил заплахата. Той застрелял съпруга. Според законите на племето той не бил извършил престъпление. Никой не го държал отговорен за деянието му. Все пак един човек, който е убил друг човек, е неприятен. Ескимосите от лагера отбягвали общуването с него.

Но в страната на еленовите ескимоси имало и други закони освен тези на племето: тези на канадската конна полиция. След време пребиваващото в Честърфилд поделение узнало за убийството. Общо взето, там малко се грижели за разприте, които ескимосите имали помежду си. Оставяли ги да се оправят сами и сами да решават кое е право и кое не. И откъде ли биха могли да знаят какво мисли „белият мъж“ по даден въпрос. Той никога не им бил казвал това.

„Конната“ обикновено не се намесвала в споровете и разприте, които ескимосите имали помежду си. Тя въобще проявявала разбиране към особеностите на ескимоския живот и великодушно признавала техните собствени закони. Но убийството си е убийство и от едно такова углавно престъпление „белият човек“ се интересувал. Уангуак бил арестуван и откаран в Уинипег. Той не отричал, но според формалното право можел да бъде осъден само ако могат да се намерят свидетели. Тъй като били пропуснали да намерят такива, върнали го обратно в Честърфилд, разбира се, като арестант на полицията. Той, изглежда, не се боял от смъртта, но се страхувал от унижаващите белезници, с които го заплашили в случай на бягство, него, сина на безкрайните снежни поля. Един ден, когато бушувала силна снежна

буря, той изчезнал. Не му било трудно да избяга, понеже Честърфилд нямал истински затвор и той бил настанен в пасторската къща. Търсили го без резултат. По-късно бил намерен в една снежна колиба, загинал от студ и глад.

Сблъскване на два свята, всеки от които има свой собствен начин на живот...

КАКВО ПРЕЖИВЯ СЕВЕРНОТО ОТДЕЛЕНИЕ...

Докато Расмусен прекарвал при еленовите ескимоси, Матиассен и Фройхен не останали без работа в „духалото“. В края на февруари 1922 г. те отпътували в посока към протока Фури и Хекла (наречен на името на двата кораба, с които през 1822 и 1823 г. Пири посетил тази област) и си поставили за цел да снемат на карта областта по северозападното крайбрежие на Адмиралтейския залив, а по възможност и Бафинова земя.

Пътят им ги отвел най-напред към Иглулик, най-голямото селище на стотици километри наоколо. То се състояло от шестдесет до седемдесет снежни къщи и минавало за едно от най-добрите места за лов на моржове. Нощем, така разправяли, тук не могло да се спи, защото силно се чувало пръхтенето на тези животни. Фройхен и Матиассен бяха слушали на юг много за Иглулик и сега не бяха разочаровани от това живописно село от снежни къщи, което още отдалече изглеждало много оживено с шейните, лодките, съоръженията за лов, лежащи открито върху големи поставки от снежни блокове, с кучетата, които обикаляха наоколо, децата, които играеха, множество следи от шейни, които се очертаваха навсякъде.

Експедицията оставила складове с храна в Иглулик и на много други места и се разделила след това. Матиассен продължил с двама ескимоси към Адмиралтейския залив, чиято южна част била още съвсем непозната. Фройхен пък с ескимоса Краталик стигнал през остров Ормонд до земята Кокбърн. При това той минал през два непознати острова, които нарекъл остров Кронпринц Фредерик и остров Кнуд. Продължил пътя на север и открил нов фиорд. Връщането било много трудно, защото оставените складове били опустошени от мечки, вълци и рисове. Фройхен предвиждал такива грабежи и за всеки случай складира храна и върху покривите на снежните къщи. Но той не съобразил, че и на тези високи места тя не е запазена от посегателства именно от чайките.

Няколко дни след пристигането на Фройхен в Иглулик там пристигнал Матиассен и вече могли да поемат обратно пътя към

„духалото“.

По-късно Матиассен ходил още веднъж към залива Репулсе и разкопал там, при селището Наупан, двадесет развалини на къщи, освен това ходил на остров Саутхемптън, където някога са живели садлерниутските ескимоси. Сега те били измрели. Само един единствен ескимос, който носел името Аугутимарик, живеел още там.

Упернивик

На брега на остров Саутхемптън, между другото казано, Матиассен узнал, че жителите на Иглулик от няколко седмици отново се били върнали към вярата на дедите си. В същност те станали християни само защото техните заклинания и амулети не могли нищо да помогнат срещу кучешката епидемия, която върлувала при тях. Но въпреки че си били изрязали кръстове от тенекия и ги вързали на шията на животните, епидемията не затихнала. А това било достатъчно основание да се постави под съмнение истинността на християнското учение и да се върнат отново към езичеството. Някои по-хитри сметнали за най-правилно да не лекуват само с амулети, а да използват допълнително и тенекиените кръстове.

ПО МОРСКИЯ ПЪТ ОКОЛО СЕВЕРНА АМЕРИКА

СБОГУВАНЕ С „ДУХАЛОТО“

След второто презимуване в „духалото“ през пролетта на 1923 г. настъпил денят, в който не без тъга трябвало да се каже сбогом на лагера, където прекарали две години.

Днес и утре „духалото“ ще остане да съществува, но все по-малко хора ще водят тук свое домакинство и само след няколко месеца колибата ще опустее напълно. Членовете на експедицията, така гласи решението, ще се разделят, всеки ще поеме отделна задача, която ще го отдалечи от другарите му.

Матиассен ще замине за Бафинова земя и ще продължи там своите археологични изследвания. Биркет Смит ще се върне заедно с преводача Олсен в областта на еленовите ескимоси и ще разгърне своите етнографски и географски изследвания в областта на индианците чипева, които са съседи на еленовите ескимоси и живеят около селището Чърчил. Фройхен и Бангщет пък трябвало на първо време да останат на Датския остров. Задачата им щяла да бъде да подредят сбирките, да ги превозят най-напред при Кливлънд в залива Репулсе, а по-късно в Дания и да ги предадат там на Националния музей в Копенхаген.

Фройхен обаче вършел всичко с половин сърце. Постигнала го била зла участ. При една неотдавнашна екскурзия към полуостров Мелвил той се заблудил при минус петдесет и четири градуса студ, отклонил се от другарите си и при нос Уилсон попаднал в голяма снежна буря. За да се защити от ветровете, изкопал дупка в една снежна преспа, пъхнал се вътре и използвал шейната като покрив. Когато му станало много студено, той се опитал да излезе от своя затвор, но понеже отворът бил наваян със сняг, минали единадесет часа, докато излезе навън, и скоро след това установил, че два пръста и една част от петата на левия му крак са измръзнали. Сега той не можел да ходи и куцал.

Няколко месеца по-късно трябвало да се ампутира стъпалото, а три години след това и кракът.

Расмусен ще напусне пръв „духалото“ и ще изпълни целта на своя живот: ще пропътува целия арктически бряг на Америка и ще издири всички групи ескимоси, които се намират там. Отначало ще го придружава Хелге Бангшет, но само до първата спирка, до залива Пели. Оттам този ще продължи за остров Ванситарт, а по-късно в Честърфилд ще следи за изпращането на багажа на експедицията. Ще се върне у дома през Чърчил и Уинипег.

Расмусен ще замине от залива Пели за Беринговия проток. В това дълго пътешествие ще го придружават двамата ескимоси Кувигарсуак Митек, наречен „Северната патица“, и Амарулунгуак, наречена „Малкият човек-жена“. „Северната патица“ произхожда от Туле и е на двадесет и две години. Расмусен се е запознал с него по време на експедицията Милиус-Ериксен и през 1904 г. живял в къщата на родителите му.

„Малкият човек-жена“ е братовчедка на „Северната патица“ и е на двадесет и осем години. На пет години останала сираче. Според обичаите на племето още тогава тя била осъдена на смърт, тъй като нямала баща и нейното изхранване не било осигурено. Въжето лежало вече около врата ѝ, когато малкият ѝ брат, сега вече покойник, спасил живота ѝ с настойчивите си молби.

Мъжът ѝ трябвало да участва в експедицията, но починал от белодробно заболяване. Сега тя с цялото си сърце се отдала на пътешествието и задачата ѝ ще бъде да приготвява храна на мъжете и да поддържа в ред дрехите им.

Няколко дена преди отпътуването Расмусен има възможност още веднъж да се полюбува на „духалото“. Когато светлината на деня отдавна е угаснала, той се връща от една разходка по леда в морето. Блестяща снежна шир се разстила пред него, завършваща в дъното с два черни стърчащи хълма. От прозорците на къщата излиза бледа светлина и осветява кучетата, които лежат изопнати в снега и спят. Наоколо безгранично спокойствие, тишина и красота... „Духало“ — родина, вече две години далеч от цивилизацията, място за покой на неспокойните.

Малкото е добре приютено в кожената качулка на майка си

*Срещу боновете ескимосите получават в датските търговски бази
хранителни продукти и потребителни стоки*

На 21 март се разменят сърдечни ръкостискания, Расмусен се сбогува за дълго време. Може би ще минат месеци или дори повече от година, когато той ще има възможност от някое място в Аляска да изпрати телеграма за Америка или Европа. Какво ще донесе бъдещето? Сигурно е, че идните месеци ще бъдат трудни и богати на преживявания.

ДАЛЕЧ ОТ ПЪТИЩАТА

След някои и други преживелици членовете на експедицията пътуват по крайбрежието на залива Комитет и след това прекосяват полуостров Симсън на път за залива Пели. В един фиорд се натъкват на лагер от снежни къщи на арвилигюармиутите. Те наброяват петдесет и четири мъже, жени и деца, които живеят в три села. Бели хора идват рядко при тях, тяхната област лежи далеч от пътищата и сечивата и оръжията не им се доставят или продават, а те си ги произвеждат с примитивни средства. Огън получават, като правят искри с кремък или пирит и ги оставят да паднат върху мъх, който е изсушен и лесно се запалва. Лампи и съдове правят от мек камък, който намират южно от залива. Както във всички полярни страни, и тук понасят тежко липсата на дървен материал. В залива Ботиа винаги има огромни количества плаващ лед, който затваря пътя на свличащия се дървен материал към залива Пели. Следователно трябва да се справят без дървен материал и като негов заместител служат рогове и кости. Те умеят да приготвяват един вид кожа, като я потапят във вода и ѝ дават формата на подложка за шейна, напълват след това кожата с месо от риба или дивеч и оставят всичко това да замръзне. Когато през пролетта мекото време размрази „шейната“, тогава с кожата хранят кучетата, а пълнежа изяждат хората.

И все пак ескимосите не са съвсем без модерни сечива. Те принадлежат обаче на една друга култура; както Расмусен установява, те са от времето на експедицията на Джон Рос. За него още веднъж е особено събитие да срещне хора, чиито родители са познавали Рос.

Каяците са в изправност и тюленовата кожа е надута, за да не позволява на плячката да потъне

За Расмусен е съвсем естествено през време на най-голямата си експедиция да изследва духовните прояви на ескимосите, преди всичко песните и епоса им. Тази ескимоска литература не била съвсем непозната на европейците и американците. Още през осемнадесети век мисионерите писали за поезията на ескимосите от областите, през които пътували. Хердер включил в своите „Гласове на народите в песни“ и две погребални песни от Гренландия. По-късно предимно американски етнологзи събирали песни от групи на централните ескимоси. Все пак сбирката на Расмусен става най-интересна и най-богата. Тя е разделена на песни за настроение, ловджийски песни, които разказват за радостите и разочарованията в ловджийския живот, подигравателни песни, които дават възможност да се разберат основанията, поради които ескимосите мъже и преди всичко ескимоските взаимно се хулят и унижават при надпяванията. Естествено в тези песни значителна роля играе упрекът за разпуснат живот.

Ескимосите познават и трудовите песни. Една от тях разказва например, че еленовите ескимоси от тундрата на голите долини, където маслената лампа е непозната събират върбови клонки за огън.

*„Аз съм само една малка жена,
която се труди с любов,
която с любов и радост*

иска да мъкне и да се труди.
И с радостно старание,
за да служи полезно
аз късам върбовите котенца,
които ми напомнят за брадата
на големия вълк.
Аз обичам да ходя далеч,
далеч от тук,
подметките ми стават на дупки,
докато накъсам върба,
върбови клонки с котенца,
които ми напомнят за брадата
на големия вълк,
за брадата на големия вълк.“

НА ЛОВ ЗА АМУЛЕТИ

От залива Пели Расмусен продължава в северна посока към полуостров Ботиа и областта на магнитния северен полюс. От племето, което живее там, доколкото въобще ескимосите могат да имат свое място за живеене, Расмусен иска да получи преди всичко амулети за своите изследователски цели и за етнологическите си сбирки; защото той е чувал в залива Пели, че там вярата в амулети е особено силно изразена.

Трудно е да се намери път за тези места. Земята, през която той минава със своите двама ескимоси, е печална и еднообразна, а ледът в морето и равната земя не могат да се различат. Някои планински вериги биха могли да служат като ориентири, но са вечно забулени от снежни бури. Най-сетне откриват снежни колиби при нос Аделаида. Намират село и обитателите му, любезни, весели, миролюбиви хора, им оказват най-добро гостоприемство.

Расмусен намира потвърждение, че на полуостров Ботиа амулетите са на голяма почит. Едно малко момче например, Тертак, носи на себе си не по-малко от 80 парчета. Те трябвало да му помогнат по-късно да стане според желанието на родителите му съвсем образцов човек: смел и уверен риболовец, добър гребец на каяк, мъж, който винаги се връща у дома с много улов, разбиращ отлично от лов на елени, притежаващ голям ум и трудно уязвим. Как се добиват такива качества? Именно чрез амулети: перо от северна лястовица, крак от северна патица, нокът от гарван, зъби от елен, пчела с пило, муха.

Но как да се добере Расмусен до желаните вълшебни средства? Ескимосите не са склонни веднага да подарят или продадат това, което според тях им дарява сила, сръчност, издръжливост, дълъг живот и какво ли не още. Между впрочем Расмусен е отличен дипломат и умее да се справи и с такова положение. Той поканва ескимосите в колибата си и разстила пред тях богат асортимент от хубави и полезни неща: ножове, игли за шев, пирони, кибрит, напръстници. Посетителите са донесли най-различни кожи и искат да правят размяна, но Расмусен им обяснява, че той не е търговец, каквито се явяват от време на време при

тях, а пътешественик-изследовател, който иска да проучи обичаите на ескимосите. И така стигнало до слуха му, че обитателите на Ботиа притежавали амулети, които били неповторими и превъзхождали по действеност и сила тези на всички останали ескимоски племена. Той държал да вземе някои такива със себе си в далечни страни. „Аз виждам, казал той, че вие с неудоволствие ми предоставяте вашите амулети, защото се страхувате, че тогава щастието ще ви напусне. Но мислите ви се движат по грешни пътища и това не го казвам само аз, белият човек, за когото вие можете да приемете, че не разбира от тези неща, а го казват и такива високо известни шамани като Осакак от племето на нигердлетите и Иналук от племето на оконермиутите в Гренландия. И ако не те, кой тогава би могъл да знае по-добре!“

Ескимосите, на които Расмусен говори, не били чували никога за Осакак и Иналук, и нищо чудно, защото тези лица били току-що своеволно измислени от Расмусен. Но „белият мъж“, който говорил за тях, обяснил, че това са двама видни магьосници и в такъв случай не било за препоръчване да покажат явно своето излагащо незнание. „А какво обясняват Осакак и Иналук, продължава Расмусен. Те казват, че един изгубен амулет не загубва силата си за стария притежател. Точно така продължава да действа и амулет, който е бил продаден.“ Само че така Расмусен ограничава своите доводи — купувачът да го носи до тялото си. А той, разбира се, и не мислил да прави това. За него бил важен именно вещественният предмет и историята, с която е свързан.

На ескимосите тези думи не изглеждали така убедителни. Отначало те напускали замислени колибата. Няколко дни по-късно обаче Расмусен имал в ръцете си стотици амулети, най-разнообразен боклук, ако се съди по реалната стойност, но избрани скъпоценности, ако се има пред вид етнологическото им значение.

След посещението на полуостров Ботиа експедицията прави едно леко отклонение до уткухигиалингмиутите, които живеят на около двеста километра, на Голямата Рибна река. Те спадат към най-малко известните ескимоси, обитават вътрешността на страната и живеят при подобни условия, както еленовите ескимоси. Храната им се състои изключително от месо от елен и съомга. Расмусен прекарва тук 8 дни. Следващата цел е Крал Вилхелмовата земя.

ПРИ ЕДИН МАЛЪК ПАЛАВ НАРОД

Крал Вилхелмовата земя била толкова „неоткрита“, колкото и всяка друга област по северноамериканското крайбрежие. През 1879 г. американецът Шватка предприел едно голямо пътешествие с шейна от залива Репулсе до Крал Вилхелмовата земя и направил измервания. Амундсен също бил идвал вече тук. И все пак Крал Вилхелмовата земя се числяла към най-недостъпните области, в които живеят ескимоси, и тъй като предшествениците на Расмусен имали съвсем други задачи от тези, които той си поставял, все едно, че потеглил към непозната земя.

Ранна пролет е, когато Расмусен пристига на острова. В блатата и езерата водни птици строят гнездата си, плуват гъски и патици. Снегът по земята се е стопил. Навсякъде между дребните камъни, които покриват земята, се подават червените цветчета на каменоломката. Планът на Расмусен е не само да обходи областта и да събере „впечатления“, а да се задържи по-дълго тук и основно да изучи това сравнително изостанало ескимоско племе.

Първото селище, което опознава, е Малеруалик, предпочитан ловен район, понеже тук обикновено в началото на октомври се събират голям брой елени, за да започнат миграцията. Ловджийските скривалища и наблюдателниците по различните планински проходи говорят, че още в далечни времена ескимосите, въоръжени с лък и стрела, са използвали възможността да се сдобият тук с богати запаси на месо. Расмусен сега има възможност да види как съвременните ескимоси, залегнали зад скалите, изпращат смъртоносни пушечни залпове в стадата елени. Дузини след дузини падат. Останалите елени, сковани от ужас, стоят отначало като вкаменени на едно място, след това се разделят на малки групи и се втурват обратно във вътрешността на страната. За Расмусен обаче Малеруалик придобива особено значение, понеже близо до него се намират доста голям брой развалини. Някога тук са били построени здрави, трайни къщи, което е изненадващо за тази област. Ескимосите от района не се интересували от рухналите домове на своите прадеди и смятали, че никой друг не трябва да се интересува от тях: мъртвите и това, което те са оставили,

трябвало да почива в мир. За Расмусен, разбира се, това схващане не може да бъде основание, за да се откаже от изследователската си дейност. Той копае и рови, пълзи дни наред из развалините, освобождава стените на дванадесет някогашни постройки и се сдобива с ценен материал за една новооткрита от него култура. Особено силни впечатления Расмусен добива в Амитсок, едно продълговато езеро, което се свързва с друго езеро без име чрез една река, дълга петстотин метра, и което е едно от най-известните места за риболов в Крал Вилхелмовата земя. Самото езеро разочарова, то не е по-привлекателно от равната камениста суша около него. Толкова по-забележителни са обаче хората, около сто и петдесет души, които живеят в съседство с езерото. Те не са добре. Облечени са в дрипи и мръзнат. Краката бедрата, ръцете, китките им са зачервени и отекли от студ. Трудно е край Амитсок да се накладе огън, който ще ги стопли. Дърветата, които биха дали гориво, тук са непознати. През времето, докато Расмусен остава край езерото, за гориво служат единствено мокрите стъбла на сребърника. Никак не е лесно обаче те да се запалят, което става, като се удря пирит в парче желязо и се оставя искрата да падне върху една суха, леко омаслена маса. Не по-малко трудно е да се поддържа огънят.

Срещу всички несгоди на природата хората на Амитсок са сякаш безчувствени. Не им е трудно по това време на годината да намерят прехрана. В късно лято и ранна есен реката им доставя риба, особено тлъста съомга, в такова количество, че те могат за кратко време да си направят запаси.

Освен това ходят и на лов за елени. Докато Расмусен остава при тях, те отделят всеки ден около половин час за работа, а по-голямата част от деня посвещават на разнообразни игри. Никъде другаде в арктическите области Расмусен не е срещал досега такъв радостен, весел, безгрижен, разпуснат и палав народ, какъвто са ескимосите на езерото Амитсок. Най-любима е играта на криеница. Участващите образуват кръг и навеждат глави. Един от тях се скрива. Ако го открият, започват да го гонят. Който го докосне пръв, печели правото сам да се скрие.

Децата много обичат да играят „на духове“, при което с учудваща дързост окарикатуряват сеансите на заклинателите. Възрастните са съгласни момчетата и момичетата да излагат на

присмех думите и жестовете на шаманите и сами се смеят най-сърдечно на това. Но тези шеги не бива да се схващат като злостно гаврене с вярата в духове и като нейно вътрешно отрицание; скоро след това може да се случи възрастните, ако ги заплашва опасност, да изговарят с дълбока сериозност заклинанията, на които току-що са се присмивали.

Когато Расмусен пита как може да се обясни това противоречиво поведение, отговарят му, че духовете не били сръдливи, разбират от шега, а и в същност никога не помагали на угнетените и угрижените.

СВИДЕТЕЛИ НА ФРАНКЛИНОВАТА КАТАСТРОФА

Крал Вилхелмовата земя, където се намира сега Расмусен, е мястото, в което се разигра една от най-големите трагедии, ставали някога в земите на Арктика: загиването на Франклиновата експедиция. Под ръководството на шестдесетгодишния генерал Джон Франклин през май 1845 г. от Гринуич при Лондон бе тръгнала експедиция на два кораба със задача да мине през протоците Ланкастър и Бароу до нос Волкер на остров Ръсел и оттам да се добере до Беринговия проток. Няколко месеца по-късно английски кораб срещнал експедицията малко на запад от залива Мелвил и разбрал, че всичко върви добре. Вестта за тази среща стигнала в Англия през декември, тя била обаче последната която получили за експедицията.

Шестнадесет месеца след заминаването на корабите започнали да се безпокоят за тях. Впоследствие цяла Англия, дори и целият свят взели най-живо участие в разбулване съдбата на Франклин. Голям брой спасителни експедиции тръгнали да го търсят. Някои от тях били ръководени от мъже като Кент Кане, Джеймс Кларк Рос, Инглефилд, д-р Рае, които били едни от най-способните и най-опитни полярни пътешественици и на чието име са наречени географски места, заливи или котловини. Повечето разузнавателни експедиции останали без резултат, някои намерили останки или срещнали ескимоси, които могли да им дадат известни сведения. Жив не открили нито един-единствен член на експедицията.

Според сведенията, които могли да съберат, корабите били блокирани от плаващи ледове северно от нос Феликс до Крал Вилхелмовата земя. Членовете на екипажа се разделили на групи и се опитали през следващите месеци да достигнат американския континент по суша. Но нито един не успял. Всички загинали, измрели от глад, болести и студ.

Едни от най-интересните срещи на Расмусен в Крал Вилхелмовата земя са тези с ескимоси, които и сега, след осемдесет години, си спомнят за ония драматични събития. Още в залива Пели той се запознал с един стар ескимос, който му разказал нещичко във

връзка с Франклиновата експедиция. Веднъж, когато баща му ловил тюлени по западното крайбрежие на Крал Вилхелмовата земя, видял трима „бели мъже“, които издавали неразбрани викове. Чужденците изглеждали болни и били много мършави. Те пътували с шейни, а нямали кучета със себе си. Станала търговия: разменили джобен нож срещу тюленово месо и сланина. Чрез знаци и мимики бащата на разказвача узнал, че са загинали много членове на експедицията. Белите мъже били напуснали кораба си, който лежал затворен в ледовете, и дали да се разбере, че ще вървят на юг, за да стигнат у дома си. Особено забележително се сторило на стария, че единият от тримата мъже явно заемал по-високо положение от другите двама и издавал разпореждания. Едно обстоятелство, което той смятал за непонятно, и Расмусен видял в това неразбиране на различията в ранга едно потвърждение на в същност известния му факт, че в обществото на ескимосите няма „горе“ и „долу“ и че понятието „началник“ е напълно чуждо. „Никога след това, така завършил разказа си ескимосът, никой не е чул нещо за тези хора.“

При Малеруалик Расмусен срещнал повече мъже и жени, които могли да разкажат някои по-големи подробности за трагедията. Най-интересен е разказът на един ескимос на име Куакортугнек. Той разказва за двама братя, които били на лов северозападно от Крал Вилхелмовата земя. Изведнъж те видели на леда голям кораб и съобщили новината и на другите. На другия ден една група се отправила към мястото и се качила на кораба, на който не се виждали хора. Мъжете и жените намерили различни предмети, най-вече пушки, с които те не знаели какво да правят. Въпреки това те взели със себе си всичко, което могли да носят, и го използвали по свой начин: стоманените цеви на пушките например те превърнали в харпуни.

Отначало посетителите се страхували да слязат във вътрешността на кораба, но накрая се решили. В помещенията под палубата било тъмно. Все пак те могли да различат очертанията на много мъртви хора, които лежали в койките. За да могат да виждат по-добре, един от ескимосите пробил дупка в стената на кораба. Но той улучил под киловата линия. Водата нахлула и корабът потънал. Като очевидец Куакортугнек разказал за едно място на източния бряг, където още лежали разхвърляни кости от загиналите преди осемдесет години бели мъже. Расмусен решава да провери това. С един служител на

„Хъдсън-Бай Къмпани“, който, идвайки от Сан Франциско, пристигнал в Крал Вилхелмовата земя на една стара, износена луксозна яхта и имал за задача да открие нов клон, Расмусен заминава за посоченото място и намира действително много човешки кости, които без съмнение принадлежали на участници във Франклиновата експедиция, събира ги и построява върху тях каменна могила.

БОРБА ЗА СЪЩЕСТВУВАНЕ: ТРУДНО, КАКТО НИКЪДЕ ДРУГАДЕ

На 13 юли Расмусен със своите спътници пристигнал в Крал Вилхелмовата земя, а през есента отново напуснал острова. Следващото посещение е при нетсилингмиутите, тюленовите ескимоси. Те са малък народ от само двеста и шестдесет души. Делят се на отделни племена, арвилигюармиуси, същинските нетсилингмиути, кунгмиути, арвертормиути, иливилермиути. Те живеят около залива Пели, на провлака Ботиа, край реката Мърчисън, край протока Белот и на полуостров Аделаида.

Страната, в която Расмусен пристига, сега е пуста, непривлекателна и най-вече метеорологически онеправдана, както малко области на Земята. Осем месеца продължава тук зимата и температурите спадат до минус 50 градуса. Едва към средата на юли „пролетта“ се извява, но и тя не донася хубаво време. Бушуват остри ветрове и топлите дрехи и сега са необходими. Расмусен най-добре опознава неумолимата битка за съществуване, която се води тук. Няма година, в която храната да е осигурена в достатъчно количество. Случва се ловът на елени да не донесе нищо, уловът на тюлени през дупката за дишане да е лош, да се появят болести, които правят човека негоден за физическа работа.

В лоши времена между тюленовите ескимоси се стига до канибализъм. Но той не бива да се преценява така, сякаш тези племена са по-примитивни и по-диви от другите. Той само свидетелствува за безпощадността на един свят, който понякога не оставя на човека друг изход за запазване на собствения живот, освен да унищожи чужд живот.

Един заклинател на духове разказва на Расмусен ужасни драми, разиграли се в течение на времето. В центъра на една от най-страшните стои някаква майка, която сбръчкана и изсъхнала, изтощена до смърт от глад и заобиколена от други умиращи от глад, родила дете. Удушила го, оставила го да замръзне и го изяла. Шаманът отгатва мислите на Расмусен. Горчива усмивка заиграва на устните му. „На

един здрав и сит човек, казва той, му е трудно да разбере такова нещо, трябва да познава безумието на глада, за да разбере майката.“

Напреки през гората са прокарани каменни бендове за по-лесно ловене на съомга

Колкото и да е труден обаче животът на тюленовите ескимоси и колкото и ниско да са падали, те все пак се представят пред Расмусен като радостни, весели, добре настроени хора. Мъките на живота са им добре познати, но те смятат, че не е разумно човек да се отдава на мрачни мисли.

Расмусен знае от гренландците колко привързани са ескимосите към децата си и с каква любов и нежност се отнасят към тях. При иливилермиутите на остров Аделаида, които той опознава много добре, тази всеотдайна любов е още по-силна. В Гренландия той срещал понякога сирачета, които вегетирали без грижа и закрила, каквито обикновено имат децата. Тук за осиротелите момчета и момичета се грижат също така трогателно, както за собствените деца. От друга страна, нерядко се случва да убиват деца, преди всичко момичета. Едно противоречиво поведение, би помислил европейецът, но той не бива да изхожда от своите изисквания за хуманност, а трябва да има пред вид условията на живот, в които са поставени жителите на Арктика. Ескимосът ходи на лов, лови риба, поставя капани, Той е почти винаги на път и му е необходима жена, която да поддържа къщата му в ред и да му шие топли кожени дрехи. И все пак при нужда

той може да се справи и без жена. Но какво да прави една жена, която няма мъж? Тя не може, както става другаде, да потърси работа в някое бюро, магазин, предприятие, всичко това липсва около северния полюс. Тя не може обаче и сама да си набави храна при суровите условия на живот в Арктика, твърде слаба е за това. Ако за мъжа е полезно да има жена, то за жената омъжването е крайно необходимо.

Още при раждането на момиче търсят кой би могъл да се ожени за него. Ако намерят подходящо момче, двете деца се отглеждат често в един лагер с оглед на бъдещия брак и се назовават помежду си „уитнара“ (мой малък мъж) и „нулиатнара“ (моя малка жена). Ако живеят в различни лагери, те често се посещават и си изпращат подаръци. При всеки удобен случай родителите и те самите дават да се разбере, че се е създала връзка за цял живот.

Но ако за момичето не открият момче наоколо, родителите знаят, че то само не умее да си набавя храна. Един баща обаче не може да изхрани много членове на семейството. Не е ли необходимо следователно да се освободят от момичето в интерес на по-нататъшното съществуване на семейството?

Както другаде, така и тук Расмусен отделя голямо внимание на обществения живот. Що се отнася до положението на двата пола един спрямо друг, то мъжът е господар в къщи. Той има пълна власт и никой не би му търсил сметка дори ако убиеше жена си. Но това е само на теория. В живота жената съвсем не е подтисната, напротив, тя има чувство за собствено достойнство.

Разделението на труда е нещо естествено. Мъжът набавя храната, ходи на лов, лови риба, жената се грижи за къщната работа. Лампите, тенджерите, ножовете, иглите за шев, различните съдове са нейна лична собственост, която тя запазва, ако бракът се разтрогне.

Полигамия съществува, но понеже жените поради избиването им като деца са по-малко — съотношението е приблизително 110 към 150, — само „заможният мъж“, а това значи при нетсилингмиутите отличният ловец, може да си позволи този лукс. Обратно, понякога жената има двама мъже, „двама бедни дявола“. Бракове от първия вид протичат обикновено добре и без търкания, а тези от втория вид лошо и бурно. Нерядко единият от мъжете бива убит.

С кучетата се отнасят добре, както с децата често ги гледат, докато са още млади. Някои носят имената на близки роднини и трябва

да напомнят за тях. Те дори могат да бъдат държани през суровата зима в землянката, нещо, което е изключително против общото правило, прилагано особено от европейските експедиции. Разбира се, тюленовият ескимос трябва да ограничава броя им. Необходимо е да се държи сметка за икономическите възможности. Месото е малко и той не може да си позволи повече от две или три животни.

Голям интерес проявява Расмусен към начините на ловуване при тюленовите ескимоси, които се различават в известно отношение от тези на другите племена. Особено място в тях заемат уредите, които употребяват, за да промушат тюлена с харпун през дупката за дишане. Ако през зимата ледът в морето се затвори, тогава, за да поемат въздух, тюлените издраскват с острите си нокти дупки в замръзналата площ, които, гледани отгоре, приличат на малки тънки заоблени камбанки от лед. С напредване на зимата ледът става по-дебел и достига понякога два до три метра, но и тогава тюлените поддържат отворени дупките за дишане, само че тези имат вече формата на тръба с диаметър шестдесет сантиметра.

За да изучи техниката на лова, Расмусен участва веднъж в ловна експедиция. Рано сутринта петнадесет души ловци напускат колибите и се отправят навън в хапещия студ. Расмусен се присъединява към единия от ловците, които скоро се разделят, към Инугтук. Щом като ескимосът намери дупка на тюлен, той започва с голяма вещина да прави дълги и добре обмислени приготовления. Той остъргва най-горния пласт сняг, пробива с длето мястото, което и без човешка намеса тюленът по-късно сам би отворил, проверява формата на „тръбата“ с помощта на една извита пръчка от рог. Оказва се, че отворът в снега се намира косо над дупката за дишане и че в решителния момент Инугтук не би могъл поради това да удари животното. Следователно отворът трябва да се коригира. Накрая Инугтук застава с харпун в ръка над дупката в снега и чака търпеливо. След цели четири часа тюленът все още не се е показал. Инугтук не се учудва на това. Да се улови тюлен не е нещо нормално, а е необикновен късмет. Той разказва, че мъже от неговото племе са стояли при 40 и 50 градуса студ по дванадесет часа до една дупка и накрая е трябвало да си отидат с празни ръце. Само един ловец, един единствен от петнадесетте, успял да направи това, което на

придружителя на Расмусен не се удадо. Беден резултат, но били доволни, че този път не трябвало да се върнат без сполука у дома.

„ЖИВИ КАРТИНИ“ В ЕСКИМОСКОТО СЕЛО

Половин година остава Расмусен при тюленовите ескимоси, след което продължава пътуването по малко известния тогава континентален бряг на протока Кралица Мод към полуостров Кент. Племето, с което се свързва най-напред, е това на китлинермиутите (дума, която произлиза от kitlineq — граница). Там всички се познават и макар членовете на това племе да живеят разпръснати на далечни места, те се срещат от време на време на различните места за лов. И те, както другите ескимоски племена, се делят на различни групи. Еквалугтормиутите (хората покрай богатите със съомга реки) живеят около залива Кеймбридж в земята Виктория, ахиармиутите (живеещите встрани) — край протока Кралица Мод, умингмагтормиутите — между полуостров Кент и залива Батърст, килухигтормиутите (хората на края на дълбокия фиорд) — на залива Батърст.

Местата, в които Расмусен идва сега, са разположени вече доста на запад и животът тук не е вече навсякъде така неподправено естествен, както в по-източните райони. Появяват се предвестниците на американското влияние. Още първите срещи, които има Расмусен, го разочароват до известна степен. Първият човек, на когото попада между протока Кралица Мод и протока Арктик, държи картечница в ръцете си. Той, разбира се, не е някой злодей, а само се страхува, че чужденецът може да е такъв. Когато заблуждението се изяснява, двамата завързват добро познанство. Селото, в което завеждат Расмусен, се състои от снежни колиби, а това създава ескимоска атмосфера. Но отвътре те имат твърде малко вида на ескимоските къщи. По пейките не са постлани еленови кожи, а вълнени черги и на мястото на изработените от донесения от водите дървен материал паници и тежките каменни тенджери са навлезли паници от емайл и тенджери от алуминий. В една от колибите Расмусен попада дори на жена ескимоска, която над дрехата от еленова кожа носи рокля от яркочервена басма и чиито пръсти са украсени с пръстени. Освен това тя пуши цигара и изкарва пушека през носа си.

Още едно преживяване има Расмусен на полуостров Кент, което също така малко подхожда на естествената среда, както и вълнените черги, модерните съдове и жената с цигарата. В една малка търговска станция той се среща с някакъв датчанин — филмов оператор. От залива Репулсе Расмусен бил писал през януари 1923 г. у дома, че е желателно да му изпратят фотограф и предложил да се срещнат на п-в Кент. Расмусен не вярвал сериозно, че ще вземат под внимание предложението му, и бил забравил отдавна за този проект. И ето че сега пред него стоял жив някой си господин Лео Хансен и изявявал готовност да снима за него. Двамата не се били виждали никога преди това в Копенхаген, но сега станали приятели още от първия миг.

Расмусен не е в състояние да посети всички групи ескимоси, които живеят около Кент, но той иска да опознае по-отблизо поне една група и избира москусоксите^[1], които живеят на един остров, недалеч от Кент. За разлика от другите групи, които били вече посещавани от някой изследовател, за тези още никой не бил писал. Изключително сърдечно е посрещането, което мъжете и жените от групата устройват на четиримата гости: Расмусен, Хансен, Айдерфогел и Амарулунгуак. Главната цел на Расмусен е да снимат филм, но първо трябва да се обясни на ескимосите, които никога през живота си не били виждали филм, какво представлява това.

Отначало те имат най-различни възражения. „Живи картини, казват те, могат да станат само ако се откраднат душите на хората.“ В същност скоро се установило, че невежеството и суеверието не са непреодолими бариери, че примитивните хора могат в относително кратко време да бъдат спечелени чрез разни аргументи. Расмусен им показва проявена филмова лента и им обяснява, че картините ще бъдат отразени върху екран и силно увеличени. Те го разбират добре и когато Расмусен изявява готовност да се остави пръв да му „вземат душата“, всички съмнения бързо отлитат. Истинските затруднения за снимките идват след това — по-малко от хората и повече от природата. Само през краткото време от два часа и половина през деня има достатъчно светлина за снимане и температурите са така ниски, че да се работи става почти невъзможно. Въпреки това Хансен успява да снее някои типове и някои сцени от всекидневния живот.

Отношението на москусоксите към белите хора е малко по-различно от това на някои други ескимоски племена. Те не виждат в

тях полубогове или личности, които стоят над тях, и при цялата си безобидност и добродушие са доста самоуверени и понякога дори дръзки. Един ескимос се опитва да измъкне лулата на Расмусен от устата му, друг намира за забавно да го дърпа постоянно за дрехите. Расмусен им дава да разберат, че и той обича да се шегува, но че не бива да се прекалява.

Придружен от един ескимос, чудесен разказвач на легенди и истории, Расмусен прави малка екскурзия до фиорда Батърст и стига в едно огромно според ескимоските понятия село. Редуват се колиба до колиба. Обитателите не се ползват с добро име. Преди две години те убили двама изследователи. Спречквания, при които единият или другият загива, са също нещо ежедневно. Расмусен не скрива, че знае за тази слава на хората от Батърст. Но те нямат угризения. „Двамата бели, казват те, сами са виновни за това, че загинаха, не ние започнахме спора, а те. Никой освен тези, които искат да ни причинят зло, няма защо да се страхува от нас.“

[1] Народът на мускусните бикове. — Б.пр. ↑

ЗАБАВА В ДОМА ЗА ТАНЦИ

Една от землянките е особено голяма. Тя явно заема привилегировано положение. Става дума за дома за танци, в който могат да се поберат седнали повече от сто души; едно празненство, устроено тук, се превръща в забавно преживяване.

Светлината идва от малки масленичета, поместени в ниши горе на сводестия таван на помещението. На една пейка встрани са сложени месо, съомга и северна треска. Всеки може да се обслужва сам и да яде, колкото си иска. Вечерта е завладяна от изпълненията на един танцьор и певец, който изпълнява скокове, вие тялото си, бие огромен барабан и пее песни, които прославят някое деяние, описват някоя увлекателна случка или се отнасят до някой починал. Пеят се в хор и божествени химни. Един от тях например, който Расмусен е чул, се обръща към главния бог Сила:

*„Дух на въздуха,
ела, ела бързо тук.
твоят заклинател
те зове.
Ела и ухапа нещастieto,
та да умре, ела,
дух на въздуха, бързо ела.
Аз ставам, изправям се
между духове само.
Заклинатели ми помагат,
изправят ме между духове.
Дете, дете, голямо дете,
стани и ела бързо тук.
Дете, дете, голямо детенце,
стани между нас.“*

Слушателите имат съзнанието, че присъствуват на тържествена вечер. Те са се облекли празнично с най-хубавото си облекло. Празнуват през цялата нощ. Расмусен напуска на сутринта забавлението дълбоко замислен. Той се е запознал с хора, които излъчвали истинска празнична радост, отнасяли се с голямо уважение към песенното наследство на дедите, сами съчинявали стихове и мелодии, били дружелюбни и общителни — и все пак между тях едва ли е имало някой, който да не е забъркан по някакъв начин в някое убийство. Но никога преди това Расмусен не е осъзнавал така ясно, както на полуостров Кент, че европейците трябва в много отношения да се преценяват по-иначе от ескимосите. Тук всред суровата природа на Арктика на живота не се отдава същата стойност, както другаде, и човекът, който отнеме другиму живота, съвсем не изявява с това груб нрав или бруталност.

Веднъж заедно с един ескимос Расмусен посетил една колиба. Двамата били посрещнати много любезно от домакинята и добре нагостени. След това той узнал, че мъжът на жената бил убит от бащата на този ескимос и че нейният баща пък убил бащата на същия ескимос. И така между домакинята и ескимоса имало още стари сметки за уреждане. Но това не попречило и на двамата да говорят любезно един с друг, и то явно без никакви задни мисли.

Понякога убийци са ставали хазаи на Расмусен. Те му давали квартира, показвали се любезни, отзивчиви и общителни. Той прекарвал много нощи в дома им, но никога не му минавало и през ум, че тук не е на съвсем сигурно място.

БУРЯ НАД АГИАК

Полезно е да кажем няколко думи за ескимоските племена и групи. Няма истинско разделение, което би могло да претендира за общовалидност, но все пак могат да се посочат някои основни положения.

Общият брой на ескимосите се преценява на четиридесет хиляди. Те образуват единство по отношение на език, раса и култура. Ако трябва да се прави разлика между тях, това може да стане само на географска основа. Обикновено различават три главни групи: източни ескимоси в Гренландия, западни ескимоси — между Берингово море и Макензи, и централни ескимоси — между Макензи и Атлантически океан.

Ескимоски жени излизат с лодката си в открито море

Досега Расмусен опознал източните ескимоси и четири важни подгрупи от централните ескимоси: еленовите ескимоси, племената около Хъдсъновия залив, тюленовите ескимоси и москусоксите. Желанието му сега е да опознае някои племена по-на запад: по делтата на Макензи, в Северна Аляска и край Беринговия проток.

Тръгват от Кент при страшен мраз. Термометърът показва 42 градуса под нулата и бушува плътна снежна виелица. След пет дни стигат нос Бароу, а ден по-късно четиримата спътници пристигат в малкото селище Акиак, в което живеят агиармиутите, двадесет и пет мъже и двадесет и една жени. С помощта на изключително любезните жители построяват колиба от сняг. Едва привършват и се разразява снежна буря, която продължава пет дни и е толкова свирепа, че всяко отиване до друга колиба, отдалечена само на няколко минути път, е свързано с опасност за живота дори и ако човек носи у себе си нож за сняг, с който ще може по всяко време и на кое да е място да си построи колиба. Въпреки това при Расмусен идват посетители и те му дават обяснения за ужасното време: кърмачето Нарсук, син на убит от хората великан, плаче и бурята свири през пелените му.

Лошото време не бива да се приема пасивно. Срещу него трябва да се предприеме нещо, то трябва да се „убие“. През следващите дни организират сеанс с духове. Магьосникът се показва отначало много скромнен, той смята за необходимо да подчертае, че е само един дребен заклинател, на когото се подчиняват малко на брой и немного силни духове помощници. Зрителите възразяват на тази преценка. Той не бива да се подценява. Накрая той изпада в транс и започва да беснее, както подобава за случая. На другото утро небето е съвсем спокойно. Магьосникът е увеличил авторитета си. Що се отнася до Расмусен, той вижда тук потвърждение на схващането, че и най-лошите бури утихват някой ден.

Интересно е за Расмусен да узнае нещо за половия живот и сватбени обичаи на ескимосите в Агиак. Общо взето, те наподобяват тези на полярните ескимоси, но има и някои различия.

Ако момичето роди извънбрачно дете, то бива обикновено укорявано от родителите си. Постъпката му не е прилична. Но раждането няма сериозни последствия. Във всеки случай момичето е доказало, че е плодовито, което е много желателно. В никакъв случай то не е проиграло възможността да се омъжи.

Одиране на уловен кит

Добре говори за една жена преди всичко, когато тя е изкусна домакиня, сръчно изработва кожени дрехи и обувки и умее да щави кожи и да приготвява вкусни ястия. Но най-вече тя трябва да е готова да ражда деца. Младият кандидат за женитба наблюдава всички момичета в селището с оглед на тези им качества. Когато намери подходяща жена, той говори с тъста, който обикновено е доволен, че ще може да настани дъщеря си. Младият мъж може да вземе момичето в палатката си, но трябва да обещае на тъста, че ще дава голям дял от лова и риболова. Бракът е още пробен. Ако момичето остане бездетно в течение на една година то бива върнато при родителите. Пробният съпруг трябва да се примири с това, че е загубил най-различен дивеч и много риба. Не му остава нищо друго, освен да компенсира положения труд с изпитаните удоволствия от пробния брак. Ако обаче в течение на първата година се роди дете, бракът е сключен окончателно, разбира се, без всякакви церемонии и обикновено остава траен. Ако единият или другият съпруг пожелае разтрогване на брачните връзки, то и при раздялата пак няма формалности. Расмусен научава също, че бракът

между братовчеди е нещо обикновено. Има и случаи, когато брат се оженва за сестра си и баща за дъщеря си. Такива бракове наистина ескимосите съвсем не одобряват, но и не им пречат.

КАРТИНАТА СЕ ПРЕОБРАЗЯВА

Следващата спирка по време на устремното пътуване на запад е Три Ривър, едно приветливо място, обградено от красиви планини. Разположено е на едноименна река, която се вие като змия през равнината, гъмжала някога от елени. Същевременно то е и най-източната точка, до която стигат големите параходи на „Хъдсън-Бай Къмпани“. Тук те разтоварват стоките си, с които се снабдяват малките станции навътре в страната. Освен това тук има и щаб на канадската конна полиция.

Продължават пътуването през залива на Коронацията за нос Крузенщерн към Бернардското пристанище и ловджийския лагер Укатдлит, който се състои от двадесет просторни колиби и наброява четиридесет и пет мъже и тридесет и седем жени. Мнозинството от тях са от земята Виктория, но са преместили домовете си, понеже в старата родина елените все повече намалявали.

Всичките тези племена, които Расмусен посетил след отпътуването си от Кент, се наричат медни ескимоси, понеже използват медта, срещаща се по техните места и си изработват от нея ножове, длета и върхове на харпуни. Освен това те значително се отличават от другите ескимоси и също биват наричани „руси ескимоси“. Подтикнат от разказа на един датчанин — ловец на животни с ценна кожа, канадският полярен изследовател Вилхиалмур Стефансън, един от първите, които по-късно изтъкнали стопанското значение на Арктика, прекарал от 1908 до 1912 г. в залива Лангтон и предприел оттук много пътувания. Стефансън говорел ескимоски език, но това не било основание ескимосите да гледат на един европейец като на равен. Тук обаче това станало. Ескимосите, които Стефансън посетил, наистина не приличали на европейците, но имали някои техни черти.

Канадецът създал теорията, че „русите ескимоси“ били потомци на северните хора, които някога населявали Гренландия. Расмусен, който също опознал тези ескимоси, не споделя това мнение и се позовава на обстоятелството, че сигурната следа от пътешествията на

викингите се губи при Упернивик. Старите хора от Севера били наистина отлични мореплаватели, за които можело да се допусне, че са пътували надалеч с корабите си, но нищо не подсказвало, че са умеели да пътуват с арктически шейни — неизбежна предпоставка за пътувания до района на земята Виктория. Расмусен, който бил срещал „руси ескимоси“ още в Крал Вилхелмовата земя, край Голямата Рибна река и при москусоците, напротив, застъпвал мнението, че произходът на русите типове зависи от чисто биологични условия, за които не могат да се съставят никакви правила.

В областта на Делфиновия проток и протока Унион — едно отлично място за лов на тюлени, свършват „източните ескимоси“, които се намират на една сравнително по-ниска степен на развитие и се занимават главно с лов на елени.

Пътешествието продължава. При нос Лион картината е вече съвсем преобразена. Ескимосите, които живеят тук, са се преселели от Аляска, говорят свободно английски и са толкова добри търговци, колкото и ловци на животни с ценна кожа. Влиянието на долара се изявява силно.

Минават покрай нос Пири и стигат остров Баили. Тук вече няма и следа от чаровно разстилащите се села от снежни колиби. Хората живеят в къщи от дърво или торф. Чувствува се влиянието на Макензи, буйната река, вливаща се чрез пясъчна делта в Ледовития океан при 69 градуса с.ш. и влачеща огромни количества дървен материал, който после бива изтеглян на морския бряг.

Ако досега експедицията се намираще на канадска територия, при делтата на Макензи се вижда границата с Аляска. Живеещите тук ескимоси някога, т.е. 70–80 години преди пристигането на Расмусен, били сравнително голям народ. Броят им трябва да е възлизал на около две хиляди, от които половината живеели при Кититарсиут. Епидемии морили населението и по времето на Расмусен то се било стопило до четиристотин души. Условията за живот станали относително по-благоприятни, защото на много места по крайбрежието компанията има клонове, но все още съществували семейства, които се отправяли нагоре към Червената полярна река, за да ловят там животни с ценна кожа или риба. Ескимосите край Макензи не живеят вече в колиби, а в дървени къщи в стила на вилите.

Расмусен обича най-много ескимосите, които са запазили самобитния начин на живот. Това, което намира край Макензи, има малко общи неща със старите нрави. Белият човек им е повлиял силно и това в същност е едно съвсем естествено развитие. Само в легендите, много от които съвпадат с гренландските, живее още чувството за съпринадлежност. Толкова по-щастлив се чувства Расмусен, че е предприел своето пътешествие с шейна по време, когато животът на ескимосите все пак не е още станал напълно жертва на цивилизацията.

В АЛЯСКА

Експедицията стига до едно място в снежната пустиня, маркирано с високи колкото човек камъни. Върху обърнатата на изток страна се чете „Канада“, а върху обърнатата на запад „Съединени щати на Америка“. Аляска е достигната. Двамата мъже и Амарулунгуак потеглят по гладкия лед на лагуните, образувани от тесни плитчини. На юг силуетът на хоризонта е очертан от високите до 2000 метра планини Ендикот. Минават край малки села, в които живеят ескимоси, а също и датчани, шведи и норвежци които се интересуват от лов на лисици.

В началото на май малката група стига в най-северното селище на американския континент — Поинт Бароу. За пръв път след три години са в град, в който има големи магазини, сергии и складове и дори болница и училище. Жителите се показват общителни и умеят да ценят добре заслугите на гостите си. В деня след пристигането си в училището на Поинт Бароу Расмусен изнася доклад за Гренландия и за своите пътешествия. Много чудно му се струва, че тук, на хиляди километри далеч от родното му място, разбират гренландския език, който той е учил някога в Якобсхавн.

Широката дървена пейка вътре в ескимоската къща служи нощем за легло на цялото семейство

До неотдавна областта на Поинт Бароу била традиционна арена на кървавите разпри между индианци и ескимоси. Търговията между тези две групи се развивала в мир и съгласие. Индианците идвали от областта на Рампарт Хаус и предлагали най-разнообразни кожи. Срещу тях получавали тютюн, зъби от морж и кожени ремъци. Но след като сделките и обменът на стоки завършвал, често започвали пререкания. Разтваряли се стари рани и имало разкъравени глави, обикновено повече при индианците, отколкото при ескимосите, защото последните били мнозинство. Пленниците, които вземали при тези разпри, се смятали за роби. Жените често се омъжвали и така след време се стигнало до смесение на ескимоска и индианска кръв.

Завод за криолит в Ивигтут. Този минерал е една от главните експортни стоки на Гренландия

Хората на Поинт Бароу разказвали, че след завършване на китоловния период ще има големи тържества. Расмусен не можел да чака толкова дълго, но не искал и да изтърве възможността да занесе уникални фотографии в Европа. Затова Хансен останал.

При нос Ики Расмусен и двамата му ескимоси срещнали вълчия народ, духовно и материално издигнати хора, които подобно на вълците напускали земята си през зимата и преследвали еленовите стада.

В Поинт Хоуп Расмусен слуша съсредоточено разказите на един стар ескимос, който разправя за големи маскаради, които се устройвали някога тук в различните годишни времена. Той събира легенди и изравя археологически находки из стари развалини на къщи.

Коцебу, на ескимоски Кекертарсук, е по-голям от Поинт Бароу. В него има дори телеграфна станция. В това градче, както и в други селища на Аляска, значителна роля играят мисионерите, които проповядват най-различни учения в зависимост от религиозната секта, която представляват. Расмусен ги познавал като безкористни хора, които вършели добро. Но с квакерските мисионери, които среща в Коцебу, той не бил съгласен. Тук действували откъснати от живота фанатици, които не проявявали никакво разбиране към старите обичаи на ескимосите, изгорили барабаните им и им забранили да пеят и танцуват, нещо, което Расмусен възприемал много болезнено. Тези мракобесници били наложили дори най-строго да се „тачи неделният ден“, в резултат на това мрежите за риболов трябвало да бъдат прибирани в събота след обед и да се поставят отново чак в понеделник сутрин. И това ставало дори в разгара на сезона, когато трябвало да се използва всеки час. Когато камбаните започвали да бият, а това се случвало ежедневно, всички жители на селището трябвало да отиват на църква.

В СТАРИЯ ГРАД НА ЗЛАТОТЪРСАЧИТЕ

Последната голяма спирка в Аляска е Номе. Някога тук са живели малко ескимоси, ловци на тюлени, но препитанието им било оскъдно. Белите не се интересуvalи много за тях. Докато през 1898 г. тук намерили злато. Номе изведнъж станало известно. С хиляди се втурнали ловците на щастие в него, но малко от тях намерили щастие. Тихото ескимоско кътче за кратко време се превърнало в град, но не хубав и удобен. Жадните за злато хора, които го създали, не отдавали ни най-малко значение на тези неща. Те нямали намерение да пускат корен тук, а по най-бърз начин да забогатеят и отново да изчезнат.

Когато през 1924 г. Расмусен посещава Номе, златната треска отдавна е отзвучала. Хората, които дошли тук да търсят щастие, станали работници и сега работели във фабриките на различните дружества. Малко ескимоси са останали да живеят тук. И ако все пак Расмусен среща много ескимоси, то това е, защото е попаднал тук в разгара на туристическия сезон. Градът гъмжи по това време от посетители от различни области на арктическа Америка. Тук има ескимоси от Кингсайлънд, нос Принц ъф Уелс, от полуостров Сюърд и дори от далечния остров Нунивак. Те са пристигнали с лодки от кожа или с шхуни и живеят тук в запустелите дървени колиби на някогашните златотърсачи или на палатки. Когато свърши сезонът, те се завръщат у дома си, в бялата самота на селата им. За пръв път Расмусен има възможност да заведе двамата си ескимоси на кино, където всичко им изглежда удивително като на сън.

Едва ли има друг град в света, където противоречията да са така непосредствено и рязко изразени, както в Номе. От едната страна — елегантно облечени хора, автомобили, комфортни хотели и магазини, от другата — първобитни хора, живеещи в снежни колиби.

Расмусен храни особена любов към ескимосите, които държат на старите си вявания, разбира се, не защото е съгласен с тяхната философия, а защото обича фантазията, духа и миналото на този народ. В дните, когато пътешествието му отива към своя край,

Расмусен още на два пъти среща хора, които живеят напълно по старому, както в миналото.

В Номе веднъж при него идва един от малкото шамани, които все още съществуват в американизираната Аляска. Той имал бурен живот, в селото си на остров Нунивак сам водил война против белите и против всички ескимоси, които не се противопоставяли на белите, бил арестуван и изпратен в Номе, а сега го освободили.

Расмусен го разпитал за възгледите му за живота. Той вярвал в Сила, който поддържал вселената и се откривал на хората чрез бури, морски вълнения, снежни виелици, но и чрез слънчевата светлина и тихото време.

Млади момичета от Ангмагсалик в пъстро облекло

С презрение той говорел за модерните заклинатели на духове, които станали лекари и свещеници и срещу заплащане работели за второстепенни цели. Светъл пример за него били старите ангакути, които се пожертвували, за да познаят големите взаимоотношения във вселената.

За втори път Расмусен влязъл в допир с ескимоското минало на скалистия остров Малък Диомид между нос Принц ъф Уелс в Аляска и

източното крайбрежие на Сибир, където веднъж по време на екскурзия трябвало да потърси закрила от разразилата се силна буря над Беринговия проток.

Върху най-издадената част на един склон той видял къща, която била по-представителна от другите. Някога, както разбрал, това било дом за тържества на селището, сега обаче при модернизиране на ескимоския живот тя била превърната в шивалня за самотни стари жени.

Расмусен не пропуснал да посети къщата. През дълъг тъмен коридор, в който се чувствувал застоялият дъх на старото време, се минавало към една дупка в пода, представляваща вход към помещение, подобно на зала.

По четирите стени висели всевъзможни украшения и пръстени, които напомняли, че някога тук са танцували и празнували, а наоколо имало нарове. Една от жените — Манюнко, която живеела само с миналото, с удоволствие започнала да разказва на Расмусен спомените си, разбира се, едва след като се убедила, че чужденецът не е мисионер или търговец, т.е. че не принадлежи към ония хора, от които е видяла само горчивини и затова не иска да ги знае.

Тя разказва за дните, когато в тази къща всяка есен се уреждали големи тържества в чест на „душата на кита“, и още, че обичаите повелявали празникът да се открива винаги с нови песни и химни. За да им дойдат обаче добри мисли, мъжете загасвали всички лампи, внимавали да се пази най-голяма тишина и ревностно размишлявали.

ЗАВРЪЩАНЕ В ОБИКНОВЕНИЯ ЖИВОТ

Расмусен вече завършил голямото си пътешествие с шейна. Той бил доволен от постигнатото. Завършено било едно дело, но към задоволството се примесвала и тъга. За него самото пътуване е цел. В странствуванията през сняг и лед, в откриването на отдалечени ескимоски племена, в разравяне останките от тяхната култура той намерил своето истинско призвание. Бил щастлив, когато в снежните колиби при светлината на масленичетата можел да слуша стари разказвачи на легенди. Сега му предстои завръщане в цивилизацията, в еднообразието на ежедневието, работата върху бюрото в затоплената стая.

С параход и след това с влак Расмусен заминава за Ню Йорк, където междувременно от Дания е пристигнала жена му Дагмар.

Петата тулска експедиция завършва с посещения в Ню Йорк и Вашингтон. Един ден Расмусен, Айдерфогел и малката човек-жена Амарулунгуак стоят на покрива на един небостъргач и гледат надолу към улиците на втория по големина град в света. Понятно е, че двамата ескимоси, които били отраснали в Туле и околностите му и само допреди три години гледали на шаманите като на най-авторитетни личности, не могли въобще да се начудят. „Никакъв дивеч на дълж и шир, казва Амарулунгуак, и все пак тези многобройни хора се изхранват. Как може да бъде това?“ Тя не може да схване, това, което вижда. „Въобще аз още в този свят ли съм, който познавам от Гренландия? Не принадлежи ли всичко, което сега виждам и чувам, на един друг свят?“ Накрая тя стига до извода, че природата е наистина велика, но по-велик е човекът, който я владее и ѝ налага волята си. Новите впечатления предизвикват бърза промяна в съзнанието на двамата ескимоси. За кратко време те преодоляват наивността си по отношение на модерния живот в големия град. Расмусен ги облича с нови елегантни рокли и костюми и така те се представят в Белия дом във Вашингтон. Най-сетне на борда на един датски параход Расмусен, госпожа Дагмар и двамата ескимоси заминават обратно за Европа, и то най-напред за Норвегия.

Междувременно Фройхен отдавна се е завърнал от своето тулско пътешествие и получава от копенхагския „Политикен“ поръчението да интервюира знаменития изследовател. Това, разбира се, не му било съвсем приятно. Неговите отношения към Расмусен винаги били извънредно сърдечни, той никога не забравял как един ден по време на Първата тулска експедиция през вътрешните ледове на Гренландия Расмусен му стиснал ръката и му казал: „Ние сме свързани за цял живот, между нас никога не може да има раздор.“ За Фройхен тези думи, казани от сърце, които нямат нищо общо с конвенционалните уверения в приятелство, са най-трогателните, които някога бил чувал. Но сега в тези хармонични приятелски отношения за първи път се примесвало някакво неприятно чувство. В своята автобиография този пряк и духовит писател и изследовател говори с дружелюбна ирония за Расмусен. През последните години неговата привързаност към Расмусен загубила малко от по-раншната си сила. За това немалка вина имала втората му жена Магдалена, на която не било много приятно, че нейният Петер, свикнал да бъде винаги пръв, трябвало редовно да свири втора цигулка, когато се появявал „великият Кнуд“. На Фройхен сега не му е много присърце да се срещне с Расмусен само като журналист. Въпреки това, разбира се, той изпълнил задачата си и като особено усърден журналист узнал, че параходът няма да спре най-напред в Осло, както се смятало, а в Кристиянсанд. Имало следователно възможност да се измести конкуренцията.

В Осло Расмусен дал голяма закуска, на която присъствували също Нансен, пристигнал наскоро от Берген, и Свердруп.

Пристигането на Расмусен в Копенхаген този път е съвсем различно от това след Първата тулска експедиция. Този път той съвсем не може да се оплаче, че не го признават достатъчно. Целият свят е следил пътешествието и най-вече в родната си Дания той е станал прочут човек. Жителите на Копенхаген подготвят тържествено чествуване. Факелното шествие в негова чест е най-яркият израз на тяхното въодушевление. Приемите и банкетите нямат край. Университетът в Копенхаген го провъзгласява за почетен доктор, а учените от цял свят го чествуват.

Изключително богати и многостранни са научните резултати от Петата тулска експедиция. Големи, неизследвани преди това области били картографирани: преди всичко на север от Бафинова земя. Били

проведени филологически и антропологически изследвания при почти всички ескимоски племена в Америка и разкопани множество стари развалини. Също така били направени редица геоложки, ботанически и зоологически наблюдения. Съставена била сбирка с повече от двадесет хиляди предмета. От тях петнадесет хиляди били с етнологическо и археологическо значение. Днес те се съхраняват в Националния музей в Копенхаген, който чрез тези експонати се превърна в международен център за проучване на ескимосите.

ПОСЛЕДНИТЕ ПЪТЕШЕСТВИЯ В ГРЕНЛАНДИЯ

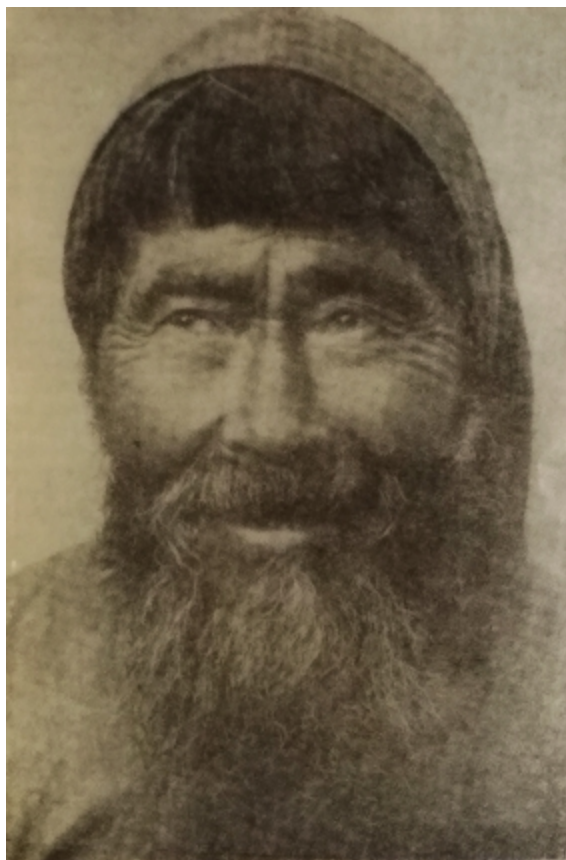
НОВ СТИЛ НА ПЪТУВАНЕ

И след Петата тулска експедиция Расмусен още не е изчерпал голямата, единствената тема на своя живот, темата Арктика и ескимоси. Все още силно го привличат тишината и откъснатостта на Гренландия и „дълбоката сериозност на огромната пустош“, както той някога я нарекъл.

Но, разбира се, условията са променени. Стана това, което предсказа Вилхиалмур Стефансън през 1916 г., че скоро арктическите земи ще бъдат в кръга на континентите като отворен парк всред многолюден град и че пътникът в самолет ще прелита над тях, както пътува с автомобил през града.

Пътуванията за Гренландия в началото на тридесетте години не са вече в стария стил. Мина времето на дългите преходи с шейни и на мъчителните походи. Моторната лодка, самолетът, радиостанциите доминират. Полярни изследователи, като Бърд, Уилкинс, Амундсен, Ризер-Ларсен, Елсуърд, Нобилс, са използвали вече нашироко тези постижения. Дори във вътрешността на ледената пустиня човек вече не е оставен сам на себе си, радиовръзка може да се установи с всички европейски столици.

Расмусен е достатъчно умен и модерен човек, за да не иска да знае за постиженията на техниката или да ги презре. Все пак той не прави това без известно неудоволствие. Всичко това не е вече неговият свят. Той иска да гледа и слуша, да разкрива това, което не е още изследвано, и да носи нови знания в европейския и американския свят. Но той иска и да изживява и изживява всичко по-силно, когато, откъснат от всяка цивилизация, пътува с шейна и кучета през бялата пустиня, отколкото, когато в затоплената кабина на самолета прелита над негостоприемни области. Към края на своя живот той веднъж казал: „От все сърце благодаря на съдбата, че съм се родил във време, когато полярните проучвания с шейна и кучета не бяха още остарели.“ Но и при новите условия той потвърди своите качества като водач на експедиции.

Стар ескимос

Няколко години след завършването на Петата тулска експедиция той обръща поглед към Източна Гренландия. Желанието му е да продължи от Четвъртата тулска експедиция, която го доведе през 1920 г. в Ангмагсалик. Отново иска да проучи културата, фолклора и историята на Източна Гренландия. Освен това той иска да направи колкото е възможно повече разкопки и да открие предмети от стари времена.

РАЗВАЛИНИТЕ НА АЛУК

Пътуването започва през 1931 г. Матиассен, добрият другар от Петата тулска експедиция, и археологът Хелвед придружават Расмусен. За съжаление в това и в следващите пътувания не може да участва най-довереният му приятел Петер Фройхен. От 1924 г. насам състоянието на измръзналия му крак се било влошило. Болките станали непоносими и през 1927 г. в една клиника на Копенхаген ампутирали крака. За Арктика той вече не бил годен. Авантюристичният „викинг“ станал писател, който пресъздал всичко, което бил преживял.

Освен това в своята работа Расмусен се нуждае от помощта на някои жители на Юлианехоб, които познават някогашните селища между нос Фаруел и Ангмагсалик. За свой най-добър помощник той приел един ескимос, който някога се казвал Аутдарута, а сега Кристиан Поулсен. Поулсен бил роден в Илиармиут близо до Умивик. Баща му се казвал Нангаяк, майка му — Перуйуатсиак. Имал двама братя и две сестри. Той бил малък, когато родителите му се преселили в Савсивик на езерото Имаерсивик, най-ранното място в живота му, за което е съхранил свои лични спомени. Най-силен е споменът, когато веднъж с майка си посетил един гроб и как тя изведнъж извикала и побягнала оттам, понеже ѝ се сторило, че вижда „духа на гроба“. По-късно Аутдарута бил отличен ловец и прочут ангакорк по цялото южно крайбрежие на Източна Гренландия. Въпреки това през 1900 г. той се преселил в Западна Гренландия.

Расмусен се запознал с него още през 1904 г. Напоследък Поулсен живеел във Фредерикдал и тук Расмусен го ангажирал за новата си експедиция. Ако сега, през 1931 г., биха политали ескимоса за миналото му, той не би бил много склонен да разказва за него. „Всичко това е отдавна минало, казва обикновено той. Аз отдавна съм покръстен, християнин съм и съм забравил какво беше по-рано.“ Когато обаче го опознава по-добре, Расмусен разбира, че не е забравил напълно старото време. Когато чувал старогренландски песни, а това се случило веднъж по-късно в присъствието на Расмусен, очите му се

напълвали със сълзи. Нещо вътре в него било докоснато, късче младост, късче детство, някогашната семейна среда, която не можел да изтръгне от сърцето си.

Но на Расмусен му е все едно какво вярва Поулсен и какво не вярва. Важни са неговите познания за Източна Гренландия. Той може да даде ценни указания, къде са се намирали някогашните селища.

Когато експедицията пристига в Източна Гренландия, започват разкопки в една крайбрежна област, простираща се от нос Фаруел на север до Ангмагсалик. На 138 места намират общо триста осемдесет и две развалини от къщи, които могат да се отнесат към четири различни типа.

Едно от най-интересните места е Алук а областта на фиорда Линденов в най-южната част на Източна Гренландия. Някога тук се събирали източните и западните гренландци, за да търгуват, а и европейските стоки минавали през „пазара на Алук“, разбира се, само през лятото, понеже през останалото време брегът бил заледен. Развалините произхождат от седемнадесети и осемнадесети век. Основите имат формата на правоъгълник или на трапец. Една от къщите е седем на четири, друга пет и половина на четири, а трета три и половина на три метра. В продълговатите помещения вероятно били съхранявани храните.

От всички развалини най-основно изследват един открит от самия Расмусен комплекс от шест помещения в окръга Акорнинармиут, който получава името Руинаесет. Той е забележителен с изобилието от сечива и домакински уреди, които намират тук. Те са направени от кости на тюлени, мечки, кучета, от камък, а също и от дърво (например една кукла).

*Застрашително се издигат скалите над крайбрежната област на
Бафинова земя*

Многото останки от развалини показвали, че преди двеста или триста години източното крайбрежие от нос Фаруел до Ангмагсалик с било много по-гъсто населено, отколкото сега.

През лятото на 1932 г. Расмусен се намира между нос Фаруел и Умивик. След това за известно време е в Уманак, помага на филмовия режисьор д-р Франк при снимането на „SOS — Айсберг“ и със самолет отлита за ледниковия фиорд Умиамако. Правят въздушни снимки на старите места на викингите в района на Юлианехоб и геоложки проучвания, които потвърждават предположението, че

Гренландия пътува: всяка година тя се измества на запад с около двадесет метра.

ПАЛО ОТВЛИЧА НАВАРАНА

През 1933 г. Расмусен предприема последното си тулско пътешествие. То още повече се различава от предхождащите го шест пътешествия. Седем моторници, един кораб, един самолет и около сто души участвуват в него; около три четвърти от участниците са европейци и около една четвърт ескимоси. По-голямата част от „белите мъже“ нямат никакъв арктически опит. Необходимо е „новите“ да се подготвят поне в най-общи черти за общуването им с ескимосите. Нещо е вече направено в това отношение, те са запомнили ескимоските изрази „О, какъв деликатес!“ и „Палатката ти е много хубава!“

В експедицията участвуват глациологът Милтес, геологът Бьокфед, биологът Бертелсен, консерваторът Мьол, художникът Ернст Нансен, дългогодишната секретарка Еми Лангберг, една отлична жена, която изцяло се е предала на делото на Расмусен и е била негова „дясна ръка“, и освен това няколко души от филмовата къща, между които режисьорът Далсхайм. Една от най-важните задачи е именно да снимат филм. Каква е целта на Расмусен: той иска да даде на европейците една съвършено вярна картина на гренландския живот. За него няма две мнения, че само истински ескимоси трябва да застанат пред камерата. От друга страна, той има пред вид игрален, а не документален филм.

Фабулата е една любовна история, която той самият е измислил. Двамата ескимоси Пало и Само обожават очарователната девойка Наварана. В момент на афект Само нанася на съперника си удар с нож, но не успява да отвлече Наварана, защото, докато разпратата е траяла, тя е заминала със семейството си за зимния лагер. Само я последва и пристига след дълги странствувания на целта и поисква ръката на Наварана. Раната на Пало не е била обаче толкова тежка. Него също го влече към Наварана, той я отвлича, занася я в каяка си и плува с нея към дома. Само ги открива, когато са вече далеч навътре в морето. И той пуска каяка си във водата. Започва диво преследване: „сватбеното пътешествие на Пало“. Когато Само настига каяка, хвърля харпуна си

към главата на Пало. Една вълна връхлита върху лодката на Само. Харпунът не улучва целта. Само се обръща с лодката си и се удавя.

Конфликтът предлага много възможности да се покаже гренландският пейзаж в неговото величие и суровост, да се разразят зимни бури и да се представят животът и обичаите на ескимосите, особено прочутият танц на тъпаните, с който се разрешават споровете по комичен начин.

Много важно е да се намерят необходимите участници във филма. Расмусен знае, че предимно в Източна Гренландия ще намери самобитен ескимоски живот и затова избира Ангмагсалик за своя „база на действие“. На един църковен празник той запознава богомолците със своите намерения. „Искам да запечатам живота ви на филм и да покажа филма на европейците. Необходима ми е вашата помощ.“

Най-напред трябва да се обясни на ескимосите за какво въобще става дума. Показват им филм, в който играят Крачун и Малчо, двамата комици от онова време. Жителите на Ангмагсалик за първи път през живота си гледат филм, но те съвсем не са слисани от това, което се разиграва на екрана, както е очаквал Расмусен. Едва когато на екрана се появяват улиците на някакъв голям град с трамваи и автомобили, всред множеството настъпва силно вълнение.

Скоро Расмусен има възможност да се запознае нашироко с ескимоския живот и с образи и типове от всякакъв вид. Това става на едно лятно тържество в Ангмагсалик, където всичко е много пъстро и шумно и ескимосите са облечени с най-хубавите си носии. Мъжете носят хубави бели анораци, а жените се показват в богато бродирани кожени панталони и високо затворени кожени блузи. Главата им е обвита в качулка, а на гърдите им падат разкошни наметала. Краката им са обути в пъстри камики, които стигат над коленете.

Расмусен избира артистите, но не решава бързо избора си, а пробва най-съзнателно и грижливо. Изумително е колко бързо ескимосите схващат какво се иска от тях, и колко малко странични неща могат да ги отвлекат от играта, а такива има от най-разнообразно естество. Така например стените на въртящата се палатка на Навара се натриват с тюленова мас, за да се постигнат добри светлинни ефекти, а големи, здраво опънати, посребрени платна отразяват мека светлина по лицата на артистите. Дори когато биват снимани от разстояние

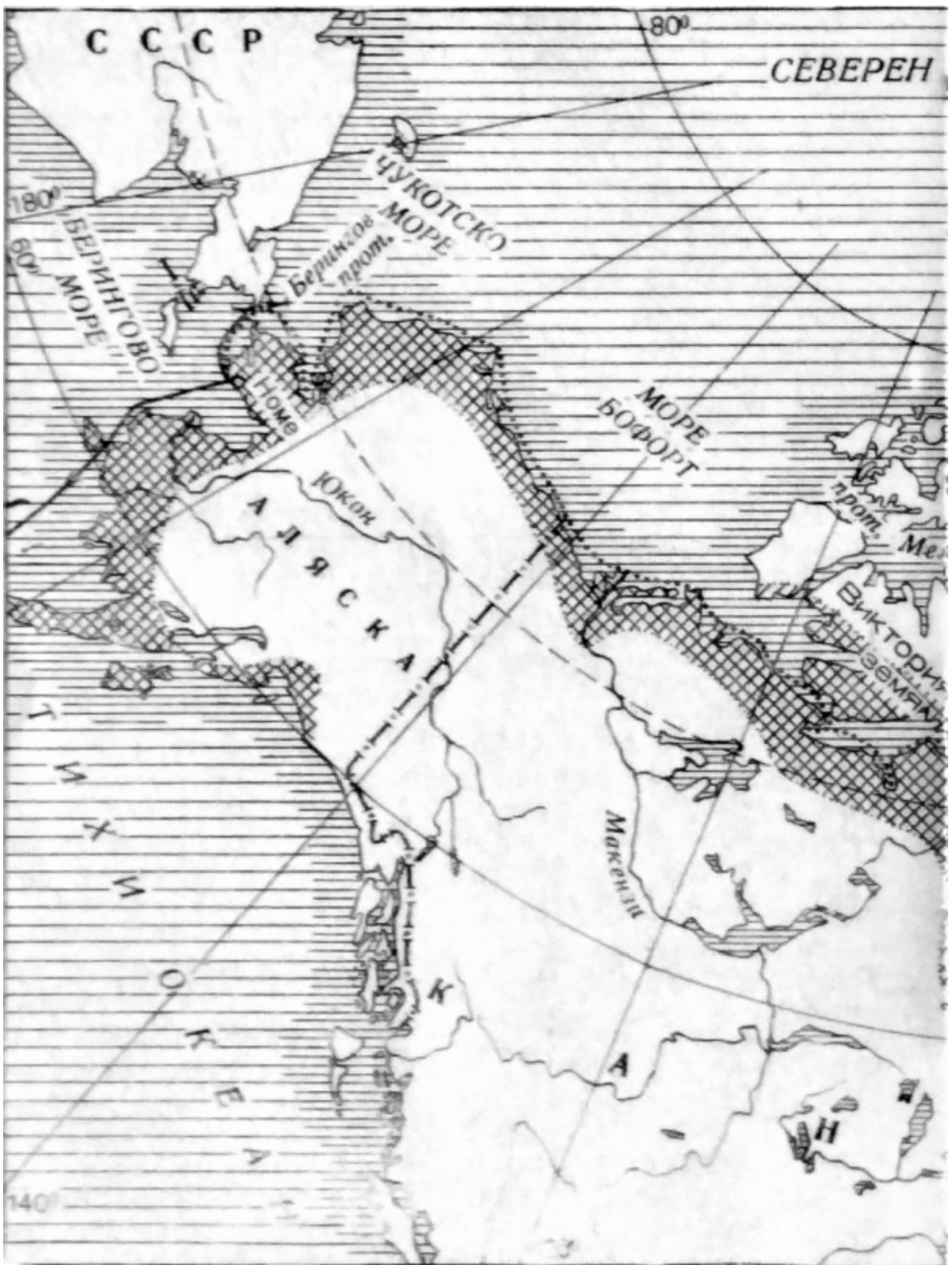
половин метър, ескимосите не са по-различни, отколкото ако това става от двадесет метра.

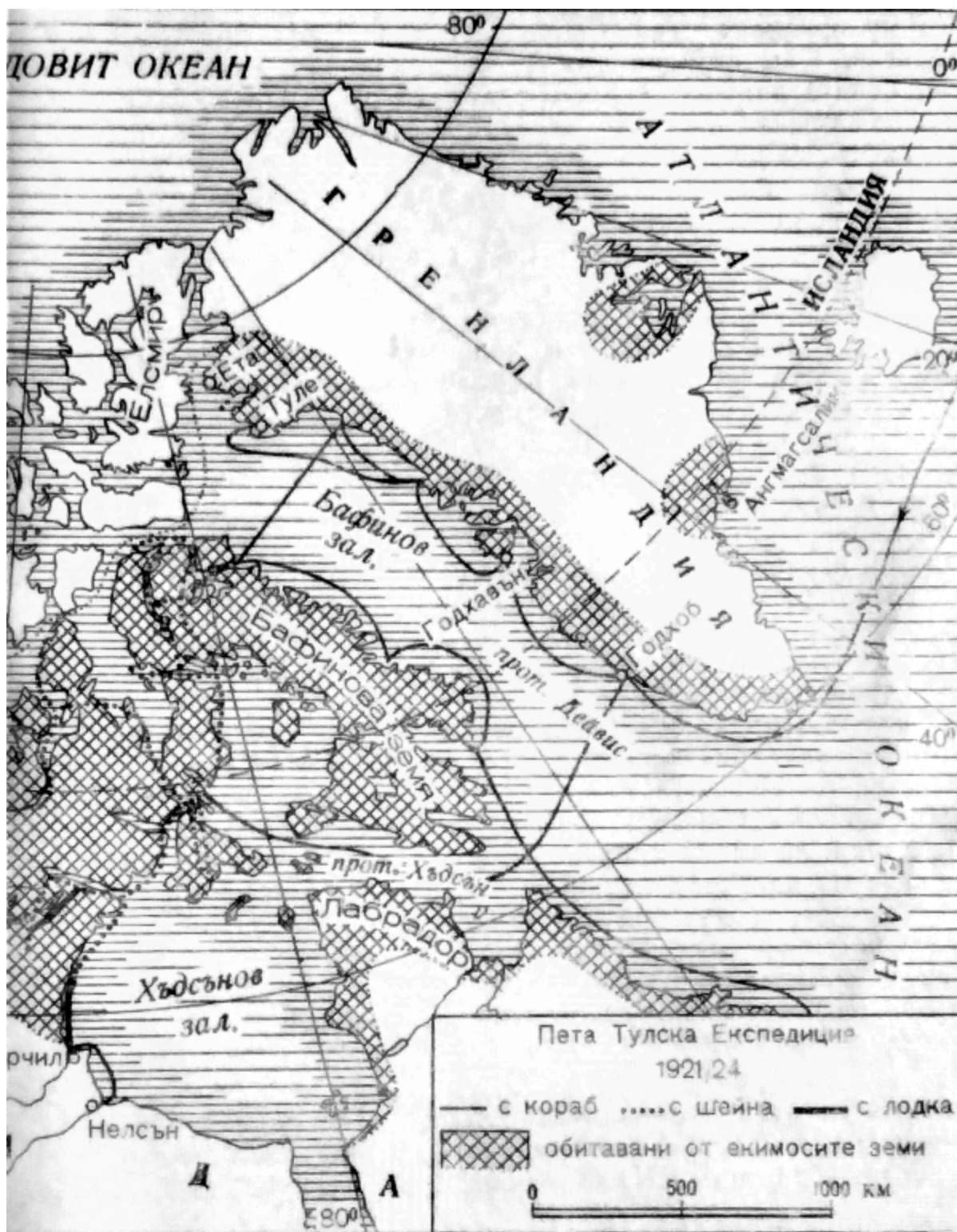
Няма случай, когато кинооператорите да чувствуват съветите на Расмусен като натрапчиви или некомпетентни. Всичко, което той препоръчва, има смисъл и разум и се оказва, че той е отличен режисьор. Ето едно изказване на помощник-оператора Еди Визе от ония дни: „Кнуд е единственият, който никога не чувства умора, досада или нежелание за работа.“

Филмът обаче е само един от проектите, с които Расмусен има да се занимава. Предстои да се извърши обемиста и разнообразна работа. Той съветва специалистите, чертае планове, търси най-подходящите водачи-ескимоси за тях, изчислява количествата материал и провизии, необходими за експедицията.

ВЕЛИКОТО ТИ ДЕЛО НЯМА ДА ЗАГЛЪХНЕ

След като Расмусен завършил разнообразните задачи във връзка със Седмото тулско пътешествие, той се отбил един ден при ескимоси, които живеели наблизко до Ангмагсалик. Те почели великия Кнуд и го нагостили с най разнообразни лакомства: филе от мечка, перки от морж, съомга, държана заровена в земята, за да загние. Подготвили истински ескимоски празник с най-добро желание и от сърце. Но с някое от ястията нещо не е било в ред. Няколко дена след гощавката Расмусен се почувствувал зле. Петдесет и четири годишният мъж имал треска. Лекарите установили отравяне с месо. Изпращат го в болницата на Юлианехоб, където му преливат кръв. Скоро след това го препращат в Копенхаген. Към страданието му се прибавило и възпаление на белите дробове. През средата на декември се забелязало подобрене на състоянието му. Той започнал да посреща посетители и разговарял с интерес с тях. Но на двадесет и първи декември сърцето неочаквано спряло. Угаснал животът на великия изследовател на Арктика.

В дните преди Коледа на 1933 г. в Копенхаген се извършва погребението на Кнуд Расмусен. В траурното шествие естествено не липсват ескимоси. Като представител на народа, на чието проучване и

подпомагане покойният бе посветил живота си, се явява Карале Андреасен, един по-надарен ескимос, с когото Расмусен отдавна поддържал сърдечно приятелство. Този блестящ разказвач често седял заедно с изследователя от Дания и му разказвал митове и легенди от родината. Най-хубавите от тях Расмусен записал. И те останали в неговите трудове. Този ескимос бил избран да играе важна роля при обстойното описване на източногренландските племена. По време на боледуването на Расмусен в Копенхаген двамата дълго разговаряли за тази предстояща задача, без да подозират приближаващата катастрофа.

И сега ескимосът от Далечния Север стои пред гроба, в който спускат приятеля и думите му изразяват мислите и чувствата на всички ескимоси:

„Мой обични приятелю Кнуд, толкова странно бе за мен да узная, че си ме напуснал, за да не се видим никога вече, не че си напуснал завинаги този свят. Когато ти си отиваше от нас, твоите братя, гренландците, плачеха. Когато чувах, че си тръгнал на път към нас, твоите малки братя и аз те очаквахме с копнеж. Независимо дали ти идваше на нашия западен или източен бряг, твоята обич и приятелство оставаха неизменни. Това беше за мен голяма радост.“

Андреасен от името на всички гренландци изрази благодарност, най-сърдечна благодарност на Расмусен чието сърце туптеше за тях. „И ако си спрял да говориш, завършва той, твоето велико дело никога не ще замлъкне. Благодаря ти, Кнуд, защото ти беше истински човек при всички случаи.“

Оттогава измина повече от четвърт век. Читателят се интересува да узнае как е протекъл до наши дни животът на някои лица, които са били най-тясно свързани с големия приятел на ескимосите, на неговите най-важни сътрудници и на близките му. Кай Биркет Смит работи като ръководител на етнографската сбирка в Датския национален музей. Между другото той отговаря и за двадесет и една хиляди находки от седемте тулски експедиции. В Националния музей работи и Теркел Матиассен. Той ръководи праисторическата датска

сбирка. Госпожа Дагмар Расмусен, вдовицата на Кнуд, живее в Копенхаген, където е и дъщеря им Ханне, омъжена за инженер Торборг. Петер Фройхен прекарал последните си години в Съединените щати като писател. По време на едно пътуване със самолет в полярните области през 1957 г. той починал от сърдечна криза в една въздушна база на Аляска. И накрая двамата ескимоси, участници в Петата тулска експедиция: Амарулунгуак починала преди много години, а Кувигарсуак е все още между живите. Той остана верен на старата родина и живее в околностите на Туле.

Издание:

Автор: Ханс Бауер

Заглавие: Един живот за ескимосите

Преводач: Валентина Сматракалева; Николай Щамлер

Език, от който е преведено: немски

Издател: Наука и изкуство

Град на издателя: София

Година на издаване: 1970

Тип: биография

Националност: немска

Редактор: Димитър Ив. Търнев

Художествен редактор: Димитър Бакалов

Технически редактор: Милка Иванова

Художник: Ст. Стоянов

Коректор: Кръстина Денчева

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/8744>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.